

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA**

**RITMA VINGRINĀJUMU IZMANTOŠANA FONEMĀTISKĀS UZTVERES
PILNVEIDEI 5 – 6 GADUS VECIEM BĒRNIEM**

MAĢISTRA DARBS

Autore: **Rainida Segliņa**

Studenta apliecības Nr.: rs17032

Darba vadītāja: Mg. paed. **Egija Laganovska**

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Maģistra darba nosaukums: „Ritma vingrinājumu izmantošana fonemātiskās uztveres pilnveidē 5 – 6 gadus veciem bērniem”.

Darba autore: Rainida Segliņa

Darba zinātniskā vadītāja: Mg. paed. Egija Laganovska

Darba saturs: 68 lappuses, 16 attēli, 6 tabulas, 30 pielikumi.

Pētījuma mērķis: veikt teorētisko izpēti un praktiski pārbaudīt, kā ar ritma vingrinājumu palīdzību pilnveidot fonemātisko uztveri 5 – 6 gadus veciem bērniem.

Pētījuma jautājums: vai ritma vingrinājumu izmantošana logopēdiskajās nodarbībās pilnveido fonemātisko uztveri 5 – 6 gadus veciem bērniem?

Pētījuma teorētiskajā daļā darba autore pēta un analizē zinātnisko un metodoloģisko literatūru. Darba autore analizē un apraksta pirmsskolas vecākā vecumposma bērnu valodas un runas attīstību, fonemātiskās uztveres un ritma nozīmi bērna valodas pilnveidē, kā arī fonemātiskās uztveres pilnveides iespējas koriģējoši attīstošajā darbā.

Pētījuma praktiskajā daļā darba autore, balstoties uz teorētiskajā daļā gūtajām atziņām, apraksta pētnieciski praktisko darbību pirmsskolas izglītības iestādē. Veicot bērnu fonemātiskās uztveres pilnveidi, darba autore akcentē ritma vingrinājumu nozīmi šajā procesā. Darba autore ir apkopojusi un sistematizējusi ritma vingrinājumus, kurus var izmantot gan logopēdi, gan vispārizglītojošo pirmsskolas iestāžu pedagogi.

Pētījuma noslēgumā autore secina, ka, izmantojot ritma vingrinājumus logopēda nodarbībās, pilnveidojas bērna fonemātiskā uztvere.

Pētījuma rezultāti apkopoti tabulās un grafiskos attēlos.

Atslēgas vārdi: valoda, runa, fonemātiskā uztvere, runas attīstība, pilnveidošana, pirmsskola, koriģējoši attīstošā darbība, ritms, ritma vingrinājumi.

ABSTRACT

Title of master's thesis: Application of rhythm exercises for improvement of the phonematic perception of 5 – 6 year old children.

Author: Rainida Segliņa.

Scientific supervisor: Mg. paed. Egija Laganovska.

Content: 68 pages, 16 images, 6 tables, 30 attachments.

Purpose of the study: perform theoretical research and test in practice how with the help of the rhythm exercises to improve the phonematic perception of 5 – 6 year old children

Question of the study: Does the use of the rhythm exercises in speech therapy lessons improve the phonemic perception of 5 – 6 year old children.

In the theoretical part of the study, the author researches and analyzes the scientific and methodological literature. The author analyzes and describes the development of language and speech of preschool children, the role of phonematic perception and rhythm in the improvement of child's language, as well the possibilities of improvement of the phonematic perception in the corrective developmental activity.

In the practical part of the research, the author describes the research-practical activities which were conducted in a preschool educational institution, and was based on the findings at the theoretical part. During these research-practical activities and improving children's phonematic perception, the author emphasizes the importance of rhythm exercises in this process. The author has compiled and systematized rhythm exercises, which can be used both by the speech therapists and the preschool teachers.

The author concludes that children's phonematic perception is improving, when rhythm exercises are being performed at the lessons of speech therapist.

The results of the research are summarized in tables and graphs.

Keywords: language, speech, phonematic perception, development of speech, improvement, preschool, correction developmental activity, rhythm, rhythm exercises.

SATURS

IEVADS	5
1. FONEMĀTISKĀS UZTVERES VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS	9
1.1. Fonemātiskās uztveres nozīme bērna attīstībā	9
1.2. Fonemātiskās uztveres pilnveide 5 – 6 gadus veciem bērniem.....	14
2. RITMA NOZĪME FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDES PROCESĀ	20
2.1. Ritma nozīme bērna attīstībā.....	20
2.2. Ritms kā fonemātiskās uztveres pilnveidotājs	25
3. RITMA VINGRINĀJUMU NOZĪME FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDES PROCESĀ.....	29
3.1. Ritma vingrinājumu izmantošana fonemātiskās uztveres pilnveidē	29
3.2. Ritma vingrinājumu nozīme 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstībā	34
4. KORIGĒJOŠI ATTĪSTOŠĀ DARBĪBA FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDĒ.....	38
4.1. Pētījuma organizācija un izmantoto vingrinājumu apraksts 5 – 6 gadus vecu bērnu fonemātiskās uztveres izpētē	38
4.2. Koriģējoši attīstošā darbība, izmantojot ritma vingrinājumus	49
4.3. Anketu datu apkopošana un analīze	53
4.4. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība ritma vingrinājumu īstenošanā	57
4.5. Pētījuma rezultātu analīze un apkopojums.....	60
IETEIKUMI.....	65
NOBEIGUMS UN SECINĀJUMI	66
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	68
PIELIKUMI	73

IEVADS

Ikdienā, kur vien bērns vērš uzmanību, viņš saskaras ar ritmu. Sirdspukstu ritmu, pulsu, gadalaikiem, dienas ritmu. Bērns kā dabas sastāvdaļa dzīvo saskaņā ar dabas ritmiem, kas rada priekšnoteikumus pilnvērtīgai dzīvei. Arī katrai valodai ir savs ritms. Valodas ritms vada runas uztveri un valodas izpratni zīdainim jau kopš pirmajiem mēnešiem. Ar katru reizi bērnam saprotot arvien vairāk – sākumā valodas skaņu izteikšana un fonemātiskās uztveres attīstīšana. Vēlāk vārdu apgūšana un vārdu krājuma veidošana.

Arī I. Miltiņa, S. Tūbele, G. Svence un E. J. Potrāsova norāda, par valodas nozīmi bērna dzīvē – tā kā zīmju sistēma kļūst par bāzi runas attīstībai. Vienlaicīgi ar valodiskās darbības veidošanos sāk realizēties viņa runas darbība. Valoda un runa savstarpēji mijietekmējas un attīstās līdztekus (Miltiņa, 2005; Tūbele, 2008; Svence, 1999; Potrāsova, 2013).

Bērns pirmsskolā ir kā pētnieks un darītājs, kurš gūst pieredzi un veido izpratni. Šajā vecumposmā galvenais darbības veids ir rotaļa. Tā ieinteresē bērnu, palīdz viņam uztvert informāciju un apgūt jaunas prasmes un iemaņas. Pirmsskolā bērnam veidojas arī pirmā apzinātā mācīšanās pieredze. Apgūstot dažādas pamatprasmes – lasītprasmi, rakstītprasmi, sadarbības prasmi (Dzintare, Stangaine, 2007; Tūbele, Vilka, 2016). Šī pieredze ir nozīmīga, lai veiksmīgi uzsāktu skolas gaitas. Viņš attīstās audzināšanas un pašaudzināšanas procesā. Bērnam darbojoties kopā ar skolotāju un vienaudžiem, attīstās valoda, paplašinās vārdu krājums un veidojas vēlme izzināt pasauli.

Valodas attīstību bērna dzīvē ietekmē vairāki svarīgi faktori. A. Kauliņa un S. Tūbele norāda, ka bērns dzīvo sociālā vidē, kur viņa valodas prasmi, vēlāk arī lasītprasmi, ietekmē dažādi ārējās vides faktori. Bērna un ģimenes, kā arī apkārtējās vides mījsakarības, kas, savstarpēji ietekmējoties, veido bērna personību (Kauliņa, Tūbele, 2012).

Pirms bērns sāk mācīties lasīt un rakstīt, svarīgākais priekšnosacījums ir pilnvērtīga runas un valodas attīstība, un viens no būtiskākajiem pareizas runas attīstības priekšnoteikumiem ir fonemātiskās uztveres attīstība. Tādēļ, svarīgs ir savlaicīgs koriģējoši attīstošais darbs ar bērniem, kuriem ir novērojami fonemātiskās uztveres traucējumi.

Mūsdienās pieejama plaša informācija un dažādas metodes fonemātiskās uztveres pilnveidošanai, tomēr pirmsskolā sastopams liels skaits 5 – 6 gadus veci bērni ar valodas sistēmas traucējumiem. Valsts Izglītības satura centra mājaslapā ievietoti materiāli: Pirmsskolas izglītības obligātais saturs, tā apguves plānotie rezultāti mācību jomās un

īstenošanas principi (Valsts izglītības satura centrs, 2018), kuros norādīts, ka bērnam uzsākot skolas gaitas, jāprot skaidrot, kāpēc cilvēki sazinoties lieto valodu. Jāapgūst prasme klausīties tekstu un nosaukt tajā darbojošās personas. Bērnam jāprot atstāstīt notikumus un izdomāt teksta turpinājumu. Jābūt prasmei sadarboties, jautāt par neskaidro un atbildēt uz jautājumiem. Jāprot saprotami un secīgi stāstīt par redzēto, dzirdēto un piedzīvoto. Lai bērns sekmīgi varētu iekļauties mācību procesā, viņam jāspēj piedalīties sarunā un nepārtraukt runātāju. Jāprot runā lietot dažādas runas intonācijas, atšķir un nosaukt skaņas. Jāmāk skaņu apzīmēt ar atbilstošu burtu un izlasīt vārdus. Kā arī jāsaprot izlasītais un jāraksta rakstītie burti. Uzsākot skolu, bērnam jābūt iemaņām gan lasītprasmē, gan rakstītprasmē. Bērna runa šajā procesā pilda domāšanas funkcijas un tās izteiksmes funkcijas, kā arī runa ir kā saskarsmes līdzeklis. Lai pilnveidotu un attīstītu prasmes, kas nepieciešamas uzsākot skolas gaitas, ir nepieciešams nodrošināt bērnam pirmsskolas vecumā strukturētu, uz izziņas, domāšanas un patstāvības prasmju vērstu izglītību. Par šo nepieciešamību ir veikts starptautisks pētījums "Starting Strong 2017: Key OECD indicators on early childhood education and care" (OECD, 2017).

Mācību programmu satura sekmīgai apguvei skolā nepieciešama prasme lietot runas darbības veidus, un īpaši svarīga ir lasīt un rakstītprasme, ko nevar pilnvērtīgi apgūt, ja runas un valodas attīstība ir aizkavēta.

Mūsdienu logopēdijā arvien biežāk tiek ieviests princips pēc iespējas agrāk novērst runas defektus bērniem, jo jebkuri runas traucējumi var ietekmēt bērna turpmāko runas attīstību, uzvedību un aktivitātes. Īpaša nozīme runas attīstībā ir bērna skaidrai skaņu izrunai lasītprasmes un rakstītprasmes apmācības posmā, un izrunas traucējumi var izraisīt sarežģījumus.

Darba autore pedagoga ikdienas praksē novērota, ka sastopami daudzi bērni ar nopietniem runas traucējumiem, kuriem nepieciešams korekcijas darbs. To pamatā ir fonemātiskās uztveres pilnveidošana. Tas ir svarīgs priekšnosacījums, lai īstenotu pirmsskolas izglītības obligāto saturu. Šajā procesā liela nozīme ir sadarbībai starp vecākiem un logopēdu, logopēdam ar pedagogiem, logopēdam ar bērnu un vecākiem ar bērnu. Veiksmīgas sadarbības rezultātā fonemātiskos traucējumus bērnam var mazināt vai novērst daudz sekmīgāk.

Pamatojoties uz šīs problēmas aktualitāti, darba autore sava maģistra darba tēmu izvēlējās "Ritma vingrinājumu izmantošana fonemātiskās uztveres pilnveidei 5 – 6 gadus veciem bērniem".

Darba autore šo tēmu izvēlējās, lai logopēda nodarbībās ar ritma vingrinājumu palīdzību pilnveidotu bērna fonemātisko uztveri. Lai bērns, kurš piedalās nodarbībā, būtu motivēts, pārliecināts, mērķtiecīgs, kā rezultātā uzlabotos viņa fonemātiskā uztvere.

Darba autore teorētisko pamatojumu savai praktiskajai darbībai guva iepazīstoties ar dažādu teorētiķu un praktiķu pētījumiem tādās nozarēs kā logopēdija, pedagogija, psiholoģija un valodniecība. Par šo tēmu ir rakstījuši tādi pētnieki kā Čižova, Koroļeva, 2016; Kauliņa, 2002; Mainka, Malliens, 2014; Lūse, 2012; Miltiņa, 2008; Patšeke, Dege, Švarcers 2016; Tūbele 2008; Volkova, 2002 un citi.

Pētījuma objekts: logopēda korekcijas darbs fonemātiskās uztveres attīstīšanai.

Pētījuma priekšmets: ritma vingrinājumi 5 – 6 gadus veciem bērniem fonemātiskās uztveres pilnveidē.

Pētījuma mērķis: teorētiski izpētīt un praktiski pārbaudīt, kā pilnveidot fonemātisko uztveri 5 – 6 gadus veciem bērniem ar ritma vingrinājumu palīdzību.

Pētījuma jautājums: vai ritma vingrinājumi pilnveido fonemātisko uztveri 5 – 6 gadus veciem bērniem logopēdiskajās nodarbībās?

Pētījuma uzdevumi:

1. analizēt pedagoģiski zinātnisko literatūru par pētāmo tēmu;
2. izstrādāt ritma vingrinājumus, kurus izmantos logopēda nodarbībās fonemātiskās uztveres attīstībai 5 – 6 gadus veciem bērniem;
3. aprobēt metodisko materiālu koriģējoši attīstošā darbībā;
4. veikt logopēdu anketēšanu, noskaidrojot viedokli par ritma vingrojumu lietderīgumu logopēdiskajās nodarbībās un pedagoģiska izmēģinājuma darbību;
5. apkopot datus, izstrādāt ieteikumus un izdarīt secinājumus.

Pētījuma dizains:

Gadījuma pētījums – balstīts cikliskumā un sastāv no analīzes, faktu meklēšanas, konceptualizācijas, plānošanas, izpildes, jaunu faktu meklēšanas jeb evolūcijas un tad visa cikla atkārtošana no sākuma, veidojot spirāli no šādiem cikliem (Lewin 1946). Autore savā darbā izmanto gadījuma pētījumu.

Gadījuma pētījumam ir dažāda veida vākšanas metodes – intervijas, aptaujas, anketas, pētāmo grupas bērnu novērtēšana (diagnosticēšana), novērošana, detalizēta analīze u.c.

1. Teorētiskā: literatūras teorētiskā analīze

2. Empīriskās:

- pedagoģiskā novērošana;
- pedagoģiskā izmēģinājuma darbība;
- logopēdu anketēšana;
- ekspertatzinumu metode.

Pētījuma grupa:

PII “Pienenīte” 5 – 6 gadus veci bērni.

Darba struktūra:

Darbs strukturēts četrās nodaļās. Ievadā tiek sniegts tēmas aktualitātes izklāsts, kā arī pētījuma pamatnostādnes. Darba pirmā daļā, tiek dots teorētisks fonemātiskās uztveres raksturojums, pilnveides veidi un analīze. Otrajā darba daļā tiek apskatīts ritma teorētiskais raksturojums, pilnveides veidi un izstrādāti vingrinājumi. Trešajā daļā pētīta un raksturota ritma vingrinājumu nozīme bērna fonemātiskās uztveres attīstībā. Nākamajā daļā tiek sniegts izlases apraksts, novērojums un pamatojums. Veidots pētījuma rezultātu apkopojums, un to rezultātu analīze. Maģistra darba nobeigumā piedāvāta analīze, secinājumi un izstrādāti ieteikumi, kā arī izmantotās literatūras saraksts.

1. FONEMĀTISKĀS UZTVERES VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

1.1. Fonemātiskās uztveres nozīme bērna attīstībā

Apziņas un psihiskie procesi smadzenēs, veido cilvēku par sociālu būtni. Apziņa ir augstākā, objektīvās realitātes garīgās atspoguļojuma forma, kas raksturīga tikai cilvēkam. Cilvēka apziņa ir spēja atdalīt sevi no citiem cilvēkiem un vidi, adekvāti atspoguļot realitāti. Apziņas pamatā ir komunikācija starp cilvēkiem, tā attīstās līdz ar individuālās dzīves pieredzes iegūšanu un ir saistīta ar runu. Šis process norit, pateicoties valodai. Zīmju, simbolu un nozīmju sistēma ir valodas forma, ar kuras palīdzību cilvēks uzkrāj, saglabā un nodod jaunajām paaudzēm sociālo pieredzi (Omārova, 2001). Cilvēku savstarpēja komunikācija, to apgūstot audzināšanas un izglītošanas procesā, norit ar zīmju un simbolu palīdzību, tā aizstāj reālos objektus. Ar valodas palīdzību cilvēks adaptējas dzīvei sabiedrībā. Apgūstot atbilstošus simbolus un zīmes, viņš attīsta intelektu, spēj paust emocijas, jūtas un izteikt gribu. Plūstošā runa ir zīme, ka cilvēka doma un valoda attīstās vienoti. Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīcā rakstīts – valoda ir cilvēka kā sabiedriskas būtnes pazīme, kur ar valodas skaņu, leksisko un gramatisko līdzekļu sistēmas palīdzību, viņš izsaka savas domas un izmanto valodu kā sazināšanās līdzekli (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Valoda ir spēcīgs instruments, kas attīsta cilvēka intelektu. Tās lietošanas procesā veidojas runa. Tas ir viens no sazināšanās veidiem, ko īsteno ar valodas palīdzību. Runu īsteno pēc valodas likumiem un tā ir galvenais domāšanas mehānisms (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Pateicoties runai, cilvēka smadzenēs notiek domāšanas analīzes un sintēzes procesi. Runa ir valodas izpausme gan mutvārdos, gan rakstos un spēlē noteicošu lomu cilvēka dzīvē. Tā pilda vairākas funkcijas – komunikatīvo, socializācijas, jēdzienu šķirkļa un pieredzes jēdzienisko funkciju. Šīs funkcijas ir saistītas ar cilvēka darbības veidu un atbilst viņa emocionālām un kognitīvām vajadzībām Runas process sevī ietver – runas fonemātisko, leksiski gramatisko, melodiski intonatīvo un tempa, ritma komponentus (Miltiņa, 2005).

Runas pielietošanas procesā notiek informācijas, izteikuma un saprašanas sintēze. Šo sintēzi nosaka vecumposmam atbilstoša attīstības pakāpe (Luhmann, 1995).

Runa – cilvēku materiālās, pārveidojošās darbības procesā vēsturiski izveidojies specifisks sazināšanās veids, ko īsteno ar valodas palīdzību. Runu īsteno pēc valodas likumiem un tajā pašā laikā dažādu tā maina un pilnveido valodu. Runa ir galvenais

domāšanas mehānisms, ārpus runas nav iespējama apziņas attīstība (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Vispirms bērna runa attīstās kā saskarsmes līdzeklis, uz empātijas un atdarināšanas refleksu pamata. S. Karpova un N. H. Švačkins bērna runas pirmās pazīmes raksturo kā dzirdes koncentrēšanās uz runu un skaņām. Vēlāk bērnam ir raksturīga atbildes reakcija uz pieaugušo runu un atsevišķu skaņu, zilbju, intonāciju atdarināšana. Reaģē uz savu vārdu, atpazīst mierīgu un ritmisku mūziku. Bērna runas bāze šajā vecumposmā ir emocionālā saskarsme. Piecu mēnešu vecumā bērns sāk atšķirt pieaugušo runas intonācijas. Viņš orientējas emocionālajos toņos un pieaugušā pateiktā raksturā. Sešos mēnešos bērns izteikto skaņu fonētiski organizē un veic ritmizēšanu. Spēj ne tikai dzirdēt skaņas, bet uztver arī skanīgu runu. Kad bērnam apritējis pusgads, viņš izpilda darbību pēc vārdiskas instrukcijas un saprot vecāku izteikto vārdu nozīmes. 7 – 8 mēnešos bērns saprot daudzus vārdus, atpazīst dažu priekšmetu nosaukumus, kas viņam tiek parādīti. Gada vecumā bērns jau spēj izteikt dzirdētus vārdus un tos saprast. Bērnam runa attīstās līdz ar roku un kāju koordinācijas, motorikas un atmiņas attīstību kopumā. Otrā dzīves gada sākumā tiek rekonstruēta bērna artikulācija un runas dzirde, sākas pāreja uz fonēmisko uztveri (Svence, 1999; Švačkins 2002).

Lai nodrošinātu bērnam pilnvērtīgu sazināšanos gan ar vienaudžiem, gan pieaugušo, svarīga ir precīza un izteiksmīga runa. Fonētiskie, leksiskie, sintaktiskie un intonatīvie līdzekļi nodrošina valodas izteiksmīgumu, bet neverbālie līdzekļi, tādi kā mīmika, žesti, ķermeņa poza un kustības, runas izteiksmīgumu (Markus, 2003).

Valodas atbilstoša apgūšana ir pamatnosacījums bērna sekmīgām mācībām skolā, kur tiek pilnveidota lasītprasme, izprotot dažādas grūtības testus. Starptautiskās izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācijas (IEA) īstenotajā pētījumā “IEA PIRLS 2016” sniegta informācija kā uzlabot bērna lasītprasmi (Ozola, 2017). Lasītprasme ir spēja saprast un pielietot tās rakstiskās valodas formas, kas nepieciešamas sabiedrībai un indivīdam. Jaunajiem lasītājiem tas nozīmē spēju izprast dažādas grūtības pakāpes tekstus. Lasītprasmes novērtēšanas testi ir skolēnu aptaujas, vecāku aptaujas, skolotāju aptaujas, skolu direktoru aptaujas, aptauja valsts līmenī par izglītības sistēmu. PIRLS 2016 rezultāti iepriecināja, jo mūsu valsts 4 – to klašu skolēni starp 50 pētījuma dalībvalstīm ieņēma augsto 11. vietu. Ja valodas prasme nav pietiekami attīstīta un ir runas un valodas traucējumi, bērnam skolā rodas problēmsituācijas. Viņš nespēj uztvert būtiskāko, saklausīt uzdevumus, sekmīgi līdzdarboties un apgūt uzdoto. Tāpēc bērna valodas nostiprināšana un pilnveidošana ir viens no būtiskākajiem uzdevumiem pirmsskolā. Attīstīts artikulācijas aparāts, dzirde, nostiprināta

pareiza elpošana un pilnveidota fonemātiskā uztvere nodrošina bērna pilnvērtīgu attīstību. Svarīgi ņemt vērā arī bērna psihisko stāvokli, iepriekšējo pieredzi un sociālo vidi, kurā viņš uzturas, jo no šiem faktoriem ir svarīga bērna runas attīstība. Tas iespaido gan skaņas analīzes, gan sintēzes procesu, ko sauc par runas uztveri jeb fonemātisko uztveri.

I. Miltiņa uzskata: „Skaņu izrunas grūtības ir cieši vienotas ar fonemātisko procesu attīstību. Fonemātiskā uztvere pilnveidojas līdztekus bērnu runas attīstībai. Smalki diferencētā valodas dzirde palīdz nodalīt skaņas, kas ir tuvas pēc artikulācijas vai akustiskām pazīmēm. Fonemātiskās uztveres traucējumu gadījumā ir grūti izprast ne tikai bērna teikto, bet nepareiza izruna dezorganizē bērna vārdu krājumu, kavē fonemātisko priekšstatu un fonemātiskās uztveres veidošanos, kas savukārt ir pamatnosacījums lasīt – rakstīt prasmju apguvei” (Miltiņa, 2005).

Fonemātiskie procesi sastāv no fonemātiskās dzirdes, fonemātiskās uztveres, fonemātiskajiem priekšstatiem un fonemātiskās analīzes un sintēzes. Attīstot redzes uztveri, kinētisko uztveri, dzirdi, runas dzirdi, runas kustību, redzi un ritmu, tiek pilnveidota fonemātiskā uztvere.

Fonemātiskā dzirde nodrošina valodas skaņu uztveršanu, vārda skanējumu veidojošo fonēmu atšķiršanu un pazīšanu. Tai ir izšķiroša nozīme valodas skaņu jomas apguvē un diferencēšanā (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Fonemātiskā dzirde nodrošina tādu fonemātisko procesu kā fonemātisko uztveri, fonemātisko attēlojumu, fonemātisko analīzi un sintēzi (Volkova, 1994).

Fonemātiskā dzirde tiek uzskatīta kā pirmā, kas attīstās bērna sensorajā procesā. Jaundzimušais kļūst jutīgs, izdzirdot skaņu, un maina viņa kustību aktivitāti. Attīstības procesā bērns pievērš pastiprinātu uzmanību skaņām, tās attīsta koncentrēšanās spējas.

S. Tūbele un A. Baumanē atzīst, ka fonemātiskā analīze un sintēze ir rakstīšanas un lasīšanas procesu apguves pamats. Ja bērnam fonemātiskā uztvere nav pietiekami attīstīta, iespējamās grūtības mācību programmas apguvē un var rasties mācīšanās traucējumi (Baumanē, 1994; Tūbele, 2008).

Fonemātiskās uztveres attīstība notiek ar dzirdes uztveres palīdzību, ar runu nesaistītu skaņu atpazīšanu, spēju atšķirt pēc skaņas līdzīgus, bet pēc nozīmes atšķirīgus vārdus, atšķirt skaņas augstumu, spēku, balss tembru, diferencēt zilbes, spēti atšķirt patskaņus un līdzskaņus. Bērni ar fonemātiskās uztveres nepietiekamu attīstību nespēj noteikt atsevišķas skaņas un skaņas atrašanās vietu vārdā. Bieži ir problēmas izrunāt nediferencētas skaņas, veidot analīzes un sintēzes prasmes, kas rada grūtības lasītprasmes mācīšanās procesā.

T. B. Filičeva un G. V. Čirkina atzīmēja, ka nepietiekami attīstīta fonemātiskā uztvere ir kā sākotnējais faktors, ja parādās skaņu izrunas defekti. Viņi uzskata, ka fonemātiskās uztveres attīstība jāsāk ar dzirdes uztveres un runas dzirdes attīstību. Sākumā ir līdzīgu vārdu pēc skaņējuma atšķiršana, pēc tam seko zilbju un fonēmu diferencēšana. Noslēgumā skaņu analīze (Filičeva, Čirkina, 2000).

Izolēto skaņu diferencēšanai izmanto visus analizatorus, pievēršot uzmanību skaņu izrunai, nosakot līdzības un atšķirības. Svarīgi ir salīdzināt runas skaņas ar ārpusrunas (nevalodas skaņām). Te var izmantot dažādas rotaļas un materiālus, lai bērni spētu saklausīt un pazīt dažādu mūzikas instrumentu skaņējumus, ar dažādiem materiāliem pildītu trauciņu skaņējumu atšķirības un arī runas skaņas (Tūbele, 2008).

Logopēdijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā termins “fonemātiska uztvere” raksturota kā speciāla prāta darbība fonēmu diferencēšanai un vārda skaņu struktūras noteikšanai; valodas vienību analīze un sintēze, t. i., daudzveidīgu valodas skaņu kombināciju uztveršana neatkarīgi no tā, vai tās izteiktas mutvārdu runas vai rakstu veidā (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Pietiekami attīstīta fonemātiskā analīze nodrošina, gan sintēze

Literatūrā ir daudz pētījumu, kas veltīti fonemātiskās runas nepietiekamajai attīstībai un tās korekcijai. Tas izskaidrojams ar šī traucējuma rašanās biežumu, dažādiem korekcijas paņēmieniem, kas jāņem vērā fonemātiskās uztveres pilnveidē vecākā pirmsskolas vecuma bērniem.

G. V. Čirkina, T. B. Fiļičeva, T. V. Tumānova, A. N. Gvozģevs uzskata, ka fonemātiskai uztverei ir svarīga loma bērna runas attīstībā. Bērni ar atraucētu fonēmu izpratni un izrunu, neatšķir skaņas, atšķiras ar akustiskām un artikulācijas pazīmēm. Tas rada bērniem grūtības izteikties pēc pareiziem runas modeļiem (Čirkina, Fiļičeva, Tumānova, 2008; Gvozģevs, 2005). Autori atzīmē, ka fonemātiskās uztveres pilnveidē nepieciešama gan dzirdes, gan motorās sfēras kopīga darbība. Uzsverot, ka motorās sfēras attīstība jāsaista ar pareizas artikulācijas pilnveidošanu.

G. Volkova izstrādājusi motoro prasmju pilnveides kritērijus, kas palīdz bērnam pilnveidot fonemātisko uztveri:

- attīstīt kustību reakcijas ātrumu, kustību skaidrību un precizitāti;
- iemācīt pārslēgt uzmanību uz darbību;
- veikt darbības, lai normalizētu muskuļu tonusu;
- attīstīt emociju un gribas sfēru;

- radīt pozitīvu attieksmi un vēlmi kustēties un iesaistīties komunikācijā ar citiem;
- veidot sadarbību darbojoties kopā;
- veicināt pārliecību par savām spējām;
- attīstīt spēju pārvarēt grūtības, veicot uzdevumus (Volkova, 2002).

Veicot koriģējošus motoro prasmju pilnveides uzdevumus bērniem ar fonemātiskās uztveres nepietiekamu attīstību, logopēdam jāievēro secīguma un pakāpeniskuma princips:

- uzmanība tiek pievērsta koordinācijas attīstībai un pārejai no vienas kustības uz otru, kamēr uzdevumi kļūst sarežģītāki. Pāreja uz jauniem vingrinājumiem ir pieļaujama tikai tad, ja apgūts iepriekš iemācītais;
- mainās statiskas un dinamiskas kustības;
- palielinās uzdevumu individualizācija;
- vingrinājumu demonstrēšana tiek apvienota ar mutisku skaidrojumu;
- tiek attīstīta roku sīkās motorika un sejas muskuļu attīstīšana;
- katrā posmā notiek darbs pie runas vispārējās attīstības, dzirdes uzmanības un uztveres attīstīšanas (Volkova, 2002).

Maģistra darba autore, pētot un analizējot zinātnisko literatūru, secina, ka runai bērna dzīvē ir milzīga loma un tā pilda komunikatīvo, vispārinošo un regulējošo funkciju. Pastāvot fonemātiskās uztveres nepilnvērtīgai attīstībai, bērnam ir apgrūtināta saskarsme ar vienaudžiem un pieaugušajiem, ir nepilnvērtīga izziņas darbība, nepietiekama griba un vērojama negatīvu emociju klātbūtne.

Bērna runa attīstās un pilnveidojas, sadarbojoties ar sensoro, intelektuālo un gribas jomām. Bērns apgūst jaunus jēdzienus, priekšstatus par apkārtējo vidi un paplašina vārdu krājumu.

1.2. Fonemātiskās uztveres pilnveide 5 – 6 gadus veciem bērniem

Bērns jau no mazotnes izmanto runu, lai izteiktu savu vēlmi, paustu savas emocijas, attieksmi un atspoguļotu notikumus. Runa palīdz bērnam veidot attiecības ar apkārtējiem. Pirmajos dzīves gados bērns ar runas palīdzību iekļaujas ģimenē, vēlākos gados pirm skolā un skolā. Runa ir līdzeklis, ar kuras palīdzību bērns integrējas sabiedrībā, iemācoties pieņemt tās vērtības, zināšanas un uzvedības normas.

Latvijā bērnu runas attīstībai tiek sekots līdz bērnudārzos jau no agras bērnības. Maksakovs uzskata, ka runas kultūra, bērna komunikācija, lasītprasmes apguve un sagatavošanās skolai ir atkarīga no savlaicīgas bērna valodas izrunas veidošanās (Maksakovs, 2005).

Bērna runas dažādu skaņu izruna veidojas noteiktos vecuma posmos un ir saistīta ar attīstības fizioloģiskajām iezīmēm. Runa sāk veidoties noteiktā vidē, kad smadzenes, dzirde un artikulācijas aparāts sasniedz noteiktu attīstības līmeni un bērnam rodas nepieciešamība izmantot runas aparātu kā galveno saziņas veidu ar vienaudžiem.

Vecākā pirmsskolas vecumposma bērna vārdu krājums kvalitatīvā un kvantitatīvā izteiksmē sasniedz tādu līmeni, ka viņš brīvi sazinās ar vienaudžiem un pieaugušajiem un var uzturēt sarunu par jebkuru viņa vecumam pieejamu tēmu. Stāstot stāstu, bērns cenšas precīzi atlasīt vārdus, savienot faktus vienā veselumā. Bērns precīzi izvēlas vārdus, salīdzina objektus un parādības un atzīmē to līdzības un atšķirības. Šajā vecumā bērns saskaņā ar piedāvāto plānu spēj detalizēti aprakstīt rotaļlietu, priekšmetu, atklāt attēla saturu, pārstāstīt īsa stāsta vai teksta saturu. Viņš pats var izdomāt stāstu, pasaku, detalizēti pastāstīt par savām izjūtām un iespaidiem. Kopīgās spēlēs, aprakstot noteikumus, bērns izmanto paskaidrojošo runu, kurai nepieciešama īpaša prezentācijas precizitāte, noteiktas darbības secības pārsūtīšana. Atkarībā no situācijas viņi var runāt skaļi, klusi un čukstus. Prot mainīt runas tempu, skaidri izrunāt vārdus un izmantot intonācijas izteiksmes līdzekļus.

Skolas sagatavošanas grupas bērniem ir attīstīta fonemātiskā uztvere, viņiem ir vārdu skaņas analīzes prasmes: viņi spēj atšķirt skaņas vārdos, atlasīt vārdus dažām skaņām, kurām nepieciešama precīza diferenciacija; izveido skaņu secību vārdos, sadala vārdus zīlēs, teikumus vārdos (Kashe, 1971).

Savlaicīga runas attīstības trūkumu identificēšana un runas traucējumu pārvarēšana ir visas pedagoģiskās komandas uzdevums, strādājot ar bērniem skolas sagatavošanas grupā. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnam ir noslēdzies skaņu apguves periods un viņš daļēji

apguvis gramatiski pareizu runu. Šajā pirmsskolas vecuma posmā sākas bērna sagatavošana skolas gaitām. Pedagoģiskā darbība tiek plānota tā, lai bērnu sagatavotu skolai kā praktiski, tā arī psiholoģiski. Šajā vecumposmā pilnveidojas uzskatāmi tēlaini un verbāli loģiskā domāšana. Bērns ar interesi apgūst jaunas zināšanas un tā kļūst par patstāvīgu darbību.

Šajā vecumposmā bērns turpina papildināt vārdu krājumu un pilnveido vārda sastāva sintēzi. Turpina apgūt skaņu izrunu un diferencēšanu, kā arī pilnveido stāstītprasmi. Bērns veido gramatiski pareizu runu paplašina valodas pielietojumu (Golubina, 2007).

Pirmsskolas vecuma bērnu viens no darbības veidiem ir rotaļa, līdz ar to nodarbībās bērns labprāt vēlas “parotaļāties”. Arī runas traucējumu korekcijā rotaļai ir liela loma. Bērni 5 – 6 gadu vecumā ir sabiedriski, viņiem patīk rotaļāties sadarbojoties. Ieinteresēti rotaļlietu un mūzikas instrumentu gatavošanā. Viņi ir pārliecinātāki par savām spējām. Spēj izmantot vārdus, lai izteiktu izjūtas, un pārvaldīt situācijas. Dod priekšroku rotaļlietām, kas darbojas reāli, interesējas par cipariem, burtiem, lasīšanu un rakstīšanu. Bērniem ir nepieciešami dažādi rotaļlietu komplekti režisoriskajām rotaļām, tērpī un atribūti dramatisācijas rotaļām, dažādi mūzikas instrumenti, daudzveidīgāks celtniecības materiāls (Dzintare, Stangaine, 2007).

Bērnam attīstās abstraktā domāšana, tā šajā vecumposmā saistīta ar viņa interesēm un motivāciju un joprojām svarīga ir rotaļspēles un lomu rotaļas. Šajā vecumā lielākā daļa bērnu iemācās runāt fonētiski pareizi, intonatīvi izteiksmīgi atbilstoši gramatikas un sintakses normām. Bērna darbību kontrolē apziņa un viņa rīcība kļūst saskaņota un labākas sadarbošanās spējas ar citiem. Bērns spēj pielāgot informāciju un iekšējo runu savai darbībai. Bērns pilnveido gribu un motivāciju dažādu darbības veidu izpildei (Golubina, 2007).

Runas attīstībā pilnveidojas skaņu izruna un tiek apgūta valodas gramatiskā struktūra. Bērna vārdu krājums paplašinās, un runa kļūst par patstāvīgu komunikācijas līdzekli. Runa kļūst par domāšanas, savu domas izteikšanas un sadarbības līdzekli (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Bērna valodai rodas jauna kvalitāte, kurā attīstās jaunrade.

Ap 5 – 6 gadiem bērns nosacīti brīvi lieto gan saliktus sakārtotus, gan saliktus pakārtotus teikumus. Šajā vecumā bērni bez papildus jautājumiem atstāsta pasakas, kas liecina par grūta runas veida – monologa apguvi. Fonemātiskā uztvere pakāpeniski uzlabojas: sākumā bērns diferencē patskaņus un cietos, mīkstos līdzskaņus, tad beidzot sonoros, šņaceņus un svelpeņus. 5 – 6 gadu vecumā bērns fonētiski atpazīst visas skaņas. Pirmsskolas perioda beigu daļā veidojas arī konteksta runa. Tā izpaužas pasaku, stāstu atstāstā, vēlāk pārdzīvojumu iespaidā (Miltiņa, 1995). Sasniedzot sešu gadu robežu, bērnam runā gramatiski pareizi un skaidri. Izsaka savas vēlmes un pastāsta par redzēto un dzirdēto.

Vecākā pirmsskolas vecumā skaņas tiek atpazītas un diferencētas viena no otras. Septītā dzīves gadā bērniem ir pietiekami attīstījusies fonēmiskās uztvere, lai pareizi izrunātu visas skaņas, dzirdētu vienaudžu kļūdas izrunā un labotu tās. Veidojas vārdu un atsevišķu skaņu diferenciacija. Tas veicina skaņas analīzes un sintēzes veidošanos un apgūšanu. Vārdu krājums papildinās ar vārdiem, kas apzīmē ģints jēdzienu otrās vispārināšanas pakāpes vārdiem. Bērns mācās ne tikai apgūt jēdzienus, bet arī tos diferencēt, no vārdiem, kas atrodas veselā un daļas attiecībās (Miltiņa, 2005).

Pilnvērtīga bērna runa ir nepieciešams nosacījums sekmīgām mācībām skolā, tādēļ svarīgi novērst skaņu izrunas traucējumus pirmsskolas periodā. Šajā vecumā bērna runa ir pietiekami lokana, un sarežģījumi ātrāk un vieglāk pārvarami. Savlaicīgi jāpievērš uzmanība gan pareizai skaņu artikulācijai, gan fonemātiskai uztverei, dzirdes uzmanības un dzirdes atmiņas veicināšanai. Fonemātisko nepilnību dēļ bērnam var atpalikt runas gramatiskā struktūra, novirzes var parādīties vēlāk, bērnam lasot un rakstot. Pēc I. Miltiņas domām, bērnam līdz 4 – 5 gadiem skaņu izrunas traucējumu var uzskatīt par fizioloģisku parādību. Pēc šīs gadu robežas skaņu izrunas defekti uzskatāmi par patoloģiju, un nepieciešama logopēdiskā korekcija (Miltiņa, 1995).

Skaņu izrunas traucējumi var būt gan skaņu izrunas kropļojumi, gan skaņu aizstāšana un jaukšana. I. Miltiņa konstatē, ka skaņu izrunas traucējums ir ilgstoša, noturīga, literārās valodas normai neatbilstoša skaņu izruna, ko izraisa specifiski faktori un ko pilnīgi vai daļēji novērš koriģējoši attīstošā darbībā (Miltiņa, 2005).

Skaņu izrunas traucējums, kas radies neattīstoties runas aparātam un uztverei, kā arī fonemātiskajai uztverei, sauc par dislāliju.

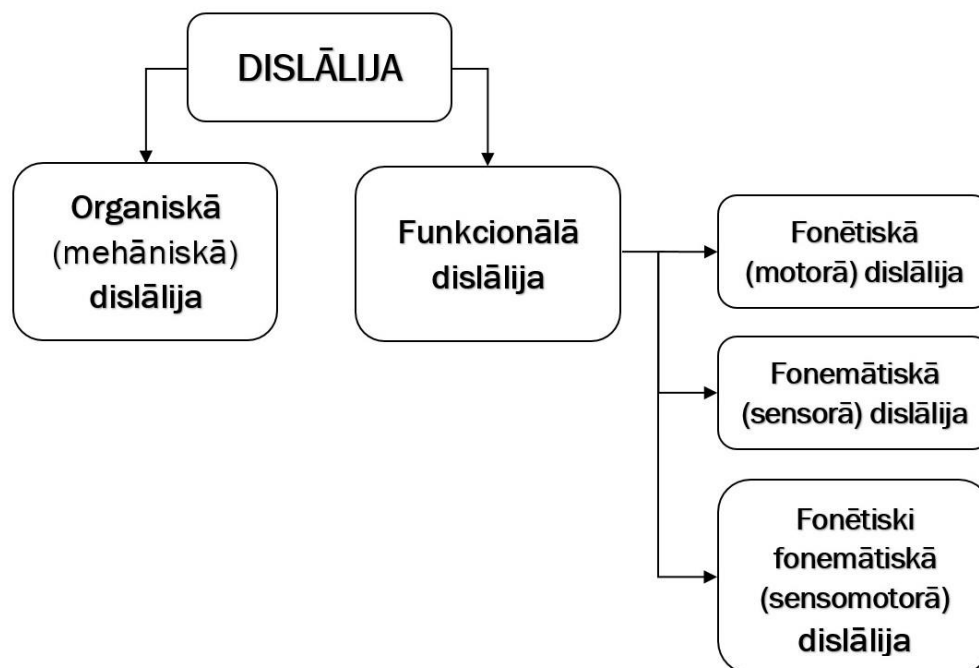
Logopēdijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā termins “dislālija” skaidrots kā skaņu izrunas traucējums, esot saglabātai anatomiskajai dzirdei un runas aparāta inervācijai (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Dislāliju iedala:

- mehāniskā jeb organiskā dislālija,
- funkcionālā dislālija (Miltiņa, 2005).

Organisko dislāliju raksturo zobu un žokļu uzbūves, lūpu un mēles defekti, kā arī aukslēju anomālijas. Fonemātiskās uztveres mazattīstības ietekmē veidojas funkcionālā dislālija, kad ir apgrūtināta skaņu diferencēšana. Funkcionālo dislāliju raksturo artikulācijas orgānu mazkustīgums, muskuļu vājums, kā rezultātā bērns jauc balsīgos un nebalsīgos, cietos un mīkstos līdzskaņus, svelpeņus ar šņāceņiem, garos un īsos patskaņus.

I.Miltiņa funkcionālo dislāliju iedala (1.1. tabula) fonētiskajā jeb motorajā dislālijā, kur ir raksturīgi skaņu artikulācijas traucējumi. Skaņu aizstāšanu un jaukšanu dēvē par fonemātisko (sensoro) dislāliju. Fonētiski fonemātiskā (sensomotorā) dislālija apvieno dažādus skaņu izrunas traucējumus (Miltiņa, 2005).



1.1.attēls. Dislālijas iedalījums (Miltiņa, 2005)

S. Tūbele uzskata, ka “fonemātisko uztveri attīsta, balstoties uz dažādiem analizatoriem (dzirdes, runas dzirdes, runas kustību, redzes). Balstoties uz vairāk saglabātajiem analizatoriem, attīstot redzes uztveri, taktilo un kinestētisko uztveri” (Tūbele, 2008).

Lai uzsāktu koriģējoši attīstošo darbību, veic bērna fonemātiskās uztveres attīstības pārbaudi, nosaka fonemātiskās uztveres pārbaudes kritērijus un rādītājus (tabula 1.2.).

1.2.tabula. Bērnu fonemātiskās uztveres pārbaudes kritēriji un rādītāji (Tūbele, Vilka, 2016)

Kritēriji	Rādītāji
Fonemātiski priekšstati	1. Zilbju rindu atkārtošana
	2. Nosaukt vārdu ar konkrētu skaņu
	3. Akustiski līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana

Kritēriji	Rādītāji
	4. Nosaukt vārdus ar konkrētu skaņu skaitu
Fonemātiskā analīze	1. Vārdu dalīšana zilbēs
	2. Īso un garo patskaņu atšķiršana
	3. Pirmās un pēdējās skaņas izdalīšana
	4. Skaņu secības noteikšana vārdā
Fonemātiskā sintēze	1. Skaņu sapludināšana zilbē
	2. Zilbju sapludināšana vārdā
	3. Salikteņu veidošana
	4. Vispārinājumu nosaukšana

Vērtējuma līmeņi:

4 balles – uzdevumu veic patstāvīgi;

3 balles – uzdevumu veic ar palīdzību;

2 balles – uzdevumu veic ar grūtībām;

1 balle – uzdevumu nespēj veikt.

Vērtējuma rādītāji:

45 – 48 punkti par visiem uzdevumiem – fonemātiskās uztveres traucējumi nav konstatēti;

37 – 44 punkti – fonemātisko traucējumu viegla pakāpe;

27 – 36 punkti – fonemātisko traucējumu vidēji smaga pakāpe;

– 26 punkti – fonemātisko traucējumu smaga pakāpe.

S. Tūbele un J. Lūse kā galvenos fonemātiskās uztveres korekcijas attīstošā darba virzienus min:

- izrunā jaucamo un aizstājamo skaņu diferencēšana;
- teikuma dalīšana vāros;
- teikuma dalīšana vārdos; vārdu dalīšana zilbēs, skaņās;
- skaņas vietas noteikšana vārdā;
- latviešu valodas skaņu diferencēšana;
- darbs ar vārdiem paronīmiem;

- fonemātiskā sintēze u. c. (Tūbele, Lūse, 2012).

Logopēda uzdevums ir konstatēt bērna runas un valodas traucējumus, veikt runas un valodas traucējumu koriģējoši attīstošo darbību. I.Miltiņa apskata četrus fonemātiskās uztveres pilnveides posmus:

- ārpusvalodas skaņu saklausīšanas un diferencēšanas posms;
- fonēmu (skaņu) diferencēšanas posms;
- zilbju diferencēšanas posms;
- vārdu diferencēšanas posms (Miltiņa, 2005).

Viens no nozīmīgākajiem korekcijas darba uzdevumiem ir logopēda sadarbība ar vecākiem. Runas korekcijas rezultātu lielā mērā nosaka vecāku līdzdalība, ieinteresētība un attieksme bērna fonemātiskās uztveres pilnveides procesā.

Lai korekcijas darbs ritētu pilnvērtīgi, logopēds papildus sadarbojas ar skolotāju, psihologu, mūzikas un sporta skolotāju.

Maģistra darba autore secina, ka bērnam ar fonemātiskās uztveres traucējumu gadījumā rodas grūtības pēc dzirdes diferencēt skaņas, kuras ir tuvas pēc akustiskām vai artikulācijas pazīmēm. Fonemātiskās uztveres pilnveides procesā aktivizējama runas dzirdes darbība, skaņu diferencēšanas un fonemātiskās analīzes process un sintēze. Tiek attīstīta elementārā un sarežģītā fonemātiskā analīze, fonemātiskā sintēze un fonemātiskie priekšstati. Skaņu izrunas traucējumu novēršami 5 – 6 gadus veciem bērniem, kad sākas skaņu un burtu apguve un notiek sagatavošanās process skolas gaitām.

2. RITMA NOZĪME FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDES PROCESĀ

2.1. Ritma nozīme bērna attīstībā

Ritma princips ir viens no pasaules likumiem, kura izpausmi var redzēt neorganiskās, organiskās un virsorganiskās pasaules kopumā. Augu dzīves cikla saistība ar gadalaikiem, dienas un nakts maiņa mums ir labi zināma. Dzīvnieku dzīve ir pakļauta periodiskumam. Arī cilvēka dzīve uz Zemes ir saistīta ar cikliskumu vai ritmu, sākot ar sirdsdarbību, asinsriti, elpošanu un citām ķermeņa funkcijām. Cilvēka ķermenis piedalās ritma izjūtas veidošanā un attīstībā.

Par muskuļu un nervu saistību ar ritmu ir pētījuši daudz pētnieki jau 20 gadsimtā. Kā piemēram, Bjūkanens, Gartens, Dītlers, Tikhomirovs, Pipers Vervorns, Hoffmans, Ķihomirovs un citi (Beksterevs, 1928). Tajos tika konstatēts, ka ķermeņa kustības mijoties aktīvai darbībai un atpūtai, veido ritmu. Arī tāda izpausme kā koncentrēšanas uz darbību parāda vairāk vai mazāk regulāras periodiskas svārstības. Pat radošs stāvoklis ir pakļauts ritmam. Cilvēka žesti un sejas izteiksmes arī iet vienā ritmā. Par to, ka visa dzīvā un nedzīvā daba kopumā ir pakļauta ritmam un sociālā dzīve pakļaujas tam pašam principam V. M. Beksterevs jau rakstīja tālajā 1928. gadā (Beksterevs, 1928).

Izpratne par runas aktivitāti kā vienu no cilvēka darbības veidiem kopumā, pētniekus pamudināja meklēt šīs darbības "iedarbināšanas mehānismu". Šis mehānisms, iespējams, tiek automātiski ritmizēts, interpretēts kā visu dzīvo organismu darbību pamats (Čižova, Koroļeva, 2016).

Runas ritms ir runāts un dzirdams akcentējums un artikulācija, kas ne vienmēr sakrīt ar semantisko artikulāciju, ko grafiski izsaka pieturzīmes un atstarpes starp vārdiem. Mūzikā ritms ir tā sadalījums laikā – skaņu ilgumu secība, kas abstrahēta no to augstuma (ritmiskais raksts pretstatā melodiskam modelim). Ritma ideāls ir tieši svārsta vai metronoma sitiena atkārtotāšanās. Biežāk runa tiek atzīta par ritmisku tikai pantos (kur ir noteikta zilbju maiņas kārtība, uzsvērtā un neuzsvērtā, gara un īsa), par ritmiskām kustībām var saukt tās kustības, kuras uztverot izraisa sava veida rezonansi. Tas ir nepieciešams, lai kustības nebūtu haotiskas, tām būtu noteikta uztverta struktūra, ko var atkārtot, un, no otras puses, lai atkārtotums nebūtu mehānisks. Tāpat kā visi procesi dabā un cilvēka ķermenī notiek noteiktā ritmā.

Logopēdijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā termins “ritms” raksturots kā kādu elementu maiņa, kas notiek zināmā secībā, biežumā, utt. (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Valodniekiem šī parādība nozīmē izpētīt runas ritma saistību ar ķermeņa kustīgumu. Šādi pētījumi ir par pamatu apziņas un zemapziņas mijiedarbības izpētei valodas apguves procesā. Tā ir sapratnes un sajūtas mijiedarbība. Parasti jēdzienu “ritms” lieto saistībā ar mūzikas teoriju, tādā veidā uzsverot un neuzsverot, garu un īsu zilbju mijas. Šajā sakarā netiek runāts par uzsvērtu jeb spēcīgu un neuzsvērtu jeb vājo zilbju attiecību. Mūzikā melodiskā intervāla aprakstā to apzīmē kā skaņu augstuma attiecību. Lingvistikā melodisko intervālu apzīmē kā tonusa pazemināšanos vai paaugstināšanos. Runas melodiskais intervāls jeb ritmiskais intervāls ir atkarīgs ne tikai no apgalvojuma loģikas, bet arī no tā emocionālās nokrāsas un spēcīgo un vājo zilbju attiecības. Ritmiskais intervāls ir ritmiskā zīmējuma vājā un spēcīgā sitiena attiecība, kas sastāv no divām fāzēm (sitieniem) – sasprindzinājuma un relaksācijas (Čižova, Koroļeva, 2016). Ja uzsvērtas un neuzsvērtas zilbes atkārtojas zināmā kārtībā, tad valodā ir ritms, šī ir ritmiska jeb saistīta valoda. Jau no seniem laikiem ritmam ir ciešs sakars darbu, rotaļu vai deju. Senajām tautām bija īpašas darba dziesmas, ko dziedādami cilvēki izpildīja vienādas kustības. Ritmiski darīts darbs arvien šķita vieglāks. Latviešiem ir kuļamās un maļamās tautasdziesmas.

Valodā ir sastopams pantmērs. Latviešu valodā ir toniskais pantmērs, kur ritmiski atkārtojas uzsvērtās un neuzsvērtās zilbes. Latviešu tautasdziesmas nav izrunājamas ikdienas valodā, bet skaitāmas, teicamas jeb skandējamas, t. i., tā izrunājamas, ka tiek sadzirdama dziesmas ritmiskā uzbūve. Teikšana līdzinās dziedošanai runai, un tā bija senāk, līdztekus dziedāšanai, otrs tautasdziesmu priekšnesuma veids (Bērziņš, 1995). Dzejā ritmiska pamatvienība ir rinda, bet tās skanējums atkarībā no uzsvērtu un neuzsvērtu zilbju izkārtojuma var būt dažāds. Tas katram dzejolim dod tam vien piemītošo skanējumu. Lai pilnīgāk to izjustu dzejoļa ritmu, tas jāizklausina vai jāizsit ar plaukstām, tā izjūtot, kā mijas uzsvērtās un neuzsvērtās zilbes (Apele, 1982). Latviešu tautasdziesmās ritms kārtojas atbilstoši toniskajam principam, bet, tā kā latviešu valodā sava nozīme ir arī zilbju garumam, tad kvantitatīvais (metriskais) princips kļūst par ritma līdznoteicēju (trešās un ceturrtās zilbes likums). Tāpēc tautasdziesmu pantmērs dažkārt tiek saukts par toniski kvantitatīvu, arī par sillabotoniski, respektīvi, toniski metrisku pantmēru. Tautasdziesmu ritmika ietekmējusi arī rakstīto dzeju (sākot ar tautiskā romantisma dzeju). Par to liecina ne tikai tiešie tautasdziesmu ritma atdarinājumi, bet arī sillabotonikas (toniski metriski pantmērs) dominante visā latviešu dzejā. Dzeja ir ritmiska valoda. Vārsmā kā dzejas frāze, kas nosaka teksta grafisko kārtojumu dzejas rindās, rada ritmu. Vārsmā ir ne tikai ritma vienība, kas atkārtojas, bet arī pati sastāv

no sīkākām ritma vienībām. Vārsmā ir ritmiski organizēta valoda – koncentrēta un mērķtiecīga emocionālā runa. Taču vislielākā nozīme ritma uzturēšanā ir tieši pauzei dzejas rindu galos – tā sadala vārsmotas valodas tekstu atsevišķās vienībās. (Valeinis, 2007).

Divdesmitā gadsimta mūzikas pedagogijā, vārda un kustības mijiedarbības problēmu izvirzīja Šveices skolotāja E. Žaks-Dalkroze (1865 –1950). Viņš kā skolotājs un komponists bija viens no pirmajām, kas izmēģināja ritma vingrinājumus, lai izveidotu kopīgu ķermeņa ritmu, un pēc tam kā turpinājumu – mūzikas ritmu. E. Žaks-Dalkroze uzskatīja, ka ritmiskās audzināšanas galvenajam uzdevumam jābūt sajūtu attīstībai, otrs uzdevums – “uzsvara” izjūta (Žaks-Dalkroze, 2002).

Ritma izjūtas mācīšanas un attīstīšanas problēmu izstrādāja arī vācu komponists K. Orfs (1895 – 1982). K. Orfs lielu uzmanību pievērta ritma mācīšanai, kura pamatā ir kustība, runa un pašgatavotu mūzikas instrumentu spēle. Nodarbība sastāvēja no vingrojumiem, kas veicināja ritma izjūtas attīstību, izmantojot kustību dinamiku. Tās bija dažādas roku kustības; soļošana – lēna, ātra, uz papēžiem, pirkstiem, līkloči ar virziena maiņu, pagriezieni, lēcieni, šūpošanās kombinācijā dažādu skanošo žestu pielietojumu. Viņš ritma vingrinājumus integrēja ritmiskās rotaļās. K. Orfs ritma izjūtas pilnveidi saistīja ar motoro attīstību un ritma vingrinājumiem (Karlgrēns, 2008).

Psiholingvistiskā atrodams liels pētījumu kopums par ritma lomu cilvēka valodas apgūvē no zīdaiņa līdz pieauguša cilvēka vecumam. Zunātnieki Jusķiks, Hohne un Bauman pētījumā konstatēja, ka zīdaiņu dzirde ir jutīga, dzirdot ritmisku valodu. Šajā periodā tie sāk atšķirt runas skaņas un fonēmas, kas ir viņu dzimtās valodas daļa, kā arī spēj segmentēt vārdus, kuri sākas ar uzsvērtu zilbi. Turpretī jutībā pret vārdiem, kuri sākas ar neuzsvērtu zilbi, zīdaiņiem attīstās vēlāk (Jusķiks, Hohne, Bauman, 1999). Nepārtrauktā runas plūsmā uzsvērtās zilbes tiek uztvertas kā vārda sākums (Cutler et al., 1988). Turpretī pētnieki Trainors, Austins un Desjargins atzīmē, ka pieaugušie bieži runā ar bērniem, it īpaši zīdaiņiem, izmantojot viņiem vērstu, īpašu runu, kuru var uzskatīt par pārspīlētas prosodijas veidu. Šāda runa bieži tiek saukta par muzikālu runu un tā ietver ritma pārspīlējumus runātāja dzimtajā valodā (Trainor, Austin, Desjargins, 2000).

Pirmsvārda periodā bērns dzird valodu, kuru runā pieaugušie. E. Isēņina pētījumā, konstatē, ka pieaugušo runa, kuru bērns dzird pirmsvalodas periodā, dod viņam iespēju uztvert valodas augstumu, melodiju un ritmu. Bērnu valodas apguves periodā raksturo valoda, kādā runā pieaugušie. Pieaugušā runas būtisko aspektu modelēšana: intonācija, ritms, skaņas kompozīcija. Turklāt ir svarīgi uzsvērt, ka pirmie izrunātie bērna vārdi ir vārdi, kas ir pieaugušo vārdu sagrozījumi, bet tie saglabā fonemātisko un ritmisko modeli (Isēņina, 1983).

No šīs tēzes varam secināt, ka jau pirmsvārda periodā tiek likti runas ritmiskie un prosodiskie raksturlielumi, kas vēlāk veido vārdu savienojumus bērna runā.

Raugoties no neirolingvistikas viedokļa, neironu savienojumi veido ritmiski – prosodisku struktūru tīklu, kas nogulst ilgtermiņa atmiņā, kur informācija tiek saglabāta. Ilgtermiņa atmiņa nodrošina bērnam svarīgas un personīgas informācijas uzglabāšanu, pirms sākas sarežģītais valodas leksisko un gramatisko struktūru apguves process. Viens no svarīgākajiem psiholingvistikas uzdevumiem ir argumentētas valodas apguves teorijas izveide. Pēc amerikāņu psiholingvista D. Slobina domām, daudziem pētījumiem šajā jomā raksturīga vēlme “noteikt šī procesa universālumu un iedzimtu bioloģisko faktoru esamību, kas nosaka šo universālumu” (Čižova, Koroļeva, 2016). Daudzi bērnu runas pētījumi nesniedz atbildi uz jautājumu par šo faktu būtību, un tāpēc valodnieki pievēršas citu zinātņu – neurofizioloģijas un etoloģijas – datiem.

Katra kustība notiek noteiktā ritmā. Ritma jēdziens ir plaši izplatīts un tiek piemērots attiecībā uz dzejoli, prozu, sirdi, elpu, dabu, darbu utt. Ritms darbojas arī kā sava veida universāla kosmiskā kategorija. E. uzskata: “Telpa un laiks ir piepildīti ar matēriju, ievērojot mūžīgā ritma likumus” (Žaks-Dalkroze, 2002).

Ritmam ir īpaša nozīme bērna dzīvē, tā trūkums ietekmē visas viņa darbības. Attīstot ritma izjūtu, izmantojot kustības vienotībā ar mūziku, viņš veic mērķtiecīgu kustību, kas sakārtota laikā un telpā. Tā rezultātā bērns ikdienas uzdevumus paveic enerģiskāk. Šai darbībai papildus pievienojot intelektuālu darbību un piedzīvojot estētisku sajūtu, saplūstot ar mūzikas dinamiku. Pilnveidojoties visās šajās jomās, bērns kļūst veiklāks, spējīgāks un apķērīgāks. Viņš spēj analizēt un kontrolēt savu darbību. Ritms ir svarīgs nosacījums, lai bērns pilnvērtīgi īstenotu savu darbību un kustību.

Ritma izjūtas pētījumi ontogēnētiskajā aspektā ir parādījuši, ka bērniem no vienas puses izpaužas muzikāli ritmiskas reakcijas un ritma dominance, no otras puses, ievērojamas grūtības rodas, veicot pat vienkāršus ritma vingrinājumus. Ritma izjūta veidojas ritmizēšanas procesā. “Ritma izjūta ir ritma atspoguļojums cilvēka apziņā, spēja uztvert un atveidot ritmiskos procesus, aktīvi uztvert runu un sajūst vārdu (teikumu, tekstu) emocionālo noskaņu, to ritmisko zīmējumu (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Ritma izjūta ir iedzimta īpašība, kuru attīsta, izmantojot īpaši izvēlētus vingrinājumus un paņēmienus. Tādējādi ritma izjūtas attīstīšana nav tikai mūzikas prasmju mācīšana, bet arī bērna iekļaušana laika attiecībās ar dabas bioloģiskajiem ritmiem, caur kuriem notiek dzīves procesu un dabas parādību izpratne, kā arī organisma iekšējās aktivitātes regulēšana un mijiedarbība ar ārējo vidi.

Attīstītas ritma izjūta spēja uztvert – atveidot konkrētu skaņu tempu. Sākumā bērni apgūst ātru tempu, pēc tam – vidēji un daudz vēlāk – lēnu. Spēja uztvert attiecības starp skaņu un paužu ilgumiem, bērniem parādās visvēlāk. kas ir pamats ritmiskā modeļa notveršanai, parādās pēdējā. Ritma izjūtas attīstīšanās dominē pakāpeniskuma princips. Sākumā bērns uztver ritma elementu, visbiežāk tas ir jau iepriekš apgūts ritma vingrinājums. Tad tiek uztverti nākamā vingrinājuma spilgtākie elementi, un visbeidzot, beigās viss vingrinājumu komplekss kopumā. Ritma izjūta saistīta ar runas un valodas apguvi, kustību koordināciju un ritmiskumu, runas attīstību, tās traucējumu novēršanu un profilaksi. To sekmē runas rotaļas, skandēšana, mūzikas klausīšanās, dziedāšana, ritma rotaļas un ritma vingrinājumi, kustības mūzikas pavadījumā.

Lai pareizi uztvertu ritmu un pilnveidotu ritma izjūtu, veicot vingrinājumus, jāievēro nosacījumi. Viens no priekšnoteikumiem – kustību ātrumam jāsakrīt ar mūzikas tempu. Muskuļu sasprindzinājumam jāsakrīt ar skaņas stiprumu vai tās akcentu un kustību ritmam jāsakrīt ar mūzikas ritmu.

Pētot ritma jēdzienu un tā izpausmes, autore secina, ka nav ritms bez akcentiem. Tie rada ritmu un ir intensīvāk vai vājāk izteikti. Ritma izjūtu pavada ķermeņa reakcija, par to arī raksta teorētiķis E. Žaks-Dalkroze: “Bez ķermeņa ritmiskām kustībām, nevar uztvert muzikālo ritmu. Ritma izjūtas pilnveidē piedalās viss cilvēka ķermenis” (Žaks-Dalkroze, 2002).

Analizējot psiholoģisko, pedagoģisko un muzikālo literatūru par pētāmo jautājumu, var autore secina, ka vārds "ritms" tiek daudzpusīgi lietots un ir sastopams it visur. Runas ritms, dzejas ritms, izrādes ritms; protams, sirds ritms, elpošana un citi organiskie procesi. Ritms ir saistīts ar mainīgajiem gadalaikiem, dienu un nakti utt. Jēdzienam “ritms” ir radīti daudz un dažādu ritma definīciju, un tomēr nav vienotas terminoloģijas.

2.2. Ritms kā fonemātiskās uztveres pilnveidotājs

Jau tūkstošiem gadu atpakaļ cilvēki ir iesaistījušies tādās ritmiskās aktivitātēs kā bungošana, dejošana un dziedāšana. Ritms var būt spēcīgs līdzeklis, lai stimulētu komunikāciju un sociālo mijiedarbību, pateicoties spēcīgai sensomotorai ietekmei. Ritms var izraisīt tādas spontānas ķermeņa reakcijas, kā plaušķināšanu, kāju piesitienus un ritmiskas skaņas. Ritma un runas attiecības ir būtiskas ne tikai cilvēku kombinācijās, bet arī neirológisko traucējumu pilnveidē. Ritmam ir arī terapeitiskais potenciāls, lai veicinātu atveseļošanos no runas un valodas disfunkcijām. Pētnieki Grīnbergs un Čandrasekarans secinājuši, ka zilbes ritms vai ātrums runas laikā parasti ir trīs līdz astoņas zilbes sekundē (3 – 8 Hz), dažādās valodās tas var būt atšķirīgs (Greenberg et al., 2003; Chandrasekaran et al., 2009). Šis ātruma diapazons atbilst mēles, aukslēju, vaigu, žokļa un lūpu kustībām. Ja frekvence ir lielāka par 8 Hz, runas saprotamība ir ievērojami samazināta.

Zinātnieki S. Fujī, H. Vatanabe, H. Ohaši, M. Hirašima u. c. attīstības pētījumos ir parādījuši, ka jaundzimušie atdarina pieaugušo sejas un ķermeņa žestus. Reaģējot uz ritmisku mūziku, zīdaiņi maina balsu toni un ķermeņa kustības (Fujii et al., 2014). Vecākā pirmsskolas vecuma bērni spēj spēlēt bungas sinhroni, kad bungu spēli vada pieaugušais (Kiršners, Tomasello, 2009). Tādējādi ritmiskās skaņas un kustības ir būtiskas komunikācijas un sociālās mijiedarbības attīstībā.

Runa ir visietilpīgākais, precīzākais un ātrākais saziņas līdzeklis starp cilvēkiem. Tā kalpo kā instruments daudzu funkciju īstenošanai, bet galvenokārt nodrošina saziņu starp cilvēkiem. Attīstot motoro sistēmu, attīstās arī runas izruna. Bērna katru runas attīstības posmu nosaka gan noteiktu galvas smadzeņu veidojumu potenciālais briedums, gan spēja veikt konkrētu funkciju. Bērna runu ietekmē vide ap viņu, intelekts, prasmju un iemaņu apguve. Bērna saskarsme ar pieaugušo un priekšmetisko darbību var būt kā gan produktīva un progresīva, gan arī regresējoša un funkcionālo traucējumu radoša (Miltiņa, 2008).

Ņemot vērā runas komponenta traucējumu, tiek izdalīts tempa, ritma traucējums – paātrināts runas temps – tahiālija – ar ierosas pārsvaru galvas smadzeņu procesos; palēlināts runas temps; bradiālija – aiztures process ir pārsvarā pār ierosu; pārtraukts runas temps (nepamatotas pauzes, “klupšana”, skaņu vārdu skandēšana; fizioloģiskā interācija; stostīšanās) (Miltiņa, 2005).

Ritms pilnveido bērna dikciju, artikulāciju, sekmē fonemātiskās uztveres attīstību un novērš ritma traucējumus. Pirmsskolā ritmu pielieto rotaļu veidā – ritmizējot runu (dzejoļu, skaitāmpantu, tautasdziesmu skandēšana), runas rotaļas (skaņu, zilbju, vārdu, teikumu

skandēšana), ritma rotaļas (rotaļas ar ritma elementiem), ritmizēšana (plaušķināt, klauvēt, veikt piesitienus u. tml.). Apvienojot skandēšanas rotaļas ar skanošajiem instrumentiem, bērns attīsta ritma izjūtu, kustību koordināciju, atmiņu, fonemātisko uztveri, uzmanību un sīkās motorikas koordināciju. Šo rotaļu nosacījums ir precīza artikulācija un runas ritms. Logopēda nodarbībās izmanto rotaļas un materiālus, lai bērni spētu saklausīt un pazīt dažādu mūzikas instrumentu skanējumus, ar dažādiem materiāliem pildītu trauciņu skanējumu atšķirības un arī runas skaņas (Tūbele, 2008).

Bērnam ieklausoties mākslinieciskajā vārdā, emocionāli tam atsaucoties, darbojoties un runājot līdzī pieaugušajam, var atdarināt latviešu tautasdziesmas, skaitāmpantus, dzejoļus. Tā ne tikai aktivizējot bērna emocijas un runu, bet netieši arī pilnveidojot prasmi saskaņot savas darbības ar tekstu. Katrai tautasdziesmai vai dzejolim ir savs skanējums, kas ietekmē bērnu. Piemēram, lēns un mierīgs miega dziesmām vai pretējs skanējums – ātrs, draisks un darbīgs (Dzintare, Stangaine, 2007).

Ritmiskas darbības ir izpildāmas ar skaņu rīkiem, piemēram, ritma kociņi, oļi, šeikeri u. c. Ritmiski skandējot tekstu, skaitāmpantus, spēlējot ritma instrumentus, klausoties mūziku un dažādas skaņas, skandēšana palīdz saprast valodas ritmisko uzbūvi, paplašina vārdu krājumu un pilnveido artikulāciju.

Ritma aktivitāšu uzdevums logopēda nodarbībās ir attīstīt bērna artikulācijas muskulatūru un sīko roku motoriku. Nostiprināt kustību koordināciju, brīvi pāriet no viena veida kustības uz citu. Bērniem ar fonemātiskās uztveres attīstības traucējumiem ir grūtības izpildīt sarežģītas koordinētu kustību uzbūves, sīkās pirkstu motorikas un artikulācijas uzdevumus. Šai bērnu grupai galvenais uzdevums ir attīstīt koordinācijas un artikulācijas motoriku.

Pielietojot ritma vingrinājumus logopēda nodarbībā, uzsvars tiek likts uz bērna runas pilnveidošanu – vārdu krājuma bagātināšana, gramatiski pareizas runas attīstīšana, runas un izrunas pilnveidošana. Nodarbība sākas ievaddaļu, runas muskuļu tonusa regulēšanas vingrinājumiem. Galvenajā daļā tiek pilnveidota runa, uzmanības aktivizēšana ar vingrinājumu palīdzību un ritma izjūtas attīstīšana. Pēc tam seko nodarbības nobeigums. Ritma akcentēšana logopēda nodarbībās ietekmē bērna ķermeņa kustības, psiholoģisko un emocionālo attīstību. Vārds, kustība un mūzika ļauj daudzpusīgi dažādot kustību un attīstošo vingrinājumu raksturu, balstoties uz logopēdiskiem uzdevumiem, ņemot vērā runas traucējumu specifiku. H. Patšeke, F. Dege, G. Švarcers, pētījumos atklāja ritma pozitīvo ietekmi un īpašo nozīmi fonemātiskās uztveres pilnveidē (Patšeke, Dege, Švarcers, 2016).

G. Volkova ir izstrādājusi ritma uzdevumus:

- iemācīt uztvert muzikālo tēlu attīstību un koordinēt kustības ar to raksturu, ritmiski un izteiksmīgi kustēties, spēlēt muzikālas rotaļas;
- attīstīt ritma izjūtu: iemācīt sajst ritmisku izteiksmīgumu runā un mūzikā, to attēlojot ar kustību palīdzību;
- izteiksmīgi un dabiski kustēties atbilstoši piedāvātajam ritma rakstam;
- attīstīt radošās spējas;
- paātrināt un palēnināt kustības atbilstoši ritmam;
- pilnveidot spēju atpazīt ritma akcentus un izpildīt ritma zīmējumu;
- mainīt kustību atbilstoši ritmam; patstāvīgi uzsākt ritmizēšanu (Volkova, 2002).

Savukārt B. Brice izdalījusi šādus ritmiskās darbības uzdevumus:

- kustēties mūzikas ritmā;
- plaušķināt mūzikas ritmā;
- sist ritma kociņus – ātri, lēni, skaļi, klusi;
- skandējot dzejoli, piesist skanošos instrumentus atbilstošajā brīdī;
- reizē sākt un beigt kustības vai spēlēt skaņu rīkus;
- spēlēt atbilstoši muzikālā pavadījuma tempam un dinamikai;
- atspoguļot ar ritmisko atbalsi atkārtot ritma modeli (Brice, 2017).

Lai veiksmīgi īstenotu ritma uzdevumus un bērniem pilnveidotu fonemātisko uztveri, ir neieciešama profesionāļu sadarbība. Pirmsskolas pedagogs, muzikālā pedagogs, sporta pedagogs un logopēds kopīgi plāno un risina kognitīvos, estētiskos, izglītības un korekcijas uzdevumus. Mācību gada sākumā, iepazīstoties ar sākotnējās logopēdiskās pārbaudes rezultātiem, pēta katra bērna motoriku un runas attīstību, kopā ar logopēdu un pedagogiem veido vingrojumu kompleksu. Ilgtermiņa plānošana ļauj noteikt koriģējošo darbību secību. Ilgtermiņa plānā tiek plānoti visi muzikālās un fiziskās aktivitātes veidi; prasmju un iemaņu apjoms; programmas saturs dažādu ritma veidu ietekmē, zināšanu pārbaude, izpildījuma kvalitāte. Ilgstoši plānojot, uzdevumi tiek noteikti atbilstoši logopēdiskās korekcijas posmiem.

Ritms cieši saistīts ar muzikālās audzināšanas metodiku, jo mūzika ietekmē kustību izpildes kvalitāti: uzlabojas izteiksmīgums, kustību ritms, to precizitāte, koordinācija. Kustības mūzikas pavadījumā, bērniem dod enerģiju, atbrīvotību, savaldību un vienlaikus rada brīvību un vieglumu. Kustības ar mūzikas pavadījumu pozitīvi ietekmē dzirdes, uzmanības, atmiņas attīstību, rosina orientāciju laikā, t. i. spēja savlaicīgi noteikt kustības

saskaņā ar dažādiem mūzikas ritma modeļiem. Noteikta metriskā pulsācija, ar kuru ir saistītas bērnu kustības, izraisa visa organisma koordinētu reakciju (elpošanas, sirds, muskuļu aktivitāti), kā arī psihes emocionāli pozitīvu stāvokli.

Logopēda nodarbība ar ritma vingrinājumu pielietojumu bērniem ar fonemātiskās uztveres attīstības traucējumiem ietver mūzikas un sporta nodarbības elementus un runas skaņas vingrinājumus. Nodarbību vada logopēds un mūzikas skolotājs vai tikai logopēds. Mūzikas skolotāja uzdevums ir iemācīt bērniem kustēties izteiksmīgi, dabiski saskaņā ar mūzikas tēliem, mūzikas būtību, dinamiku un reģistriem. Paātrināt un palēnināt kustību, mainīt kustību atbilstoši mūzikas frāzēm, attīstīt uzmanību un muzikālo atmiņu. Logopēda uzdevums ir pilnveidot motorās funkcijas un runu, veikt ne tikai kustību prasmju un runas korekciju, bet arī uzvedību, raksturu un visu personību kopumā (Gogoberizde, 2005).

Volkova ritma pielietojumā izdala divus galvenos virzienus:

1. neverbālo procesu attīstība un korekcija fonemātiskās uztveres pilnveidē: dzirdes uzmanība, dzirdes atmiņa, optiski telpiskie attēlojumi, vizuālā orientācija, kustību koordinācija, kustības tempa un ritma izjūta;

2. runas attīstība un runas traucējumu korekcija: elpošanas un runas tempa un ritma, prosodijas, fonemātiskās dzirdes u. c, runas traucējumu pilnveide (Volkova, 2002).

Pētot, analizējot un praktiski akcentējot, ritma nozīmi pedagoģiskā praksē, lai pilnveidotu bērna fonemātisko uztveri, maģistra darba autore secina, ka tie palīdz attīstīt bērna valodu, uztveri, uzmanību, atmiņu un smalkās motorikas koordināciju. Ritma vingrinājumi jāizpilda ar precīzu artikulāciju un runas ritmu, žestiem, pirkstu un ķermeņa kustībām. Saglabājot noteiktu runas ritmu, pievieno skanošos žestus vai instrumentālu pavadījumu. Pastāv cieša sakarība starp bērna kustību aktivitātēm, runas attīstību un domāšanu.

3. RITMA VINGRINĀJUMU NOZĪME FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDES PROCESĀ

3.1. Ritma vingrinājumu izmantošana fonemātiskās uztveres pilnveidē

Runas pilnveide ar mūzikas terapijas piesaisti, lai arī kopš Aristoteļa laikiem tiek uzskatīta par dziedināšanas instrumentu, 20. gadsimta vidū kļuva par atzītu terapiju. Mūzikas terapija ir klīniska un uz pierādījumiem balstīta mūzikas iejaukšanās, lai terapijās sasniegtu individualizētus mērķus (Amerikas mūzikas terapijas asociācija, 2005). Mūzikas terapijās izmanto mūzikas elementus, piemēram, ritmu, harmoniju, melodiju, frāzes un tempu. Mūzika palīdz runai radīt fonēmas, vārdus vai frāzes un darboties kā līdzeklis, lai palīdzētu attīstīt runu.

Mūzika ir noderīga, lai attīstītu valodas uztveres, izteiksmes un artikulācijas prasmes. Tādas neiroloģiskās mūzikas terapijas (NMT) metodes, kā piemēram, Ritmizētās runas pielāgošana (RSC), Vokālās intonācijas terapija (VIT), Terapeitiskā dziedāšana (TS) un Attīstības runas un valodas apmācība caur mūziku (DSLML), ir pierādīts, ka uzlabo runas funkcijas (Tamplin, Grocke, 2008).

Ritmiska runas pielāgošana metode (RSC) balstās uz pētījumiem, kas liecina, ka ritms stimulē motoro sistēmu un organizē ķermeņa darbības. RSC metode akcentē spēcīga ritma izmantošanu un dabiska runas ritma uzsvāri.

Ar ritmizētās runas pielāgošanas (RSC) metodes palīdzību tie pilnveidots runas ātrums. Tiek aktivizēts dzirdes ritms, lai attīstītu tādas raksturlielumus kā runas plūdums, ātrums, pauzes laiks un runas intelektuālā spēja. Runas ātrums ir primārais šīs metodes fokuss, kā rezultātā tiek panākta artikulācijas precizitāte jeb runas saprotamība. RSC metodei ir divi virzieni: metriskā un ritmiskā runāšana. Metriskajā tiek izmantota dzirdes stimulācija ar metronoma palīdzību. Ritmizētās runas pielietošanas gadījumā bērns atveido ritmisku teikumu noteiktā tempā (piemēram, skandēšana vai dziesmas dziedāšana). Atšķirībā no metronoma izmantošanas, te var būt garākas un īsākas zilbes (Mainka, Mallien, 2014). Metode ietver vienu un tā paša teikuma ritmisku daudzināšanu dažādos veidos, ar uzsvērtu ritma lietojumu, katrā teikuma atkārtojumā uzsverot citu vārdu. RSC metodes galvenā mērķauditorija ir neiroloģisks motora runas traucējums, kam raksturīgas lēnas vai sasteigtas, vājas artikulācijas muskuļu kustības.

Vokālās intonācijas terapijas (VIT) metode ietver dziedātas frāzes. Teikumi tiek muzicēti, kur mūzikas frāzes, melodija, ritms, metrs un akcenti atspoguļo runas dabiskās prosodijas locījumus un ritmu.

Pētījumi liecina, ka melodisku frāžu izmantošana, kas atspoguļo dabiskās runas prosodiskos elementus, var atvieglot balss intonāciju (Baker, 2004; Cohen, 1994). Metodes mērķis ir paplašināt elpas kontroli, uzlabot balss intensitāti un skanējuma diapazonu, iekļaujot runas ritmu modeļu strukturēšanai un vingrinājumu artikulēšanai. Metode ietver dziedātus teikumus, kuru garums pakāpeniski pieaug (Tamplin, Grocke, 2008).

Terapeitiskās dziedāšanas (TS) metode ietver komponentus no iepriekšējām metodēm, lai nostiprinātu terapeitiskos mērķus. Metode izmanto dziesmas dziedāšanas un dzejoļu skandēšanas patīkamās un motivējošās īpašības, lai veicinātu un uzlabotu runas pilnveidi. Izmantojot pazīstamu un jau apgūtu repertuāru, tas bieži atvieglo automātisku vārdu un melodiju ģenerēšanu un samazina vajadzību pēc uztveršanas, apjēgšanas, iegaumēšanas, lietošanas – aktivizēšanas. Terapeitiskā dziedāšana atvieglo jaunu motoro prasmju apgūšanu (Tamplin, Grocke, 2008).

Pētījumā ritma vingrinājumi ietvēra arī sagatavošanās vingrojumus, kuru mērķis bija fokusēties uz ķermeņa apzināšanos, vispārēju muskuļu relaksāciju un muskuļu iesildīšanu. Mutes dobuma un elpošanas vingrinājumu mērķis bija attīstīt elpas kontroli un palielināt elpas kapacitāti. Ritma vingrinājumi artikulācijas pilnveidē balstījās uz elpošanas kontroli un spēku. Tie ietvēra ritmiskas norādes balss strukturēšanai.

Izpildot elpošanas vingrojumus, bērns iemācās regulēt runas elpošanu, kura piedalās ne tikai plaušas, bet arī diafragma. Pakāpeniski, vienmērīgi sadalīt, tērēt izelpojamo gaisu, izrunājot skaņas, zilbes, vārdus (Miltiņa, 2005).

Runa vienmēr tiek sadalīta vārdos un runas elementus, kuru var definēt kā viendabīgu verbālu kombināciju atkārtošānu. Tādējādi runas ritma vienība kļūst par vārdu vai vārdu kopu, kas ar intervālu – spēcīgu pauzi – norobežota no nākamajām. Atkarībā no izmaiņām runas elementos, mainās arī ritma raksturs. Vārdi, atkarībā no nozīmes, tiek izrunāti ar noteiktu intonāciju. Runas ritms ir parādība, kuras pamatā ir vesels pazīmju komplekss – pauze, uzsvērto un neuzsvērto zilbju sakārtošana, skaņu atkārtojumi utt. Ritmizētās runas spēja ir uztvert runas ritmisko zīmējumu un reproducēt to noteiktā secībā. Ritmizētā runa ietver divus komponentus – runu un ritmu, tā sekmējot izrunas precizitāti, runas ritma izjūtu fonemātiskās uztveres procesu, kustību attīstību utt. (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Ritma vingrinājumu pamatprincips ir runas materiāla, kustību un ritma cieša sadarbība, papildinot

un integrējot vienu ar otru. Ritma vingrinājumus izmantojot logopēda nodarbībās, tie nodrošina:

- netiešo runas apguvi;
- vārdu krājuma paplašināšanu un jaunu vārdu apguvi;
- artikulācijas un dikcijas sekmēšanu;
- fonemātiskās dzirdes un kustību koordinācijas pilnveidi;
- uzmanības noturības un atmiņas attīstību (Brice, 2019).

Ritma vingrinājumi vienlaicīgi aktivizē redzes tēlu, dzirdes tēlu un skaņas tēlu (Miltiņa, 2008). Kur redzes tēls pilda artikulācijas kustības funkciju, dzirdes tēls – skaņas simbola atpazīšana pēc skanējuma, skaņas tēls redzes un dzirdes uztveres apvienojumu. Ar ritmizētās runas palīdzību bērnam vieglāk uztvert un saglabāt valodas materiālu, analizēt, sintezēt un vispārināt valodas elementus.

G. Volkova min aspektus, kas pamato ritma vingrinājumu nozīmīgumu bērna attīstībā:

- bez runas procesu attīstība, izglītošana un korekcija;
- runas attīstība un runas traucējumu korekcija;
- elpošanas, runas tempa un ritma pilnveidošana (Volkova, 2002).

Skaņu automatizēšanas un diferencēšanas procesā ritma vingrinājumi veiksmīgi izmantojami, jo ar to palīdzību bērna runā tiek akcentēts runas un melodijas ritms, tā veidojot ritma zīmējumu. Bērnam pildot šos vingrinājumus vienlaicīgi netieši, un pastiprināti tiek veikti artikulācijas vingrinājumi – teksts, bērns mācās pārvaldīt gan lūpu, mēles, gan balss un elpošanas darbības, koordinēt kustības, runas dzirdes un runas kustību sajūtas. Ritmizējot, pievieno arī pirkstu, delnu kustības un skanošos instrumentus (Miltiņa, 2008).

Ritma vingrinājumu kompleksu var sadalīt trīs posmos. Pirmajā posmā ir svarīgi pievērst uzmanību bērna motoro prasmju pakāpeniskai veidošanai. Logopēds sākotnēji pats veic kustību no sākuma līdz beigām, lai bērns uztvertu holistisko kustības attēlu. Iepazīstinot bērnu ar jaunu ritma materiālu, ir svarīgi izmantot vizuālo materiālu. Paskaidrojumam jābūt vienkāršam, skaidram, lai bērns varētu apgūt jaunas zināšanas. Lēnām sniedz sadalītu darbības demonstrāciju, izskaidrojot visus kustības elementus. Vēlāk bērns pats atveido kustību.

Ritma rakstam jābūt viegli uztveramam, lai bērns to varētu iegaumēt. Tas veicinās bērnu interesi un precīzu vingrinājumu izpildi. Ritmizējot ietver tempu, ritmu, intonāciju,

artikulāciju, žestus, mīmiku un dinamiku, tā bērns attīsta runas dzirdi. Izmantojot ātrāku vai lēnāku tempu, klusāk vai skaļāk, tiek stimulētas bērna emocijas.

Otrajā posmā visi līdzekļi tiek novirzīti artikulācijas aparāta motoro prasmju attīstīšanai, vispārējai motorikai, dzirdes un izrunas diferenciacijai. Lai attīstītu artikulācijas aparāta motoriku, tiek izmantoti dzejoļi un rotaļas.

Trešajā posmā nostiprina runas prasmes un kustību koordināciju. Ritmizētās runas vingrojumus var veikt grupā, nostiprinot sadarbības prasmes un spēju iesaistīties komandā. Darbojoties grupā, logopēds prezentē kustības sākumu un palīdz saglabāt pareizo ritmu – lai tas būtu vienots.

Ritmizētās runas vingrojumi veiksmīgi apvieno skandēšanu (valodu), mūziku, kustības (ritms). I. Miltiņa uzsver, ka logopēdijā svarīgs kustību dinamiskā stereotipa izstrādes process:

- runas kustību;
- rokas delnu, pirkstu kustību un runas kustību savstarpējā atbilstības iestrāde;
- vispārējo kustību un runas kustību veselums (Miltiņa, 2008).

Muzikālais pavadījums veic ne tikai "ritmisku" funkciju, bet arī rada noteiktu emocionālu noskaņu, palīdz izjust emocionālo komfortu un drošības sajūtu. Svarīgs ir gan skaidrs ritma modelis, gan mākslinieciskais saturs.

Bērniem ar fonemātiskās uztveres nepietiekamu attīstību tiek piemērots ritmizētās runas materiāls, izvērtējot runas traucējuma specifiku un vispārējos kustību traucējumus. Ritmizēšana parasti sākas ar bērnu aktivitāti. Skandēšanu, rotaļām, dziesmām, ritmiskām kustībām, kuras bērni ir mācījušies iepriekš un viņiem ir jau zināmas. Jaunus un sarežģītākus ritmizētos elementus ievieš pakāpeniski, saglabājot spēles elementus. Šie vingrinājumi veiksmīgi izmantojami skaņu automatizēšanā un diferencēšanā, pievienojot pirkstu, delnu, roku, kāju un visbeidzot arī visa ķermeņa kustības. Tā netieši tiek veikti artikulācijas vingrojumus, lūpu, mēles, balss un elpošanas darbības, koordinētas kustības, aktivizēta runas dzirde un runas kustība. Ar ritmizētās runas vingrojumu palīdzību bērns vieglāk uztver valodas materiālu, analizē un sintezē to.

Logopēda nodarbības shēma, pēc g. Volkovas, izmantojot ritmizētās runas vingrojumus:

I daļa. Sasveicināšanās. Muzikāla un ritmiska iesildīšanās. Pēc tam seko elpošanas, skandēšanas vingrinājumi, kā arī vingrinājumi muskuļu tonusa attīstībai.

II daļa. Nodarbības galvenās daļas mērķis ir pilnveidot konkrētā bērna runas traucējumus ar ritmizētās runas palīdzību. Tas ietver elpošanas, balss, artikulācijas vingrinājumus, dzejas un folkloras skandēšanu.

III daļa. Attīstības vingrinājumi darbībā un kustībā, attīstot tempa un ritma izjūtu. Papildus kombinējot ar runas uzdevumiem.

IV daļa. Noslēguma daļa. Elpošanas un sirds aktivitātes normalizēšana. Elpas un pastaigu vingrinājumi. Relaksācijas vingrinājumi (Volkova, 2005).

Darba autore secina, ka ritmizētās runas vingrinājumi pilnveido bērna runas koriģējoši attīstošo darbību. Ar to palīdzību tiek veicināta bērna pirkstu kustību precizitāte, prāta darbība, redzes uzmanība un atmiņa. Veicot ritmizētos vingrojumus, akcentē atsevišķu valodas elementu: skaņu burtu, zilbes, vārdu, teikumus, vārdu savienojumus vai saistīto runu.

3.2. Ritma vingrinājumu nozīme 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstībā

Bērns rotaļājoties, saskaras ar daudzām ritmiskām darbībām un pats tajās iesaistās. Viņš spēlē, lec, dejo, sasaista kustības ar skandēšanu un dziesmu dziedāšanu. Šādi bērns neapzināti attīsta ritmiskās spējas.

Dzejoļu skandēšana pilnveido bērna balss prasmes un palīdz uzlabot runu. Lai pilnvērtīgi atrisinātu fonemātiskās uztveres pilnveides problēmas, logopēds noskaidro katra bērna individuālās īpašības un pielāgo katram individuālu materiālu. Skandēšanu veic nesteidzīgi, ritmiski un izteiksmīgi, mainot balss gradācijas, piemēram, augstāk vai zemāk, un dinamiku – čukstus, skaļāk vai klusāk. Bērnam ir ļoti būtiski redzēt pieaugušā seju, tās mīmiku un artikulāciju (Brice, 2017).

Ritms dzejā, iespējams, ir svarīgāks par atskaņu. Dzejolis var būt bez atskaņas, bet vārds nevar būt bez ritma. Ritmizētās runas pamatā ir dzejoļi, tautasdziesmas, skandējamās rotaļas, pirkstiņpanti un skaitāmpanti, kuri tiek skandēti, vienlaikus veicot dažādas kustības. Šāda skandēšana attīsta bērna runu, palīdz novērst runas traucējumus un vienlaikus tiek attīstīta uztvere, uzmanība, atmiņa un smalkās motorikas koordinācija.

Ritma vingrinājumus veic, skandējot literāro darbu ar kustībām vai bez tām. G. Volkova izvirza nosacījumus literārajam materiālam, tam jāveic:

- atšķirīgi koriģējoši uzdevumi, piemēram, pilnveidot runas tempu un ritmu, automatizēt skaņas izrunu utt.;
- noteikta dinamika, lai roku, kāju un ķermeņa kustības savstarpēji saskanētu ar runas ritmu;
- piesātinātam ar verbālo vārdu krājumu, lai to ilustrētu ar kustībām;
- loģiskai saiknei, starp tekstu un kustībām;
- atbilstība konkrētam vecumposmam, tā runas un kustību spējām (Volkova, 2002).

Kad bērns pārvalda ritmisku atkārtosanos runā un kustībā, sākotnēji dominē ritma laika komponents (ritmiska roku kustība, objekta uzsitiens pret objektu, atkārtoti ritmiski lēcieni, atkārtotas zilbes izrunāšana, utt.) Bērna motoriskās atkārtosšanās meistarība nodrošina kustību kvalitāti. Jo izteiktākas ir ritma aktivitātēs, jo sarežģītāka kļūst to struktūra un attīstības līmenis, jo attīstītāka ir bērna runa un konstruktīvās aktivitātes.

Ritma vingrinājumu pielietojums logopēda nodarbībās stiprina bērna ķermeņa muskulatūru, attīsta elpošanu, kustību funkcijas, nostiprina pareizu stāju, kustību graciozitāti un koordināciju, izturību, balss spēku un tembru. Ritma vingrinājumi sastāv no balss un

artikulācijas pilnveidošanas, muskuļu tonusa regulēšanas, elpošanas aktivizēšanas, ritmizētās runas vingrinājumiem, dziedāšanas, instrumentu spēles un muzikālās darbības.

Vingrinājumus izmanto logopēda nodarbībās, lai iemācītu un attīstītu ritma izjūtu bērniem ar runas traucējumiem un iekļautu to runā. G. Volkova ritma vingrinājumus iedala trīs uztveres līmeņos:

- pirmajā līmenī tiek uztverta skaņa, motīvs, īsas frāzes.
- otrais līmenis atspoguļo lielāku segmentu – frāžu, teikumu, periodu un laika struktūru.
- trešajā līmenī tiek uztverta darba struktūra kopumā (Volkova, 2002).

Logopēda nodarbība, iekļaujot ritma vingrinājumus, bērniem ar fonemātiskās uztveres nepietiekamu attīstību veicina galvenā uzdevuma izpildi: visu runas sastāvdaļu – vārdu krājuma, gramatikas, skaņas izrunas, fonemātiskās dzirdes, runas funkciju uzlabošana, psiholoģisko procesu – atmiņas, domāšanas un uzmanības uzlabošana. Papildus tiek uzlabota kustību koordinācija un vispārējā fiziskā forma un attīstītas sadarbības prasmes. Ritma vingrinājumi veiksmīgi savieno valo du, kustību un mūziku, tāpēc logopēda nodarbībā svarīgi ir iekļaut kustību dinamisko procesu:

- runas kustību;
- rokas delnu, pirkstu un runas kustību savstarpējās atbilstības iestrāde;
- vispārējo kustību un runas kustību veselums (Miltiņa, 2008).

Bērna dzirdes uzmanības attīstībai logopēda nodarbībās tiek piedāvāti ritma vingrinājumi, kas koordinē kustību ar mūziku. Kustība jāpielāgo mūzikas rakstura izmaiņām. Fonēmiskās uztveres attīstībai izvēlas uzdevumus, kur jāatpazīst skaņa pēc dzirdes un atbilstoši skaņai jāpielāgo kustības. Artikulācijas motorikas attīstīšanai precīzi un atkārtoti jāatkārto artikulācijas vingrinājumi. Elpošanas attīstības uzdevumus veic ar deguna un mutes palīdzību – ieelpas un izelpas maiņa. Vienmērīgas un ilgstošas vai ātras izelpas un ieelpas veic ar kustību palīdzību. Lai attīstītu sejas mīmiku atbilstoši mūzikai, logopēds aicina bērnu vizualizēt uzdevumus – izrādīt emocijas.

Mutes dobuma attīstībai lūpu, mēles un žokļa vingrinājumi tiek veikti ritmiski, mainot ritma ātrumu. Vispārējo motoro prasmju attīstīšana tiek veikta, pamatojoties uz pamata kustībām: staigāšana, lēkšana, soļošana, roku un kāju kustību apvienojumi. Skaņu automatizēšana tiek veikta ar intonācijas un izteiksmīguma izmantošanu, pievienojot dažādas kustības.

Ritma vingrinājumi tiek piemēroti bērna runas, kustību un personības attīstībai, un ir saskaņoti ar logopēdiskā darba posmiem. Ar fonemātiskās uztveres nepietiekamu attīstību jāiekļauj īpaši vingrinājumi ar tempa un ritma maiņu. Nodarbībai jābūt vērstai uz motoro prasmju un runas attīstīšanas pilnveidi. Jāpilnveido kustību prasme un jāapgūst kustība – runa vienlaicīga izpilde. Ritmizētās runas materiāla izvēlē tiek ņemta vērā bērna runas un kustību traucējumu struktūra.

Izmantojot ritma vingrinājumus logopēda nodarbībā, izmantojot ritmizēšanu, skandēšanu, skaņu rīku spēli un ritmiskas kustības mūzikas pavadījumā, veicina bērna runas fonemātiskās uztveres un ritma izjūtas attīstību.

Ritma izjūta sekmē:

- dziesmu dziedāšana;
- skandēšana: skaitāmie panti, tautasdziesmas, dzejoļi, pašradīti pantiņi;
- kustības ar mūzikas pavadījumā;
- ritmizēšana: ritmā skandinot pašgatavotus skaņu rīkus (Brice, 2019).

Ritma izjūta ir cieši saistīta ar spēju uztvert un iegaumēt, tādēļ ritmiskā darbība vienlaikus attīsta arī bērna uztveri un atmiņu. Bērna ritma izjūtas izpausmes liecina par spēju emocionāli uztvert mūziku, ar kustībām reaģēt uz mūzikas izteiksmīgumu un ritmiskumu. Sakndējot un ritmizējot, bērns ritmiski kustas – plaukšķina, šūpojas, utt. Ritma izjūta savās izpausmēs ir saistīta gan ar faktisko ritmu, kas dzirdams muzikālajā pavadījumā, gan ar paralēlā ritma zīmējuma uzturēšanu, spēlējot skanošos žestus vai skaņu rīkus (Brice, 2017).

Ritms darbojas, apvienojot muzikālās darbības komponentus: mūziku, ritmisko darbību, kustības un dejas, runu un valodu. Ritmizēšana ietver mūzikas ritma uztveršanu, lasīšanu un rakstīšanu, atspoguļošanu ar balsi, kustībām un skaņu rīkiem. Nav iespējama mūzika bez ritma, savukārt ritms var pastāvēt bez mūzikas. Ritmizētās darbības secīgums, nepārtrauktība un regularitāte nodrošina drošu vidi un iespējas bērna radošajai izpausmei un iztēlei.

Bērna uztverei visvienkāršākais ritms ir vienmērīgs, regulārs vienas un tās pašas kustības vai skaņas atkārtojums. Vēlāk procesā ritms kļūst daudzveidīgāks un komplicētāks to apvieno gan ar skandēšanu, gan kustībām un muzicēšanu. Bērns spēlē vienkāršas runas rotaļas, skandē, skanošo žestu spēles, ritma rotaļas atbilstoši bērna vecumam un interesēm, spēlē elementārus skaņu rīkus, apskaņo dzejoļus vai tautasdziesmas. Ritma vingrinājumi, kuri nodarbina roku sīko motoriku un rokas kopumā, dēvē par multisensoro rotaļnodarbību, jo ir iesaistītas maņas – redze, dzirde un tauste. Bērns vienlaikus klausās, uztver ritmu,

melodiju, ar kustībām un balsi to atspoguļo. Ritmizēšana sekmē bērna uzmanības un uztveres attīstību. Klausīšanās prasmes atspoguļojas bērna darbībā: ritmizējot, skandējot, kustoties, spēlējot skanošos instrumentus. Vērojot bērnu, pildot ritma vingrinājumus, pēc koncentrēšanās ilguma, uzmanības, atmiņas un kustību koordinācijas, var saskatīt, kādas ir bērna lasīšanas un rakstīšanas prasmes, orientēšanos telpā un plaknē. Ritma izjūta un ritmizēšana ir saistītas gan ar kustību koordinācijas prasmēm, gan ar spēju uztvert runas, mūzikas un kustību ritmu. Šīs prasmes līdztekus korelē ar klausīšanās prasmēm, fonemātiskās un intonatīvās dzirdes attīstību.

Jebkura mācību procesa pamatā ir prasme klausīties, sadzirdēt, uztvert, iedziļināties un saprast dzirdēto. Arī pirmsskolas vecākā vecumposma viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir apgūt šīs prasmes. Pildot ritma vingrinājumus, bērns attīsta uzmanību, uztveri un klausīšanās prasmes. Izmantojot ritma zīmes, vienlaikus ir redzes, rima zīmējuma dekodēšanas un problēmu risināšanas uzdevums ar māksliniecisku un emocionālu vērtību. Līdz ar to ritmiskā darbība ietekmē vienu vai vairākus no procesiem, kas saistīti ar lasīšanu:

- vārdu vizuāla atpazīšana;
- izpratne par grafēmām un fonēmām (skaņas);
- burtu, zilbju, vārdu vizuālo atpazīstamību un izpratni (Brice, 2019).

Pēc maģistra darba autores domām, logopēda nodarbībā ik pēc noteikta laika, ritma vingrinājumu veids un noteikumi jāmaina, lai saglabātu bērna uzmanības noturību un interesi pēc iespējas ilgāku laika posmu. Pirmsskolas vecumposmā ritmizēšana sagādās prieku un aizrautību, ja to apvienos ar rotaļu un iztēles elementiem. Rotaļa ir pirmsskolas vecuma galvenā darbība. Ritma vingrinājumi pilnveido bērna domāšanas un kustību reakciju darbībā, kā arī redzes, dzirdes un kustību koordināciju.

4. KORIGĒJOŠI ATTĪSTOŠĀ DARBĪBA FONEMĀTISKĀS UZTVERES PILNVEIDĒ

4.1. Pētījuma organizācija un izmantoto vingrinājumu apraksts 5 – 6 gadus vecu bērnu fonemātiskās uztveres izpētē

Maģistra darba “Ritma vingrinājumi fonemātiskās uztveres pilnveidē 5 – 6 gadus veciem bērniem” autore pētīja zinātnisko pedagoģisko literatūru, lai varētu veikt pētniecisko darbu, kā rezultātā noteiktu koriģējoši attīstošās darbības metodes.

Analizējot un pētot teorētiskajā daļā dažādu autoru literatūru, darba autore guva priekšstatu dažādu metožu un pieeju skatījumā.

Metode (angl. *method*) – veidu un paņēmienu kopums kāda mērķa sasniegšanai (Martinsone, et. al., 2011).

Darba tēma tika precizēta, veicot pedagoģiskās un zinātniskās literatūras izpēti. Tika izvirzīts mērķis un sastādīti uzdevumi, lai sasniegtu to.

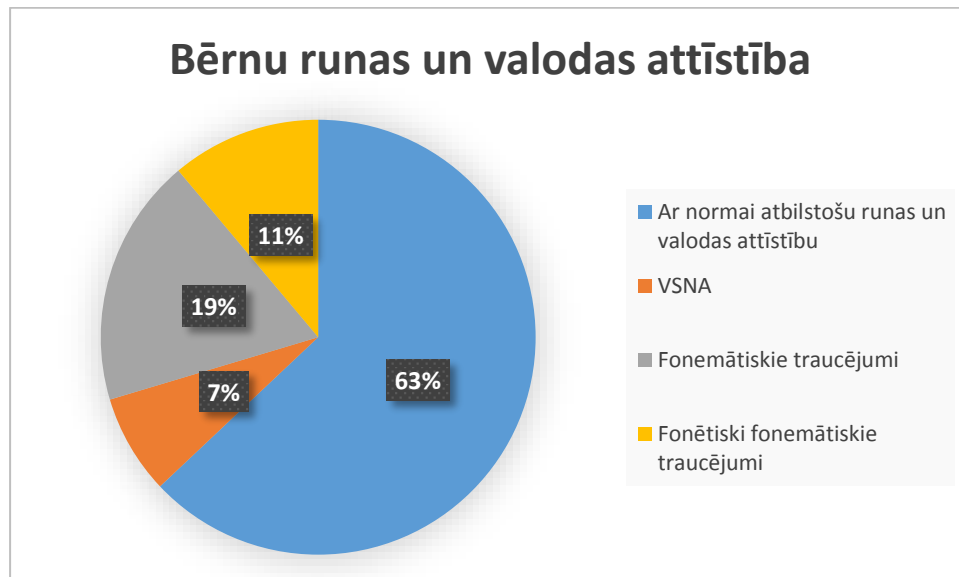
Balstoties uz literatūras izpēti, autore veica pētījumu – fonemātiskās uztveres attīstības pilnveide, izmantojot ritma vingrinājumus.

Lai noteiktu bērnu runas traucējuma korekcijas virzienu, darba autore izmantoja pedagoģiskās novērošanas un logopēdiskās izpētes metodi, lai noteiktu katra bērna konkrēto runas traucējumu. Pedagoģiskā novērošana ir pedagoģiskā metode, ar kuras palīdzību pētniecības rezultāts tiek iegūts tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos (Baldiņš, Raževa, 2001). Darba autore, izmantojot pedagoģisko novērojumu, ieņēma pozīciju gan kā liecinieks, novērojot bērna darbību, gan arī kā procesa vadītājs, mācot un novērojot bērna darbību darba autores vadībā. Pētījuma procesā tika veikta gan atklātā pedagoģiskā novērošana, vērojot nodarbības, gan slēptā pedagoģiskā novērošana, kad bērns nenojauta šo procesu. Pedagoģiskajai novērošanai tika sastādīts protokols, kurā atspoguļots pedagoģiskā novērojuma mērķis, novērojuma vieta un laiks, laiks, logopēda darbība, bērna darbības un piezīmes (1. pielikums). Lai veiktu logopēdisko izpēti, tika sastādīta bērna runas un valodas karte pēc I. Vilkas parauga (2. pielikums).

Maģistra darba pētījumā iesaistīto bērnu vārdi tika mainīti, ievērojot Latvijas logopēdu profesionālās darbības un ētikas kodeksa 4. punktu, konfidencialitātes prasības par ierobežotas pieejamības informāciju.

Pētījums tika veikts X pirmsskolas izglītības iestādē laika posmā no 2020. gada janvāra līdz 2020. gada novembrim. Korekcijas darbs tika veikts mērķtiecīgi, akcentējot bērnu fonemātiskās uztveres pilnveidošanu ar ritma vingrinājumu palīdzību. Pētījumā konstatētās izmaiņas tika reģistrētas I. Vilka izstrādātajos protokolos – fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokolā (5. pielikums) un fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējuma protokolā (6. pielikums) (Vilka, 2014). Pārbaudes rezultātu analīze ir pedagoģiskās izpētes metode, ar kuras palīdzību var uzzināt bērna zināšanu, prasmju un iemaņu pašreizējo pakāpi un attīstības dinamiku, kā arī rakstura iezīmes, kas izpaužas indivīda un vides mijiedarbībā (Baldiņš, Raževa, 2001). Pārbaudes rezultātu analīze ietvēra sevī arī novērošanu, ekspertu metodes, kontentanalīzes – pētīt, apkopojot un analizējot pētāmās tēmas kopumu. Pētījumā gadījuma analīze ir kvalitatīvā pētījuma dizains, tāpēc datu analīze tika veikta atkārtoti.

Izglītības iestādi X apmeklēja 27 bērni vecumā no 5 – 6 gadiem. Runas un valodas attīstība atbilst normai 17 bērniem. Runas un valodas traucējumi ir 10 bērniem, no kuriem pieciem bērniem ir fonemātiskie traucējumi, fonētiski fonemātiskie traucējumi – trīs bērniem, noteikti divi bērni ar VSNA (4.1. attēls).



4.1. attēls. Bērnu runas un valodas attīstība

Pētījumā piedalījās pieci 5 – 6 gadīgie pirmsskolas vecākās un sagatavošanas grupas bērni, ar fonemātiskās uztveres traucējumiem. Šie bērni ikdienā apmeklēja logopēda nodarbības. Novērošana tika veikta gan logopēda nodarbībās, gan pirmsskolas izglītības nodarbību laikā, gan bērnu brīvajā laikā visas dienas garumā. Balstoties uz novērojumu, tika

apkopota informācija par bērnu grupu kopumā, psiholoģisko gaisotni grupā un par runas un motoro attīstības stāvokli. Balstoties uz literatūras izpēti teorētiskajā daļā un I. Vilkas izstrādātajiem kritērijiem, maģistra darba autore noteica fonemātiskās uztveres kritērijus, lai veiktu bērnu padziļinātu izpēti (3. pielikums). Autore sniedz iesaistīto bērnu vispārēju raksturojumu, bērnu vārdu un uzvārdu pirmie burti tika mainīti.

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī, bērniem tika doti divpadsmit uzdevumi (4. pielikums), atkārtoti šos uzdevumus bērni veica 2020. gada novembrī. Pārbaude tika veikta atkārtoti, lai noskaidrotu izmaiņas bērna fonemātiskās uztveres pilnveides attīstībā.

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī, MĀ ir 5 gadi 9 mēneši, pirmsskolas izglītības iestādi šajā mācību gadā, piecu gadu vecumā. Zēns ir centīgs, kluss un draudzīgs. Sadarbojas ar grupas biedriem un spēlējas arī vienatnē. Logopēda nodarbības sāka apmeklēt mācību gada sākumā divas reizes nedēļā. Zēns ir trešais bērns no trim bērniem ģimenē. 2020. gada janvārī, logopēdiskās pārbaudes laikā, zēnam tika konstatēti skaņu izrunas traucējumi vairākās grupās ([l], [r], [k], [č], [ie] [o]) un fonemātiskās uztveres traucējumi. Zēnam grūtības radīja pirmās un pēdējās skaņas izdalīšana, skaņu secības noteikšana un skaņu sapludināšana zilbē, trīs zilbju rindu atkārtošana, patskaņu saklausīšana vārdā.

Secinājums: pēc pārbaudes kritērijiem iegūtas 23 balles, kas atbilst fonemātiskās uztveres vidēji smagai traucējuma pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātiem kritērijiem).

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī DŽ ir 5 gadi 1 mēnesis, pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē no 3 gadu vecuma. Zēns ir kluss un nedrošs. Satraukuma brīžos sāk stostīties. Labprāt spēlējas vienatnē, nepieciešamības gadījumā sadarbojas ar citiem grupas biedriem. Logopēdiskās apsekošanas laikā DŽ tika konstatēti skaņu izrunas traucējumi vairākās grupās ([s], [z], [c], [dz]) un fonemātiskās uztveres traucējumi. DŽ nespēja izdalīt pirmo un pēdējo skaņu, noteikt skaņu secību vārdā un grūtības sagādāja zilbju sapludināšana vārdā.

Secinājums: pēc pārbaudes kritērijiem ir iegūtas 19 balles, kas atbilst fonemātiskās uztveres smagai traucējuma pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātiem kritērijiem).

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī AN 5 gadi 9 mēneši, pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē no 3 gadu vecuma. Meitene ir ar skaļu balsi, draudzīga, patīk spēlēties ar konkrētiem grupas biedriem. Labprāt piedalās sarunā un ja kaut kas neskaidrs, droši jautā. Nepatīk sabiedriski pasākumi. Logopēda individuālās nodarbības apmeklē nelabprāt. Logopēdiskās apsekošanas laikā AN tika konstatēti skaņu izrunas traucējumi vairākās grupās ([r], [z], [c] [dz]) un fonemātiskās uztveres traucējumi. AN nespēja saklausīt un atšķirt līdzīgi skanošo skaņu, izdalīt pirmo un pēdējo skaņu, noteikt skaņu secību vārdā un grūtības sagādāja zilbju sapludināšana vārdā.

Secinājums: pēc pārbaudes kritērijiem ir iegūtas 23 balles, kas atbilst fonemātiskās uztveres smagai traucējuma pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātiem kritērijiem).

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī MR ir 5 gadi 10 mēneši, pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē no 2 gadu vecuma. Logopēdiskas nodarbības apmeklē trešo gadu. MR skaņu izrunas traucējumi ir vairākās grupās ([dž], [č], [l]) un fonemātiskās uztveres traucējumi. Zēns ir impulsīvs ar nenoturīgu uzmanību, paviršs un neiecietīgs. Zēnam grūtības radīja balsīgo, nebalsīgo līdzskaņu saklausīšana un atšķiršana. Skaņu analīzes pārbaude parādīja, ka bērnam ir grūti izdalīt pēdējo skaņu vārdā, ja tas ir patskanis. Zēnam grūtības sagādā vārdu dalīšana zilbēs, pirmās un pēdējās skaņas izdalīšana, skaņu secības noteikšana un skaņu sapludināšana.

Secinājums: pēc pārbaudes kritērijiem ir iegūtas 22 balles, kas atbilst fonemātiskās uztveres smagai traucējuma pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātiem kritērijiem).

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī HA – 5 gadi 1 mēnesis, pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē no 2 gadu vecuma. Zēns ir sabiedrīks, dažreiz impulsīvs. Ir motivēts darbībai, bet neilgu laiku. Logopēdiskās apsekošanas laikā HA tika konstatēti skaņu izrunas traucējumi vairākās grupās ([ie], [o], [r] [š]) un fonemātiskās uztveres traucējumi. HA nespēja izdalīt pirmo un pēdējo skaņu, noteikt skaņu secību vārdā, atkārtot līdzīgi skanošos vārdus, grūtības sagādāja zilbju sapludināšana vārdā un salikteņu veidošana. Grūtības sagādāja burtu iegaumēšana un lasītprasmes iemaņu apgūšana.

Secinājums: pēc pārbaudes kritērijiem ir iegūtas 16 balles, kas atbilst fonemātiskās uztveres smagai traucējuma pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātiem kritērijiem).

Katra bērna individuālie fonemātiskās uztveres attīstības pārbaudes rezultāti atspoguļoti 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14. 15., 16. pielikumos. Fonemātisko priekšstatu pārbaudes laikā, visi bērni izprot un spēj izpildīt instrukcijas. Atšķirt un saklausīt nevalodas skaņas spēj visi bērni. Vienādas skaņas atpazīst un nosauc divi bērni – MA un AN, daļēji vienādas skaņas atpazīst un nosauc divi bērni – DŽ un MR, bet viens bērns – HA vienādi skanošās skaņas spēj atpazīt ar grūtībām. Vienkāršāko ritmu I – I – I saklusa un atkārtu visi bērni. Sarežģītākus ritmus II un I – II saklusa un atkārtu 4 bērni, vienam bērnam nepieciešams ritmu atkārtot vairākas reizes. Valodas skaņu saklausīšanas un atšķiršanas uzdevumā visiem bērniem bija nepieciešama logopēda palīdzība. Tāpat grūtības bērniem sagādāja uzdevums – pēc artikulācijas pazīmēm līdzīgi skanošo skaņu atšķiršana. Skaņas vajadzēja atkārtot vairākas reizes, un bija nepieciešama logopēda palīdzība. Zilbju pāru atkārtošana nesagādāja grūtības MA, AN, DŽ, bet MR un HA otro zilbi izrunā tāpat kā pirmo. Trīs zilbju atkārtošana grūtības sagādā visiem bērniem. Viņi kļūdās, jo aizmirst un nesaklusa kādu no zilbēm.

Līdzīgi skanošos vārdus, tādus kā pile – pīle, mati – rati u. c. visi bērni veic ar attēlu palīdzību. Grūtības bērniem sagādāja pirmās un pēdējās skaņas saklausīšana vārdā. Pirmo skaņu bērni saklausīja daļēji, kā kuram vārdam, bet uztvert pēdējo skaņu un noteikt skaņu secību nespēja. HA nespēja izpildīt nevienu no šiem skaņas saklausīšanas uzdevumiem.

4.2.tabula. Skaņas saklausīšana vārda beigās un skaņu secības noteikšana

Bērna vārds	Pirmā skaņa vārdā	Pēdējā skaņa vārdā	Skaņu secības noteikšana
MA	2	1	1
DŽ	2	1	1
AN	2	1	1
MR	2	1	1
HA	1	1	1

2 – uzdevumu veic ar grūtībām; 1 – uzdevumu nespēj veikt

Bērniem grūtības sagādāja arī skaņu sapludināšana zilbēs, rezultātu neiespaidoja arī piedāvātie attēli un burti kā atbalsta materiāli.

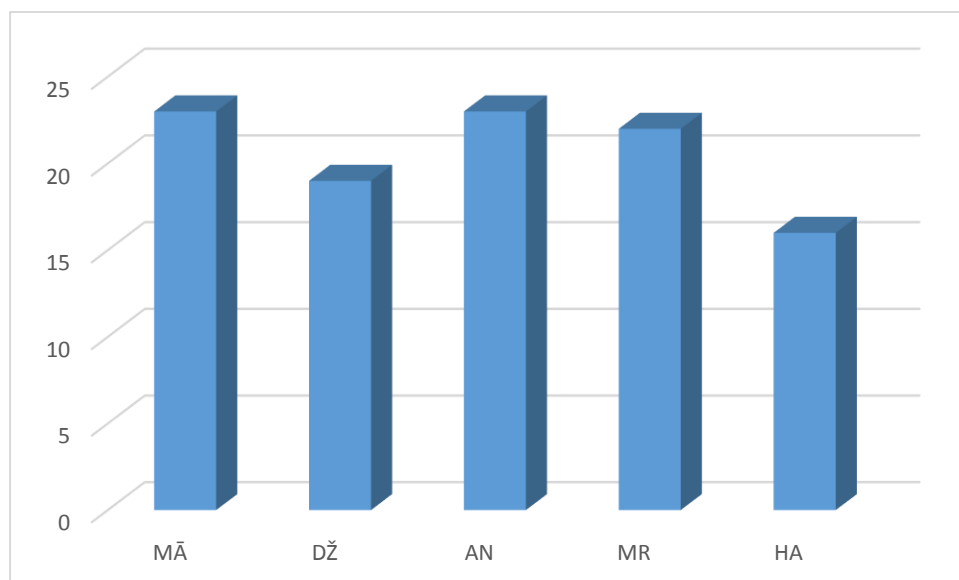
Fonemātiskās uztveres pārbaudes laikā tika vērtēti tāda veida uzdevumi, kā – nevalodas un valodas skaņu atšķiršana, zilbju rindu atkārtošana, līdzīgi skanošo vārdu izdomāšana un nosaukšana, vārdu dalīšana zilbēs, pirmās un pēdējās skaņas izdalīšana, skaņu secības noteikšana, skaņu sapludināšana zilbē, zilbju sapludināšana vārdā, salikteņu veidošana un attēlu grupēšana.

Pārbaudes mērķis bija noskaidrot pētījumā iesaistīto bērnu fonemātiskās uztveres attīstības līmeni un fonemātisko prasmju atbilstību vecumposmam. Darba autore vadījās pēc I. Vilkas izstrādātajiem kritērijiem un vērtējuma līmeņiem:

- 4 balles – bērns uzdevumu veic patstāvīgi;
- 3 balles – bērns uzdevumu veic ar palīdzību;
- 2 balles – bērns uzdevumu veic ar grūtībām;
- 1 balle – bērns uzdevumu nespēj veikt (Vilka, 2014).

Tāpat darba autore vadījās pēc I. Vilkas noteiktajiem fonemātiskās uztveres traucējumu noteikšanas vērtējuma rādītājiem: 45 – 48 punkti par visiem uzdevumiem – fonemātiskās uztveres traucējumi nav konstatēti; 36 – 44 punkti – fonemātisko traucējumu

viegla pakāpe; 25 – 35 punkti – fonemātisko traucējumu vidēji smaga pakāpe; – 24 punkti – fonemātisko traucējumu smaga pakāpe.



4.3. attēls. **Bērnu fonemātiskās uztveres attīstība 2020. gada janvārī**

4.3. attēlā apkopoti pētījumā iesaistīto bērnu fonemātiskās uztveres attīstības līmenis 2020. gada janvārī. Pēc I. Vilkas izstrādātajiem kritērijiem var secināt, ka HA, DŽ, MĀ, AN un MR fonemātiskās uztveres traucējumi atbilst smagai traucējumu pakāpei. Pamatojoties uz 2020. gada janvārī, fonemātiskās uztveres pārbaudes laikā iegūtajiem datiem, darba autore turpmāk pētījumā pamatos apgalvojumu, ka 5 – 6 gadus vecu bērnu fonemātiskās uztveres traucējumu pilnveide ir veiksmīga, ja koriģējoši attīstošā darbībā izmanto ritma vingrinājumus.

Pētījuma autorei izmantojot novērojuma metodi, mērķis bija noteikt bērnu kustību traucējumu raksturu un motoro prasmju attīstības kavēšanās vai aizkavēšanās pakāpi.

Pētījumā motoro prasmju pārbaude balstās uz N. A. Ričkovas izstrādāto metodi un tā ietver:

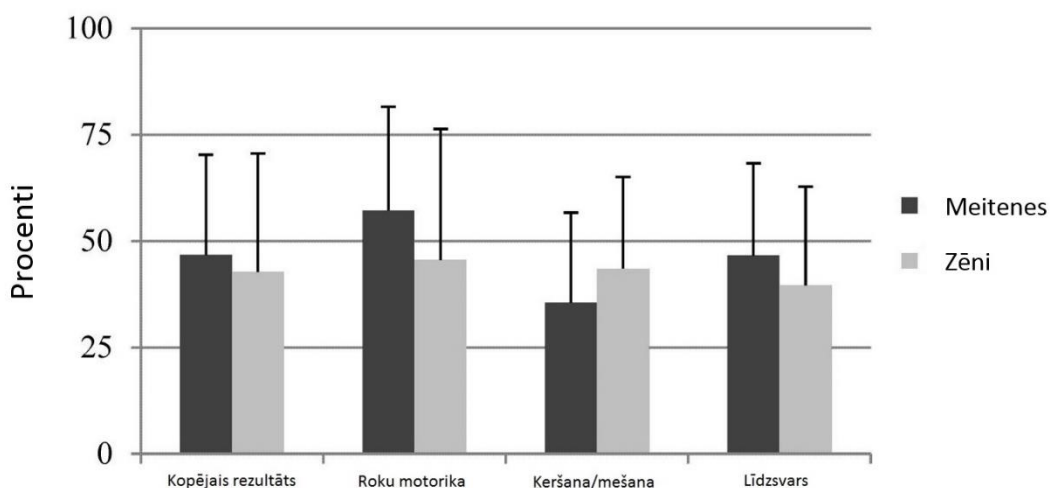
- sejas motoro pārbaudi;
- runas aparāta pārbaudi;
- vispārīgo motoro prasmju pārbaudi;
- sīkās motorikas pārbaudi;
- ritma izjūtas pārbaudi (Ričkova, 1984).

Tika veikti pieci uzdevumi, kuri sastāv no vairākiem vingrinājumiem – no vienkāršākiem līdz sarežģītākiem. Tas ļāva izpētīt dažādas motoro prasmju jomas: statisko un dinamisko koordināciju, kustību ātrumu, kustību vienmērīgumu un to īstenošanas izpratni.

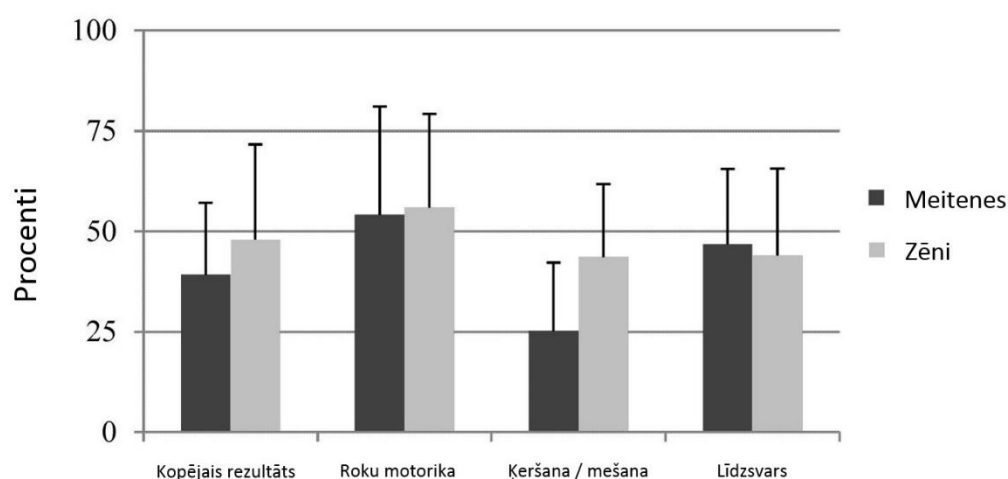
Šīs metodes iezīme – rotaļu elementu izmantošana, kas piemērota vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, lai labāk izprastu un precīzāk izpildītu piedāvātos uzdevumus (18. pielikums).

Motoro prasmju pārbaudes mērķis bija noskaidrot, vai bērniem ar fonemātiskās uztveres nepietiekamu attīstību ķermeņa stāvoklis atbilst N. A. Ričkovas noteiktajai normai, kā arī noteikt, kuras vispārējo motoro prasmju jomas šajā bērnu grupā ir visvairāk skartas.

Motoro prasmju atšķirības starp dzimumiem pastāv agrā bērnībā un tās var attiecināt uz vides, sociālo kultūru un bioloģisko faktoru mijiedarbību. Jaunākā pirmsskolas vecuma meitenēm un zēniem kreisās puslodes darbība, kas atbild par valodas apguvi, sīkās motorikas prasmēm, sociālo izziņu, atšķiras. Tādējādi 3 – 4 gadus veciem zēniem vairāk vajadzīgs laiks smalkās motorikas attīstīšanai, un tos nevar salīdzināt ar tā paša vecuma meitenēm. Tomēr, novērtējot bērnus pēc dzimuma un vecuma, pētījumā secināts, ka tikai jaunākā pirmsskolas vecuma meitenes (3 – 4 gadi) guva labākus rezultātus nekā jaunāki zēni, bet 5 – 6 gadus veciem bērniem nebija dzimumu atšķirību (4.4.; 4.5. attēls) (Kokšteins, Musaleks, Tufano, 2017).



4.4. attēls. Piecus gadus vecu meiteņu un zēnu motoro prasmju rādītāji



4.5. attēls. Sešus gadus vecu meiteņu un zēnu motoro prasmju rādītāji

Tā kā vecākā pirmsskolas vecumposma zēnu un meiteņu vispārējais motoro prasmju attīstības līmenis ir vienāds un nav saistīts ar bērnu dzimumu, autore savā darbā neņēma vērā dzimuma diferenciacijas principu. Pētījumā motoro prasmju pārbaudes mērķis bija noskaidrot, kuri uzdevumi konkrētam bērnam sagādā vislielākās grūtības un kuri tiek veikti bez grūtībām. Lai apkopotu rezultātus, tika izstrādāta punktu vērtēšanas sistēma: par katru uzdevumu bērns saņēma vienu no trim iespējamām pakāpēm.

Izpildot motorās attīstības uzdevumus, bērns varēja iegūt ne vairāk kā 68 punktus. Tas liecinātu, ka motorā attīstība ir normas robežās. Bērni ar vidējo kustību attīstības pakāpi ieguva no 38 līdz 58 punktiem. Ar zemu motorās attīstības līmeni bērns ieguva mazāk nekā 38 punktus.

Objektīvi novērtēt bērna kustību kvalitāti ir sarežģīti, jo metodes neparedz iespējamās individuālās novirzes, kas rodas nervu darbības rezultātā un emocionālā stāvokļa ietekmē pārbaudes laikā. Tāpēc svarīgs nosacījums, darbojoties ar bērnu, bija radīt labvēlīgu emocionālo gaisotni, izveidot ciešu kontaktu, lai izraisītu rotaļīgu interesi par konkrēto uzdevumu. Pirms katra piedāvātā uzdevuma svarīgi bija pārbaudīt, cik precīzi bērns izpratis uzdevumu.

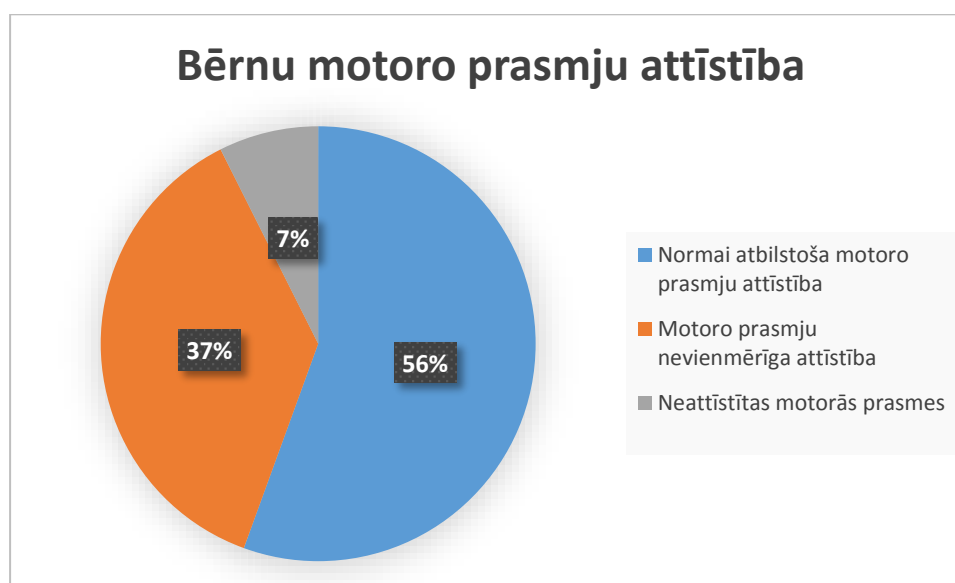
Pirms balss un runas vingrinājumu uzsākšanas ir svarīgi, lai bērns būtu mierīgs. Tādējādi sagatavošanās vingrinājumi tika uzskatīti par svarīgiem un tika veikti katras pārbaudes sākumā. Šie vingrinājumi koncentrējās uz ķermeņa apzināšanos, vispārēju muskuļu relaksāciju un muskuļu iesildīšanās vingrinājumiem – viegli izstiepjot kakla, žokļa

un mēles muskuļus un veicinot diafragmas elpošanu. Šo sagatavošanās vingrinājumu mērķis bija palīdzēt mazināt spriedzi un pārvietot fokusu no balsenes uz elpošanas sistēmu.

Novērošanas protokolā (19. pielikums) tika ierakstīti dati, kā bērns veica katru uzdevumu un izstrādāti parametri, pēc kā veikt novērtējumu:

- pārbaudes laiks;
- veikto kustību skaits;
- kustību kvalitāte;
- kustību vienlaicīgums (Ričkova, 1984).

Pārbaudes laikā tika konstatēts, ka no aptaujātajiem 27 vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, 15 bērniem motorā attīstība bija normas robežās, 10 bērniem motorās prasmes bija nevienmērīgi attīstīta, bet diviem bērniem bija ievērojamas motoro prasmju nobīdes. Viņu kustību attīstības kavēšanās pakāpe svārstījās no nelielām kļūdām kustību veikšanā līdz pat pilnīgai nespējai (4.6. attēls).



4.6. attēls. 5 – 6 gadus vecu bērnu motoro prasmju pārbaudes rezultāti

Visi bērni, kas piedalījās pētījumā, piedāvātos motorās attīstības uzdevumus veica ar kļūdām. Vislielākās grūtības sagādāja uzdevums nr. 3, 4 un nr. 5. Uzdevums nr. 1 un nr. 2 neradīja grūtības nevienam no bērniem, kas piedalījās pētījumā.

Veicot sejas mīmikas vingrinājumus, tie bērniem nesagādāja grūtības. Veicot uzdevumus, bērni rādot vienu vingrinājumu, dažreiz paralēli veica vēl otru. Piemēram, lūpas izstiepjot smaidā vai, kad lūpas bija noapaļotas, bērna uzacis bija paceltas. Mutes un vaigu kustību uzdevumi bērniem nesagādāja grūtības, bet mēles kustību uzdevumi bija grūtāk

izpildāmi. Uzdevumi, kas bija vērsti uz statiskās koordinācijas stāvokļa noteikšanu, bērniem grūtības sagādāja līdzsvara noturēšana. Viņiem bija grūti nostāvēt uz pirkstgaliem un papēžiem. Lai būtu vieglāk izpildīt vingrinājumu, bērni veica pavadošās kustības ar rokām, pastiprināti mirkšķināja acis, izlieca mēli, vai vispār nevarēja noturēt piedāvāto pozu. Ceturtā uzdevuma vingrinājumi tika sastādīti, lai pētītu bērnu roku koordināciju. Smalkās, diferencētās pirkstu kustības bērniem sagādāja grūtības. Kustības bija neprecīzas, vāja vizuālās un kinestētiskās kontroles korelācija. Vērtējot visus četrus uzdevumus kopumā, lielākajai daļai bērnu, tika konstatēta kustību nobīde vairākos parametros: nepietiekams kustību apjoms; neskaidrība, neprecizitāte, kustību nelīdzenumi; nespēja saglabāt noteiktu stāju; nepietiekama kustību diferenciācija; lēns darbības ātrums un pavadošo kustību klātbūtne.

Piektajā uzdevumā vingrinājumu grupa bija vērsta uz ritma izjūtas pārbaudi. Četri bērni ritmisko modeli veica ar kļūdām. Uzdevumi bija jāatkārto vairākas reizes, un tie tika veikti tikai ar logopēda līdzdalību. Viens bērns no aptaujātajiem netika galā ar uzdevumu, un neviens bērns nesaņēma maksimālo atzīmi.

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī motoro prasmju pārbaudē MA ar grūtībām notur pozu. Kustību pārejā no viens uz otru pieļauj nelielas kļūdas. Pareizi, bet ar zināmu nenoteiktību, veic virkni secīgu kustību. Vietas orientācija ir pietiekama. Labi veic vingrinājumus ar priekšmetiem. Uzdevumu laikā bērns ir ierobežots un saspringts. Kustības ir asas, nedrošas. Pirkstu sīkās motorikas kustības ir precīzas un diferencētas. Uzdevumi tiek veikti nedaudz paātrinātā tempā. Darbības ar maziem priekšmetiem ir precīzas. Vārda saskaņošana ar ķermeņa kustībām ir neprecīza.

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī motoro prasmju pārbaudē DŽ sejas mīmikas ir kustīga un izteismīga. Visi uzdevumi tiek veikti pareizi, skaidri, bez pavadošām kustībām. Mēles vingrinājumus veic ar nelielām kļūdām. Kustību temps ir normāls, dinamiska kustību koordinācija. Kustības tiek veiktas precīzi saskaņā ar instrukcijām. Pirkstu kustības nedrošas un neprecīzas. Runā un kustību koordinācijā neliela vilcināšanās. Muskuļu tonuss normāls. Pārbaudes laikā sēž klusi, nemainot ķermeņa stāvokli, nenogurst. Sarunas laikā izturas laipni un izrāda interesi.

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī motoro prasmju pārbaudē AN runas artikulācijas orgānu kustības ir nepilnīgas, neprecīzas, pārslēgšanās notiek lēni. Grūtības pacelt mēli uz augšu. Kustības temps ir palēnināts. Ritma izjūta ir vāja. Mēģinot turēt pozu, bērns ir nestabils, šūpojas un meklē atbalstu ar rokām. Slikti noķer un met bumbu. Runas

laikā tiek atzīmētas pavadošās roku kustības. Uzdevumu izpildes laikā saspringts. Noguruma pazīmes parādās ātri un nav spējīgs ilgstoši strādāt.

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī motoro prasmju pārbaudē MR mīmikas atdarinošajām kustībām ir vispārējs neskaidrs raksturs, ir liels skaits pavadošo kustību. Mēle smalki dreb, maina sākotnējo stāvokli, kustības tiek veiktas neprecīzi. Kustības temps ir ātrs. Pārbaudot vispārējo motoriku, trūkst kustību koordinācijas, muskuļu tonuss ir nestabils, kustības ir saspringtas un nesamērīgas. Runa nesaskaņota ar kustību. Pārbaudes laikā nemierīgi sēž, bieži maina ķermeņa pozas, izslīd no krēsla un ātri nogurst. Kļūdu gadījumā kļūst satraukts.

Pētījuma sākumā, 2020. gada janvārī motoro prasmju pārbaudē HA mīmiskās kustības nav izteiksmīgas. Verbālā motorika, mēles ļengana, nepaceļas uz augšu, netur pozīciju. Uzdevumus izpilda ļoti lēni un neskaidri. Temps ir lēns. Kustības ir nesamērīgas. Roku un kāju koordinācija ir nesaderīga. Statisko kustību koordinācija nestabila. Runa nesaskaņojas ar kustību. Nav attīstīta ritma izjūta, netiek mainīts ritms no spēcīgāka uz vājāku. Pārbaudes laikā sēž nemierīgi. Piedāvātie uzdevumi nerada interesi, uz jautājumiem atbild negribīgi. Uzdevumus veic pēc garām, atkārtotām mutiskām norādēm un demonstrēšanas.

Pārbaudes laikā tika atklāts, ka vecākā pirmsskolas vecuma bērnu motorika ar nepietiekamu fonemātisko uztveres attīstību ir nevienmērīgi attīstīta, bērniem ir ievērojama motorā nobīde, kustību gausums, nekonkrētums, no nelielām kļūdām kustību veikšanā līdz to neizpildīšanai.

4.2. Koriģējoši attīstošā darbība, izmantojot ritma vingrinājumus

Bērniem ar fonemātiskās uztveres nepietiekamu attīstību ir nepietiekami attīstīta runa, viņi nespēj pilnvērtīgi izpildīt koordinētu kustību vingrojumus, sīkā pirkstu motorika un artikulācijas motorika ir vāji attīstīta. Šai bērnu grupai galvenais uzdevums būs pilnveidot motorās prasmes un runas attīstību ar valodas, ritma un kustību palīdzību, tā pilnveidojot fonemātiskās uztveres attīstību. Kā rezultātā tiks attīstīts runas aparāts, pilnveidota elpošana tehnika, kustību funkcijas un koordinācija, kā arī balss spēks, tembrs, ritma izjūta un fonemātiskā dzirde.

Koriģējoši attīstošo darbību darba autore veica laikposmā no 2020. gada janvāra līdz 2020. gada novembrim. Koriģējoši attīstošajā procesā tika iesaistīti izglītības iestādes logopēde, grupas skolotājas un vecāki. Janvāra sākumā logopēds izglītības iestādes grupas skolotājām un bērna vecākiem individuālajās konsultācijās sniedza informāciju par bērna runas un valodas attīstību, kā arī vienojās par savstarpējo sadarbību korekcijas procesā. Nodarbībās tika organizēts gan individuālais, gan grupu darbs. Pētījuma sākumā bērnu korekcijas procesā logopēds pamatā veica individuālas nodarbības, bet pētījuma beigās bērnu korekcijas darbs tika organizēts grupu nodarbībās. Nodarbību laikā tika ievērots gan secīguma, gan pakāpeniskuma princips, kā arī ievērota katra bērna individuālās vecumposma un attīstības īpatnības.

Maģistra darba tēma ir „Ritma vingrojumu izmantošana fonemātiskās uztveres pilnveidē 5 – 6 gadus veciem bērniem”, tāpēc darba autore fonemātiskās uztveres pilnveidošanas procesu izvirza kā prioritāti, atbilstoši tās pilnveidošanas posmiem – fonemātisko priekšstatu, fonemātiskās analīzes un fonemātiskās sintēzes pilnveide. Maģistra darba autore koriģējoši attīstošo darbību organizēja, vadoties pēc G. Volkovas izstrādātās shēmas kā ritma vingrojumus pielietot logopēda nodarbībās:

Pirmā daļa.

1. Sasveicināšanās, iesildošie vingrinājumi. Noskaņošanās darbam, darba organizēšana.

2. Vispārējie attīstības ritma vingrojumi:

- dažāda veida soļošana;
- vingrinājumi kustību rakstura un tempa attīstībai (soļošana atbilstoši konkrētam ritmam).

3. Dažādi ritmiskie vingrinājumi:

- uzmanības pamatīpašību attīstīšana (mainīgums, stabilitāte, uzmanības sadale, dzirdes un runas uzmanības attīstība);

- muskuļu tonusa regulēšana;
- runas un kustību koordinācijas attīstīšana.

Otrā daļa.

1. Vingrinājumi elpošanas un balss attīstībai
 - vingrojumi fonemātiskās uztveres pilnveidei:
 - atskaņu skandēšana, pievienojot atbilstošas kustības;
 - īsas frāzes skandēšana.
2. Runas koordinācija ar kustības palīdzību.
3. Vingrinājumi sīkās pirkstu motorikas attīstībai.
4. Vingrinājumi runas un sejas kustību attīstībai.
5. Ritma izjūtas pilnveide.

Trešā daļa.

1. Mierīga rakstura pastaiga, relaksācijas vingrinājumi.
2. Vingrinājumi elpas līdzsvarošanai (Volkova, 2005).

Logopēda nodarbībās ritma vingrojumi tika veikti ar tādu līdzekļu palīdzību kā – soļošana dažādos veidos un virzienos; elpošanas, balss un artikulācijas attīstība; muskuļu tonusa attīstība; skandēšana, instrumentu spēle; muzikāla darbība. Visu vingrinājumu pamatprincips ir cieša kustību saikne ar ritmu un runas materiālu. Tika veikti arī mutes dobuma un elpošanas vingrinājumi, kuru mērķis bija pilnveidot elpas kontroli un palielināt elpošanas kapacitāti. Veicinot lielāku gaisa apmaiņu elpošanas cikla laikā, elpošanas ātrums tiek samazināts, tādējādi ieelpas un izelpas kļūst garākas. Paaugstināta elpas kontrole ļauj bērnam labāk kontrolēt gaisa plūsmu, kas nepieciešams ilgstošai balss kroku vibrācijai. Tika iekļauti dūngošanas vingrinājumi, lai mazinātu spriedzi balsenes apvidū. Balss saites dūngošanas laikā vibrē minimāli, tāpēc šie vingrinājumi ir piemēroti balss saišu iesildīšanai. Vienā lēnā, ilgstošā izelpā tika izrunāti patskaņi un līdzskaņi, ar bezbalsīgu un izteikti dzirdamu izelpu, mijiedarbība bija vērsta uz paaugstinātu plaušu kapacitāti un muskuļu kontroli (20. pielikums).

Nodarbību uzdevumi tika veidoti, lai attīstītu un pilnveidotu bērna dzirdes uzmanību, atmiņu, domāšanu, novērošanas un atdarināšanas spējas. Pilnveidošanas posmā ar uzdevumu un vingrinājumu palīdzību tika sekmētas bērnu fonemātiskās dzirdes uzmanība un dzirdes atmiņa. Tika izmantoti ritma vingrinājumi, kas aplūkojami 29. pielikumā.

Autore pielikumā devusi sešu fonemātiskās uztveres attīstošu nodarbību aprakstus, kurās izmantoti ritma vingrinājumi.

1. Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, pilnveidojot prasmi saklausīt skaņas vārdā un sākumā un ar ritma vingrinājumu palīdzību (21. pielikums).

Nodarbības uzdevumi:

- attīstīt prasmi saklausīt skaņu vārda sākumā, beigās un vidū;
- attīstīt ritma izjūtu un kustību koordināciju;
- attīstīt pirkstu sīko motoriku;
- attīstīt un nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru;
- rosināt redzes un dzirdes uzmanību, telpiskās orientācijas iemaņas.

2. Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, diferencējot īsos un garos patskaņus ar ritma vingrinājumu palīdzību (22. pielikums).

Nodarbības uzdevumi:

- pilnveidot prasmi diferencēt īsos un garos patskaņus;
- attīstīt ritma izjūtu un kustību koordināciju;
- attīstīt pirkstu sīko motoriku;
- attīstīt un nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru;
- vingrināt verbālo atmiņu;
- aktivizēt uzmanību un domāšanu.

3. Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, dalot vārdus zilbēs un veidojot vārdus no zilbēm (23.pielikums).

Nodarbības uzdevumi:

- attīstīt prasmi dalīt vārdus zilbēs;
- attīstīt prasmi veidot vārdu no zilbēm;
- attīstīt ritma izjūtu;
- attīstīt pirkstu sīko muskulatūru;
- attīstīt un nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru;
- attīstīt kustību koordināciju.

4. Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, veicot teikuma uzbūves analīzi (24. pielikums).

Nodarbības uzdevumi:

- pilnveidot prasmi noteikt vārdu skaitu, secību un vārda vietu teikumā;
- mācīt pārveidot vienkāršu nepaplašinātu teikumu paplašinātā teikumā;

- attīstīt ritma izjūtu un kustību koordināciju;
- attīstīt pirkstu sīko muskulatūru;
- attīstīt un nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru;
- veicināt redzes uzmanību un atmiņu.

5. Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, automatizējot skaņu R. (25. pielikums).

Nodarbības uzdevumi:

- nostiprināt skaņas R artikulāciju;
- aktivizēt skaņas R izrunu zilbēs;
- attīstīt prasmi veidot teikumus, kur vārdos ir skaņa R;
- attīstīt ritma izjūtu un kustību koordināciju;
- rosināt pirkstu sīkās muskulatūras darbību;
- nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru, sagatavot to skaņas R pareizai izrunai;
- sekmēt telpiskās orientācijas prasmes.

6. Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, veicot lūpeņu izrunas korekciju (26. pielikums).

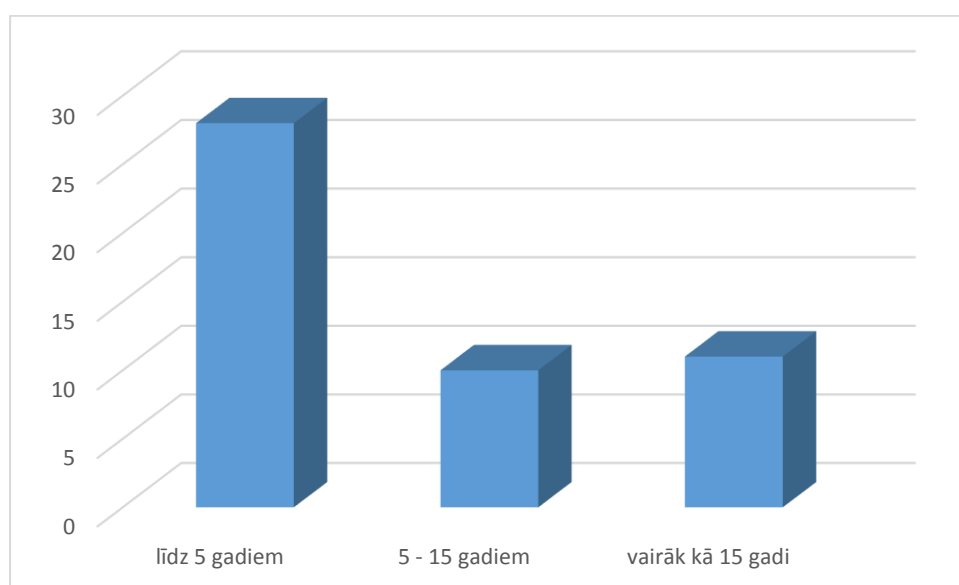
Nodarbības uzdevumi:

- Nostiprināt skaņu B un P pareizu izrunu.
- Aktivizēt pirkstu sīko muskulatūru.
- Diferencēt skaņas B un P zilbēs, vārdos, teikumos, izmantojot ritma vingrinājumus.
- Aktivizēt fonemātisko uztveri.
- Veicināt redzes uzmanību, atmiņu.
- Radīt bērnam emocionālu pārdzīvojumu.

Katrā logopēda nodarbībā tika ņemtas vērā katra bērna individuālā attīstība un spējas, tāpēc tika ievērots secīguma princips no vienkāršākā uz sarežģītāko.

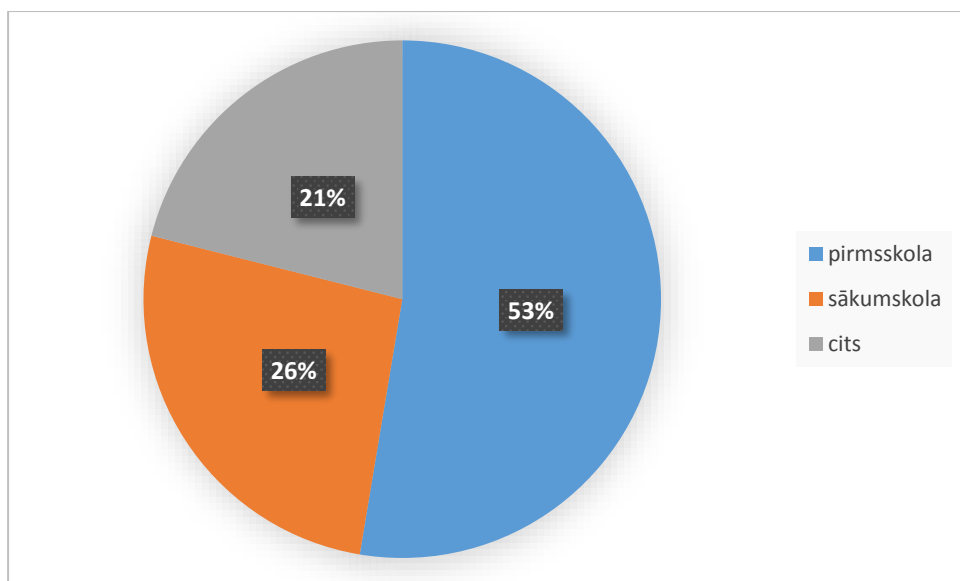
4.3. Anketu datu apkopošana un analīze

Lai noskaidrotu logopēdu viedokli par fonemātiskās uztveres traucējumu pilnveidi pielietojot ritma vingrinājumus, darba autore veica aptauju, izmantojot anketas. Tās mērķis bija apkopot skolotāju logopēdu viedokli par ritma vingrinājumu lietderīgumu skolotāja logopēda praksē, to izmantošanas iespējām un sadarbību ar citiem pedagogiem. Anketā tika iekļauti 7 jautājumi (28. pielikums). Anketas tika izsūtītas elektroniski skolotājiem logopēdiem, un tika saņemtas 38 anketas. Anketēšanas periods ilga no 2020. gada septembra līdz 2020. gada novembrim. Anketas pirmajā jautājumā respondenti norādīja savu pedagoģisko darba stāžu (4.7. attēls).



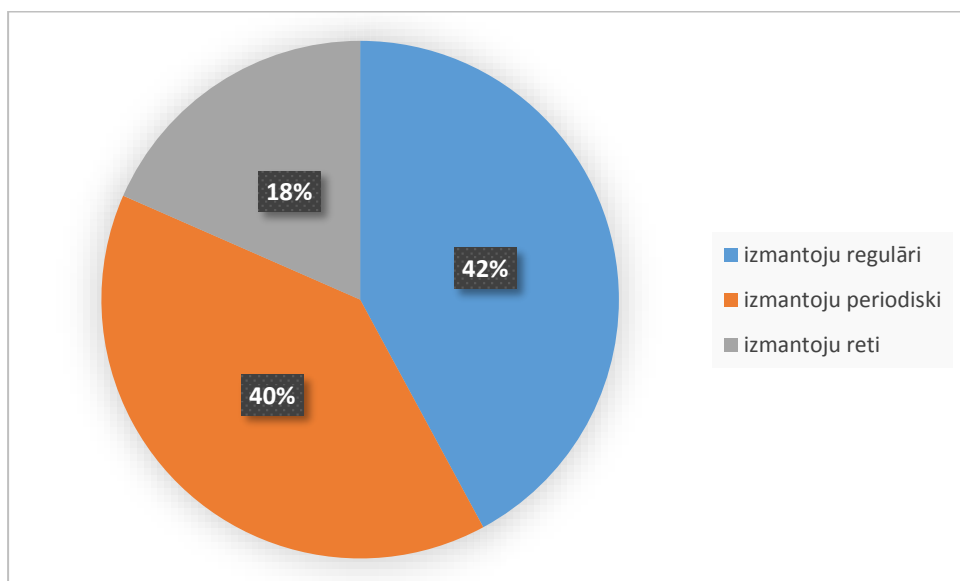
4.7. attēls. Respondentu atbildes par pedagoģisko darba stāžu

Analizējot respondentu darba stāžu (4.7. attēls), lielākā daļa respondentu pedagoģijas nozarē strādā ilgāk par pieciem gadiem. Skolotāji logopēdi gruvuši praktisku pieredzi, lai veicinātu bērniem pareizu izrunu un valodas attīstību. Savā pedagoģiskajā darbībā diagnosticējot runas un valodas traucējumus izglītojamajiem, vēro un analizē piemērus, lai pilnveidotu savu darbību. Savā praksē organizē individuālas un grupu nodarbības, lai novērstu runas un valodas attīstības traucējumus. Skolotāji logopēdi gadu laikā gūstot praktisku pieredzi, veic korekcijas darba norises gaitai un analīzi bērniem ar skaņu izrunas un valodas traucējumiem.



4.8. attēls. Respondentu atbildes par izglītojamo vecumposmu

Anketas otrā jautājumā respondenti atbildēja, ar kāda vecumposma bērniem ikdienā strādā (4.8. attēls). Pēc iegūtajiem datiem tika noskaidrots, ka visvairāk anketas bija aizpildījuši pirmsskolas skolotāji logopēdi.



4.9. attēls. Respondentu atbildes par ritma vingrinājumu izmantošanas biežumu

Sniedzot atbildi uz jautājumu, cik bieži respondenti savā praksē izmanto ritma vingrinājumus (4.9. attēls), logopēdi dalījās gandrīz vienādās lielākā daļā, gan tie, kas ritma

vingrojumus izmanto regulāri (42%), gan tie, kas izmanto periodiski (40%). Septiņi respondenti ritma vingrojumus izmanto reti.

4.10. tabula. Respondentu atbildes par ritma vingrinājumu veidu izmantošanu

Ritma vingrinājums	Respondentu izvēle
ritmizētā runa	21,7%
runas rotaļas	26,1%
ritma rotaļas	4,3%
ritmizēšana	47,8%

Anketas piektajā jautājumā respondenti atbildēja, kāda veida ritma uzdevumus viņi logopēda nodarbībās izmanto visbiežāk (4. 10. tabula). Lielākā daļa respondentu (47,8%) savā praksē izmanto ritmizēšanu, skandējot skaņas, zilbes, vārdus un teikumus. Runas rotaļas kā ritma vingrinājumus izmanto 26,1% logopēdu, ritmizēto runu izmanto 21,7% logopēdu, bet ritma rotaļas izmanto 4,3%.

4.11. tabula. Respondentu atbildes par logopēdu nodarbībās izmantoto ritma vingrinājumu mērķi

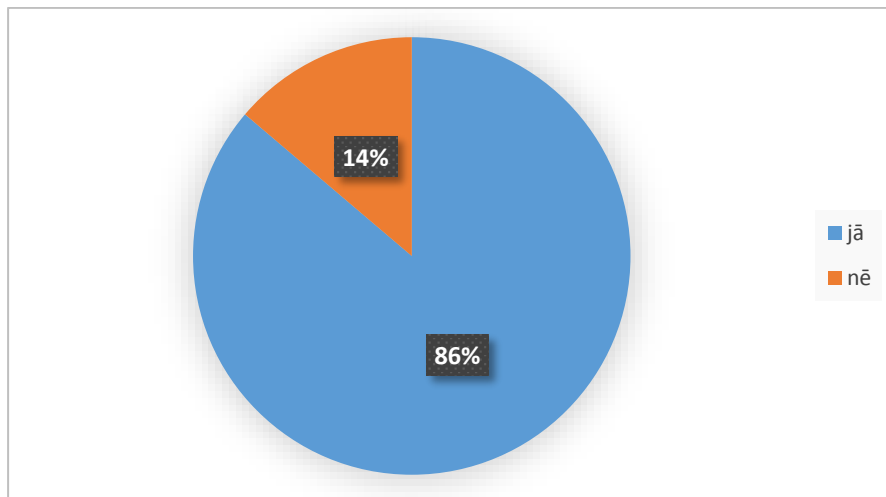
Atbildes
Pilnveidotu bērna runu
Skaņas nostiprināšanai, ritmizējot izrunā zilbes
Lai palīdzētu izprast zilbju, skaņu jēdzienus un to skaitīšanu vārdos. Vārdu skaita noteikšanai teikumos
Trenēt bērna uzmanību, attīstīt fonemātismo uztveri
Lai bērns saklausu un atkārtotu ritmu
Runas plūduma koriģēšanai
Garos – īso patskaņu diferencēšanai

Skolotāji logopēdi anketas piektajā jautājumā (4.11. tabula) sniedza atbildes – ar kādu mērķi ritma vingrinājumus izmanto savās nodarbībās, atbildēja, lai pilnveidotu bērna runu, konkrētas skaņas, zilbju nostiprināšanai un vārdu skaita noteikšanai teikumā. Lai trenētu bērna uzmanību, attīstītu fonemātisko uztveri, saklausītu un atkārtotu ritmu, kā arī garos un īso patskaņu diferencēšanai.

4.12. *tabula.* **Respondentu atbildes par ieguvumiem, ko gūst bērns, pildot ritma vingrinājumus**

Atbildes
pilnveido ritma izjūtu
attīsta runas aparātu, atmiņu, domāšanu
attīsta fonemātisko uztveri, kas vēlāk būs palīgs lasīt un rakstīšanas apgūvē
attīsta skaidrāku vārdu izrunu, vingrina atmiņu
pilnveido uzmanību, uztveri, atmiņu
ritmizēta runa nostiprina pareizu skaņu izrunu.
ritma vingrinājumi stimulē smadzeņu darbību
trenē uzmanību, uzlabojas smadzeņu darbība, runas temps mainās
attīsta intonāciju, koncentrēšanos, uzmanību, spēju klausīties un saklausīt

Anketas sestajā jautājumā respondenti atbildēja, ko iegūst bērns, pildot ritma vingrinājumus (4.12. tabula). Skolotāji sniedza dažādas atbildes, piemēram, bērns pilnveido ritma izjūtu, attīsta fonemātisko uztveri, runas aparātu, atmiņu un veicina domāšanu, nostiprina pareizu skaņu izrunu. Ritma vingrinājumi stimulē smadzeņu darbību, un mainās runas temps.



4.13. *attēls.* **Respondentu atbildes par sadarbību ar citiem pedagogiem**

Anketas septītajā jautājumā respondenti norādīja, ka nesadarbojas ar citiem izglītības iestādes pedagogiem (86%), bet 14% logopēdu sadarbojas ar izglītības pedagogiem, tai skaitā mūzikas un sporta pedagogiem (4.13. attēls).

4.4. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība ritma vingrinājumu īstenošanā

Apkopojot un analizējot anketu datus, kur logopēdi sniedza atbildes par ritma vingrinājumu nozīmi un pielietojamu logopēda nodarbībās, darba autore secina ka, lielākā daļa respondentu izmanto ritma vingrojumu logopēda nodarbībās, bet uz anketas jautājumu par sadarbību ar izglītības iestādes pedagogiem atbildēja noliedzoši. Darba autore balstoties uz iepriekš veikto pedagoģisko novērojumu, secina, ka, logopēdiem sadarbojoties ar pirmsskolas pedagogiem, tiktu veikti preventīvi uzdevumi fonemātiskās uztveres pilnveidē.

Darba autore pētījuma daļā izmanto ekspertatzinuma metodi. Ar tās palīdzību izvērtējot darba autores apkopoto metodisko materiālu fonemātiskās uztveres pilnveidei ar ritma vingrinājumu palīdzību (29.pielikums). Eksperti praksē īstenoja metodisko materiālu, kuru vēlāk novērtēja ekspertu novērtējuma tabulā (31. pielikums) un aizpildīja ekspertu anketu (30. pielikums). Pedagoģisko izmēģinājuma darbību veica pirmsskolas pedagogi – eksperti.

Eksperti pedagoģisko izmēģinājuma darbību rotaļnodarbībās veica mēnesi, lai pilnvērtīgāk novērotu izmaiņas, kas saistītas ar bērna runu, motoro attīstību un ritma izjūtu. Par ekspertu tiek uzskatīts speciālists, kurš ir kompetents attiecīgās pedagoģiskās parādības, problēmas vai situācijas izvērtējumā. Eksperta kompetenci izvērtē pēc konkrētiem kritērijiem. Jebkuram ekspertam tiek izvirzīti kompetences kritēriji: izglītība, iepriekšējā darba pieredze, pašreizējā darbības sfēra (Baldiņš, Raževa, 2001).

Eksperti vērtēja katru apgalvojumu, izmantojot 5 ballu skalu, kur:

- 5 – pilnīgi piekrītu,
- 4 – lielākoties piekrītu,
- 3 – daļēji piekrītu,
- 2 – lielākoties nepiekrītu,
- 1 – pilnīgi nepiekrītu.

Pēc ekspertu aizpildītās anketas, bija iespējams izrēķināt ekspertu kompetences koeficientus, kas tabulā atspoguļoti viņu kompetences koeficientu secībā (skat. 4.2. tab.).

Ekspertu vērtējumi tika apkopoti tabulā (4.14. tabula) un iegūtie rezultāti analizēti.

4.14. tabula **Ekspertu novērtējuma apkopojumu tabula**

Apgalvojums	Ekspertu novērtējums ballēs					Vidējais ballu skaits
	I	II	III	IV	V	
Bērni labprāt iesaistās vingrinājumu izpildē	4	5	5	4	4	4,4
Bērni ir ieinteresēti	4	5	5	4	4	4,4
Ritma vingrinājumi ir saprotami un izpildāmi	5	5	5	5	4	4,8
Pilnveidota redzes un dzirdes uzmanība	4	4	4	4	4	4,0
Uzlabojies artikulācijas aparāta kustīgums	4	4	4	4	4	4,0
Paplašinājies vārdu krājums	5	5	4	4	4	4,4
Uzlabojusies runas precizitāte un saprotamība	4	4	4	5	4	4,2
Uzlabojusies verbālā atmiņa	4	4	5	4	4	4,2
Pilnveidojusies pirkstu sīkā motorika	5	5	5	4	5	4,8
Pilnveidojusies kustību koordinācija	4	4	4	4	5	4,2
Pilnveidojusies ritma izjūta	4	4	5	4	4	4,2

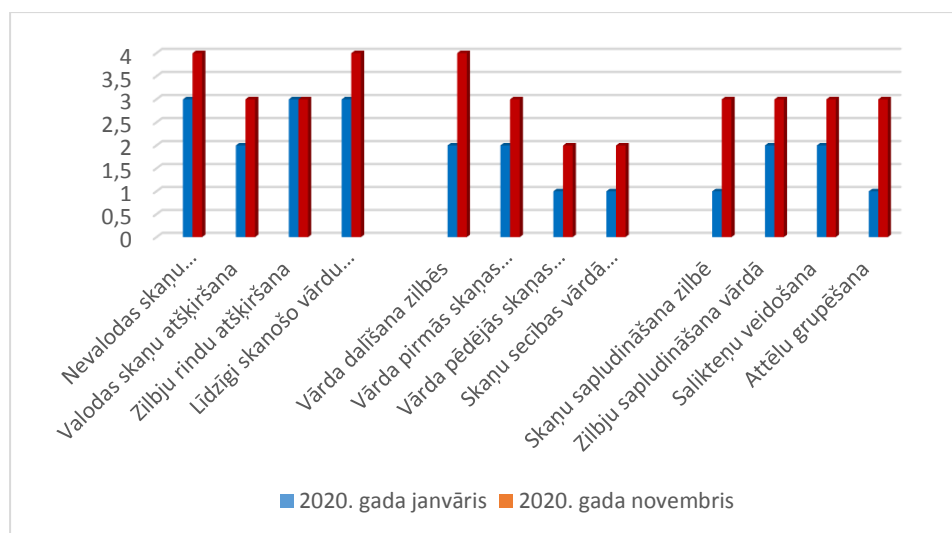
Eksperti atzina, ka ar ritma vingrinājumu palīdzību bērnu iespējams vienlaikus ar prieku ieinteresēt un motivēt darbībai. Attīstīt fonemātisko dzirdi, ritma izjūtu, artikulācijas parātu un ķermeņa kustības. Pedagoģiskās izmēģinājuma darbības laikā veidojās pozitīva emocionālā saikne starp pedagogu un bērnu. Pedagogam bija nepieciešamas prasmes, lai spētu uztvert, sajust bērna vajadzības, ievērot viņa intereses un viedokli. Eksperta uzdevums bija nesteidzinot, uzmundrinot un iedrošinot, palīdzēt bērnam gūt izpratni par konkrētās darbības veikšanu, un novērtēt grupas kopējo veikumu. Pedagogi atzina, ka ritmiskās kustības attīstīja bērna valodu, runu un kustību. Pedagoģiskās izmēģinājuma darbības sākuma posmā tās bija vienkāršākas, vienmērīgas, regulāras un kustību atkārtojums. Procesā gaitā pamazām uzdevumi kļuva daudzveidīgāki un komplicētāki – apvienojot ar skandēšanu, kustībām un muzicēšanu. Bērni spēlēja runas rotaļas, skandēja skaitāmos pantus, plaukstu un

skanošo žestu spēles. Eksperti pedagoģiskā izmēģinājuma darbības laikā paši izkopa savas ritmiskās dotības un izzināja ritmisko darbību daudzveidību.

4.5. Pētījuma rezultātu analīze un apkopojums

2020. gada novembrī pētījumā iesaistītajiem bērniem tika veikta atkārtota fonemātiskās uztveres prasmju pārbaude, lai varētu novērtēt koriģējoši attīstošās darbības rezultātu. Šīs pārbaudes rezultāti tika atspoguļoti salīdzinošās diagrammās, kas uzskatāmi parāda katra bērna fonemātiskās uztveres attīstību pētījuma laikā katrā no pārbaudes uzdevumiem. Diagrammās ar zilo krāsu iezīmētajos stabiņos atspoguļoti 2020. gada sākumā iegūtie rezultāti, savukārt sarkanie stabiņi parāda bērnu fonemātiskās uztveres attīstības pilnveidi pētījuma beigās – 2020. gada novembrī.

MĀ fonemātiskā uztvere ir pilnveidojusies, tas redzams 4.14. attēlā. Kopumā visi atkārtotās fonemātiskās uztveres pārbaudes rādītāji ir kāpuši. Bērnam jāpilnveido prasme saklausīt garo patskani vārdā, un līdzīgi skanošo skaņu saklausīšana un atšķiršana. Grūtības arī sagādāja pēdējās skaņas saklausīšana un skaņu secības noteikšana vārdā. Bērns labus rezultātus parādīja uzdevumā, kur jāsapludina skaņas zilbē un zilbes vārdos, salikteņu veidošanā un attēlu grupēšanā. Bērna darbībā ir novērojams mazāks saspringums, kustības kļuvušas drošākas un ķermeņa kustības kļuvušas precīzākas.

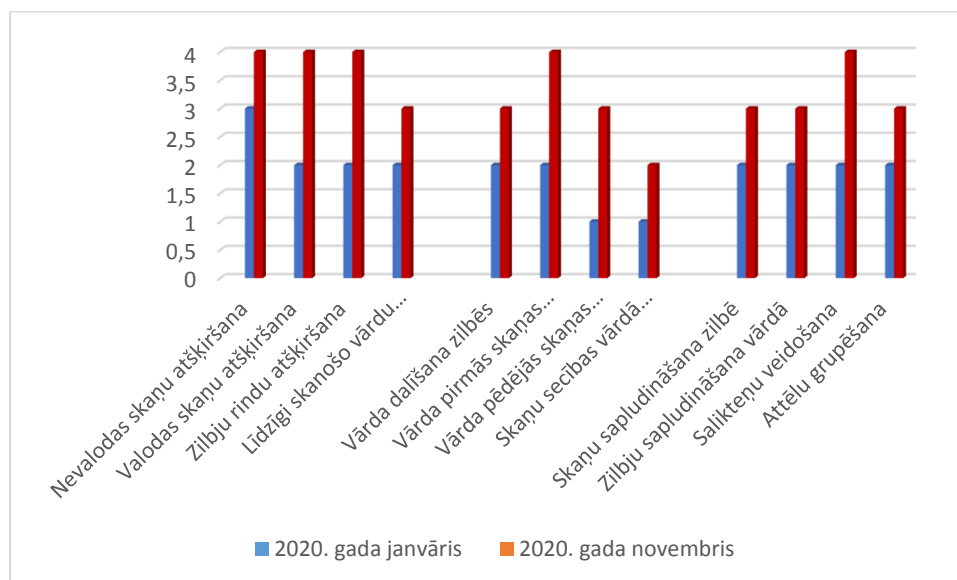


4.14. attēls. MĀ fonemātiskās uztveres novērtējuma salīdzinājums

Secinājumi: pēc 2020. gada novembrī veiktās fonemātiskās uztveres kritērijiem ir iegūti 37 punkti, kas atbilst fonemātisko traucējumu vieglai pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātajiem kritērijiem).

2020. gada sākumā DŽ grūtības sagādāja noteikt skaņu vārdā – pirmo, pēdējo, skaņu secību, kā arī zilbju sapludināšana vārdā. 2020. gada novembrī veiktā fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti liecina, ka prasmju līmenis ir audzis visos uzdevumos (4.15. attēls). DŽ spēj patstāvīgi noteikt pirmo skaņu vārdā, saklausīt un atšķirt līdzīgi skanošās skaņas au atkārtot zilbju rindu. Ar nelielu logopēda palīdzību DŽ saklasa pēdējo skaņu, sapludina skaņas zilbē un zilbes vārdos. DŽ ir kļuvis sabiedriskās un drošāks. Stīkā pirkstu motorika kļuvusi precīzāka un drošāka.

Secinājums: pēc 2020. gada novembrī veiktās fonemātiskās uztveres pārbaudes kritērijiem ir iegūti 40 punkti, kas atbilst fonemātisko traucējumu vieglai pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātajiem kritērijiem).

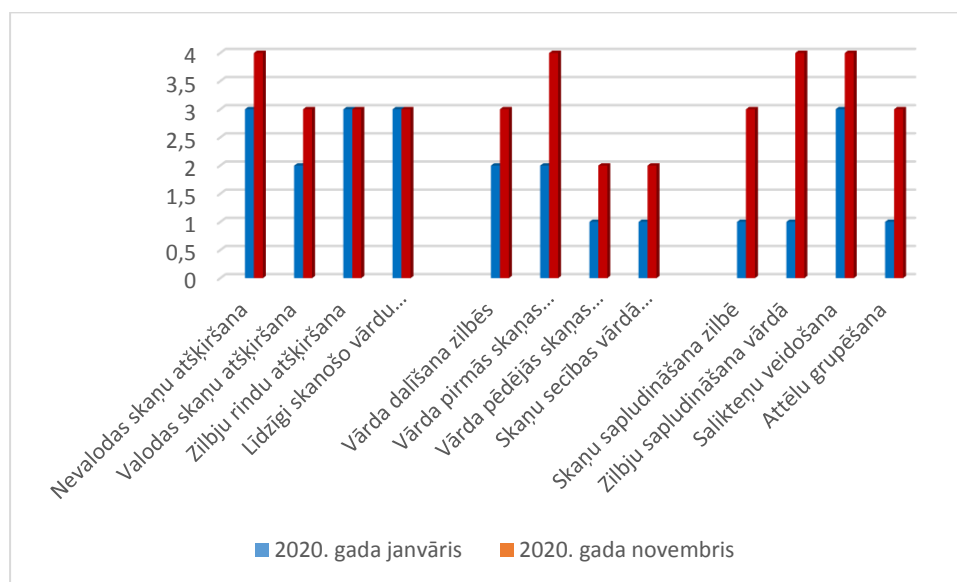


4.15. attēls. DŽ fonemātiskās uztveres novērtējuma salīdzinājums

4.16.attēlā redzams, ka AN 2020. gada janvārī veiktajā fonemātiskās uztveres pārbaudē sagādāja grūtības saklausīt garos patskaņus un līdzīgi skanošās skaņas. Kā arī skaņu sapludināšana zilbēs un zilbju sapludināšana vārdos. Nespēja arī nosaukt pirmo un pēdējo skaņu vārdos un nosaukt skaņu secību vārdā. 2020. gada novembrī veiktajā pārbaudē AN ar logopēdes palīdzību spēja saklausīt garos patskaņus un līdzīgi skanošās skaņas. Kā arī pēdējo skaņu vārdos un nosaukt skaņu secību vārdos. Bērns patstāvīgi nosauc pirmo skaņu vārdā, sapludina zilbes vārdos un veido salikteņus. Pētījuma sākumā AN nelabprāt pildīja ritma vingrinājumus, nepatika skandēt un ritmizēt. Pētījuma beigās bērna kustību temps palielinājās un kustības kļuva precīzākas, bez saspringuma. Bērnam bija

nepieciešama pastiprināta drošības sajūtas radīšana ar uzmundrināšanu, motivēšanu un paslavēšanu.

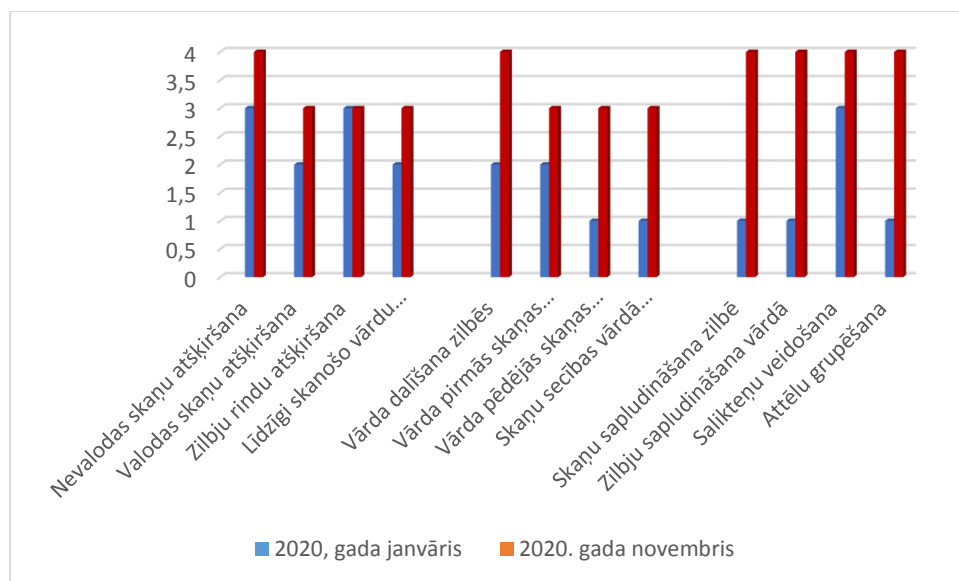
Secinājums: pēc 2020. gada novembrī veiktās fonemātiskās uztveres pārbaudes kritērijiem ir iegūti 38 punkti, kas atbilst fonemātisko traucējumu vieglai pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātajiem kritērijiem).



4.16. attēls. AN fonemātiskās uztveres novērtējuma salīdzinājums

MR pētījuma sākumā 2020. gada janvārī problēmas sagādāja uzmanības nenoturība, paviršums un neiecietība. Pētījuma sākumā bērns ar grūtībām saklausīja un atšķīra līdzīgi skanošās skaņas. Kā arī neizdalīja pēdējo skaņu un skaņu secību vārdā. Skaņu sapludināšana zilbē un zilbju sapludināšana vārdā arī nespēja izpildīt. Motorās prasmes bija neskaidras, ar lielu skaitu pavadošo kustību. Trūka kustību koordinācijas un muskuļu tonuss bija vājš. Kā redzams 4.17. attēlā, arī MR fonemātiskās uztveres pilnveidošanas procesā novērojama izaugsme. MR spēj skaņas sapludināt zilbē un zilbes vārdā, noteikt pirmo skaņu. Ar nelielu logopēda palīdzību spēj arī sadalīt vārdus zilbēs, noteikt vārda pēdējo skaņu, saklausīt garos patskaņus un līdzīgi skanošās skaņas.

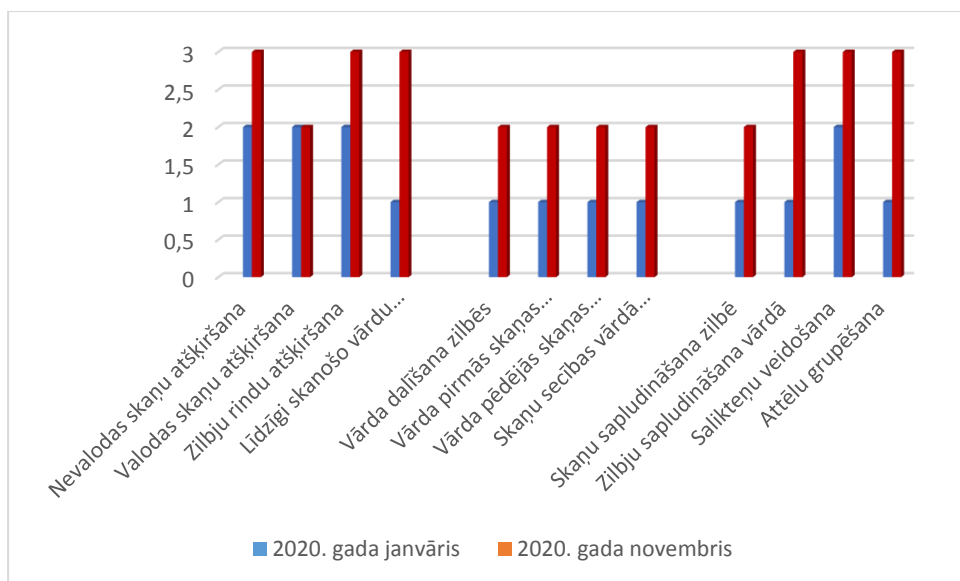
Secinājums: pēc 2020. gada novembrī veiktās fonemātiskās uztveres pārbaudes kritērijiem ir iegūti 42 punkti, kas atbilst fonemātisko traucējumu vieglai pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātajiem kritērijiem).



4.17. attēls. MR fonemātiskās uztveres novērtējuma salīdzinājums

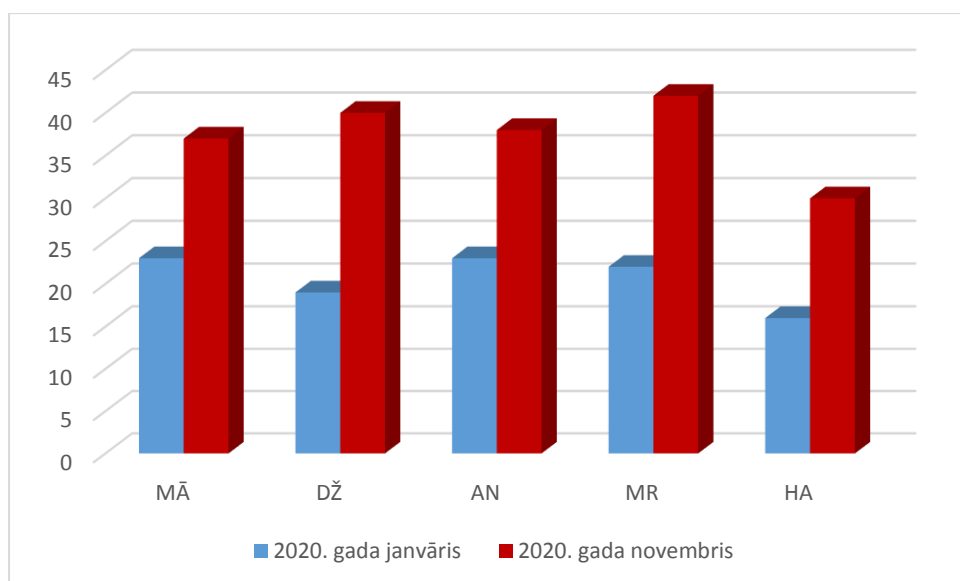
2020. gada janvārī HA nespēja izdalīt pirmo un pēdējo skaņu, noteikt skaņu secību vārdā, atkārtot līdzīgi skanošos vārdus, grūtības sagādāja zilbju sapludināšana vārdā un salikteņu veidošana. Grūtības sagādāja burtu iegaumēšana un lasītprasmes iemaņu apgūšana. HA ir nenoturīga uzmanība, trūkst motivācijas apgūt jauno. Roku un kāju koordinācija bija nesaderīga. Arī līdzīgi skanošo vārdu izdomāšana (izmantojot attēlus), salikteņu veidošana un attēlu grupēšana bērnam sagādāja grūtības. Nebija attīstīta ritma izjūta, netika mainīts ritms no spēcīgāka uz vājāku. 2020. gada novembrī HA fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti nedaudz ir mainījušies, ar nelielu kāpumu (4.18. attēls). HA ar lielām grūtībām centās izpildīt norādījumus. Visos uzdevumos bija nepieciešama logopēda palīdzība, uzmuntrinājums un motivēšana. Bērnam pamazām rodas izpratne par pirmo skaņu vārdā un par zilbju sapludināšanu vārdā.

Secinājums: pēc 2020. gada novembrī veiktās fonemātiskās uztveres pārbaudes kritērijiem ir iegūti 30 punkti, kas atbilst fonemātisko traucējumu vidēji smagai pakāpei (pēc I. Vilkas izstrādātajiem kritērijiem).



4.18. attēls. HA fonemātiskās uztveres novērtējuma salīdzinājums

4.19.attēlā redzams bērnu fonemātiskās uztveres attīstības līmenis, kuri piedalījās pētījumā, fonemātiskās uztveres attīstības salīdzinājums 2020. gada janvārī un 2020. gada novembrī.



4.19. attēls. Bērnu fonemātiskās uztveres attīstības līmenis 2020. gada janvārī un 2020. gada novembrī

Bastoties uz 2020. gada janvārī veiktajiem fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultātiem, attēlā uzskatāmi redzams, ka visiem bērniem rādītāji ir kāpuši. Līdz ar to var secināt, ka izvirzītais apgalvojums, ka ritma vingrinājumi ir nozīmīgs papildinājums fonemātisko uztveres attīstībā, ir patiess un mērķis ir sasniegts.

IETEIKUMI

Darba autore izveidoja ieteikumus pilnvērtīgai fonemātiskās uztveres attīstībai izmantojot ritma vingrinājumus:

1. Lai pilnveide sniegtu rezultātu, jāsadarbojas logopēdam, pirmsskolas skolotājiem un pirmsskolas iestādes vadībai.
2. Veiksmīgas sadarbības pamatā ir iespējams preventīvi attīstīt un pilnveidot bērna fonemātisko uztveri ar ritma vingrinājumu palīdzību.
3. Fonemātiskās uztveres pilnveides procesā, pielietojot ritma vingrinājumus, jāievēro secīguma un pakāpeniskuma princips.
4. Ritma vingrinājumu apmācības sākuma posmā tie ir vienkāršāki, vienmērīgi, regulāri un kustības atkārtojas. Procesā gaitā pamazām uzdevumi kļūst daudzveidīgāki un komplicētāki.
5. Ritma vingrinājumi tiek piemēroti bērna runas, kustību un personības attīstībai, un ir saskaņoti ar logopēdiskā darba posmiem.
6. Skandējot skaitāmpantu, bērni runas ritmu atskaņo ar skanošajiem žestiem vai instrumentiem. Kustības jāpielāgo ritma izmaiņām.
7. Skandējot dzejoļus, tautasdziesmas vai skaitāmpantus, atbilstoši dzirdētajam veic ritmiskas kustības vai spēlē skanošos instrumentus, pēc sniegtā parauga vai paša ieceres.
8. Artikulācijas motorikas attīstīšanai precīzi un atkārtoti jāatkārto artikulācijas vingrinājumi.
9. Vienmērīgas un ilgstošas vai ātras izelpas un ieelpas veic ar kustību palīdzību.
10. Lai attīstītu sejas mīmiku, jāvizualizē uzdevumus – izrādot emocijas.
11. Fonēmiskās uztveres attīstībai izvēlas uzdevumus, kur jāatpazīst skaņa pēc dzirdes un atbilstoši skaņai jāpielāgo kustības.
12. Mutes dobuma attīstībai lūpu, mēles un žokļa vingrinājumi tiek veikti ritmiski, mainot ritma ātrumu.
13. Skaņu automatizēšana tiek veikta ar intonācijas un izteiksmīguma izmantošanu, pievienojot dažādas kustības.

NOBEIGUMS UN SECINĀJUMI

Izvēlētais temats „Ritma vingrinājumu izmantošana fonemātiskās pilnveidei 5 – 6 gadus veciem bērniem” deva iespēju analizēt pirmsskolas vecākā vecumposma bērnu attīstību kopumā, pētot, kā pilnveidojot fonemātisko attīstību, koriģējošā darbībā ir iespējams integrēt ritma vingrinājumus, sekmējot bērna prasmju, spēju pilnveidošanu kopumā. Tika izpildīti pētījuma uzdevumi: pētīta un analizēta pedagoģiski zinātniskā literatūra, apkopoti un strukturēti ritma vingrinājumi, aprobēts metodiskais materiāls koriģējoši attīstošā darbībā, veikta logopēdu anketēšana un pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.

Bērniem 5 – 6 gadu vecumposmā fonemātiskās uztveres pilnveides procesā ir darbs ar skaņām, lai tās iepazītu. Bērns tās vairāk “izjutīs” klausoties, sadzirdot, izrunājot, izdalot, apvienojot un salīdzinot. Bērnam vairākkārt redzot burtu grafiskos elementus un formu, atmiņā ataust jau iepriekš apgūtais. Šajā procesā redzes tēlu atšifrēšanas laikā tie pārvēršas skaņās, vārdos un frāžu skanējumos. Tā bērns izlasa atsevišķus burtus vai vārdus. Vecākā vecumposma bērni pilnveido runu un uz dabiskās ziņkāres pamata attīstīta izziņas intereses. Caur rotaļu notiek bērna sagatavošana mācību darbībai. Iemaņu apguve prasa motivētas, sistēmiskas un regulāras darbības, organizējot tās aizraujoši un metodiski pamatoti. Ritma vingrinājumu piesaiste mācību darbībai, bērnu motivē, ieinteresē, veicina uzmanības noturību un atmiņas attīstību, kā arī tiek sekmēta artikulācija un dikcija.

Veicot literāro avotu analīzi un apkopojot pētījuma datus, autore secina, ka bērna runa un motorās prasmes ir savstarpēji saistītas. Bērnam ar fonemātiskās uztveres nepietiekamu attīstību ne tikai runas, bet arī motoro prasmju pilnveides process notiek lēnāk, un pozitīvi rezultāti parādās vēlāk. Veicot ritma vingrinājumus logopēdiskajās nodarbībās, pilnveidojas runas un motorās prasmes.

Pētījuma rezultātā logopēdu nodarbībās, kur tika izmantoti ritma vingrojumi, bērni ar nepietiekami attīstību fonemātiskās uztveri, attīstīja noteiktas motorās prasmes, un korekcijas process pilnveidoja runas attīstību. Tika identificētas runas attīstības iespējas, ar nosacījumu, ka runas un kustību prasmes tiek attīstītas integrēti. Šādās logopēdijas nodarbībās, kurās mērķis ir attīstīt vienlaikus motorās prasmes un runas procesus, iespējams panākt ātrāku un pilnvērtīgāku fonemātiskās uztveres attīstību, kā arī vispārēju motoro prasmju attīstību. Tajā pašā laikā, strādājot ar vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, kuriem ir fonemātiskās uztveres nepietiekama attīstība, svarīgi pārdomāt nosacījumus un paņēmienus, kā veikt ritma vingrinājumus. Tos nepieciešams veikt dažādās aktivitātēs, visas logopēdijas nodarbības laikā. Mācības un korekcija var notikt vairāku bērnu grupā, bet ar individuālu pieeju atkarībā

no katra bērna kustību un izrunu prasmju attīstības līmeņa. Katram bērnam ir savas atšķirīgas grūtības apgūt dažāda veida kustības, tās var veiksmīgi pilnveidot individuālo nodarbību procesā.

Pētījumā pierādīts, ka pēc logopēdisko nodarbību apmeklēšanas, ievērojot secīguma un pakāpeniskuma principu, bērna fonemātiskā uztvere ir pilnveidojusies, sekmētas uzmanības un uztveres spējas, uzlabojusies atmiņa un kustību koordinācija, orientēšanās telpā un plaknē. Bērns spēj uztvert runas, mūzikas un kustību ritmu. Pilnveidota prasme klausīties, sadzirdēt, uztvert, iedziļināties un saprast dzirdēto.

1. Ritma vingrinājumi attīsta bērna runu, uztveri, uzmanību, atmiņu un iztēli.
2. Bērniem ar nepietiekami attīstītu fonemātisko uztveri tika atklāta dažādu kustību komponentu nevienmērīga attīstība.
3. No pārbaudītajām motorām prasmēm, bērniem ar fonemātiskās uztveres nepietiekamu attīstību, visvairāk atpaliek pirkstu sīkā motorika, kustību vispārējā koordinācija un artikulācijas motorika.
4. Ritma vingrojumi ietekmē motoro prasmju attīstību un palīdz pilnveidot fonemātisko uztveri.
5. Pildot ritma vingrinājumus, bērns pilnveido dzirdes, redzes uzmanību un koordināciju.
6. Ritma vingrinājumi apvienojumā ar kustību un runu sekmē bērna fonemātiskās uztveres attīstību.
7. Logopēda nodarbībā ritma vingrinājumi tiek pielietoti, ņemot vērā bērna motoro prasmju attīstības līmeni un fonemātiskās uztveres traucējuma veidu.
8. Sadarbojoties logopēdam ar pirmskolas pedagogiem, ar ritma vingrinājumu palīdzību tiek veikti preventīvi procesi, lai pilnveidotu bērna fonemātisko uztveri.
9. Ritma vingrinājumi izmantojami ne tikai fonemātiskās uztveres pilnveidē, bet arī vārdu krājuma paplašināšanai un gramatisko formu nostiprināšanai.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. Apele, A., (1982). *Runas māksla*. Rīga: Zvaigzne.
2. Baumanē, A., (1994). *Izrunā un raksti pareizi!* Rīga: Zvaigzne.
3. Baldiņš, A., Raževa, A., (2001). *Klases audzinātāja darbs skolēnu personības izpētē*. Rīga: Pētergailis.
4. Brice, B., (2019). *Kociņu spēles*. Rīga: RaKa.
5. Brice, B. (2017). *Visi desmit spēlējas*. Rīga: Zvaigzne ABC.
6. Brice, B. (2011). *Skaņu pasakas un ritma rotaļas*. Rīga: Zvaigzne ABC.
7. Bērziņš, I., (1995). *Poētika pamatvilcienos*. Rīga: Zvaigzne ABC.
8. Bolton, L., (1894). *Rhythm*. The American Journal of Psychology. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1410948.pdf?refreqid=excelsior%3A6a00030b1b09bff73354aba16a8a56f3> [Skatīts: 2020. g. 27. oktobris]
9. Chandrasekaran, C., Trubanova, A., Stillitano, S., Caplier, A., and Ghazanfar, A. A. (2009). The natural statistics of audiovisual speech. Pieejams: <https://journals.plos.org/ploscompbiol/article?id=10.1371/journal.pcbi.1000436> [Skatīts: 19.11.2020.]
10. Dzintare, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa.
11. Fujii, S., Watanabe, H., Oohashi, H., Hirashima, M., Nozaki, D., Taga, G. (2014). Precursors of dancing and singing to music in three – to four-months-old infants. Pieejams: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0097680> [Skatīts: 2020. g. 18. novembrī.]
12. Fujii, S., Watanabe, H., Oohashi, H., Hirashima, M., Nozaki, D., Taga, G. (2014). *Precursors of dancing and singing to music in three- to four-months-old infants*. Skatīts: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0097680> [Skatīts: 2020. g. 19. novembris]
13. Gavriļina, M., Vulāne, A., (2008). *Valodā veldzējas tautas dvēsele*.
14. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Izglītības soli.
15. Greenberg, S., Carvey, H., Hitchcock, L., and Chang, S. (2003). Temporal properties of spontaneous speech: a syllable-centric perspective. USA: Berkeley. Skatīts: <http://ccc.inaoep.mx/~villasen/bib/tempProp.pdf> [Skatīts: 19.11.2020.]

16. Jusczyk, P., W., Hohne, E., A., Bauman, A., (1999). *Infant's sensitivity to allophonic cues for word segmentation*. Perception & Psychophysics Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.3758/BF03213111> [Skatīts: 2020. 29. oktobrī.]
17. Karlgrēns, F., (2008). *Valdorfa pedagogija*. Rīga: Jumava.
18. Kauliņa, A., Tūbele, S. (2012). *Lasīšanas traucējumi*. Rīga: RaKa.
19. Kirschner, S., Tomasello, M. (2009). *Joint drumming: social context facilitates synchronization in preschool children*. Pieejams: https://www.eva.mpg.de/documents/Elsevier/Kirschner_Joint_JExpChildPsych_2009_1552_981.pdf [Skatīts: 2020. g. 18. novembris]
20. Kokšteins, J., Musaleks, M., Tufano, J. J., (2017). *Are sex differences in fundamental motor skills uniform throughout the entire preschool period?* Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5407840/> [Skatīts: 2020. g. 23. oktobrī]
21. Krafte, B. (2000). *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: Puse Plus.
22. Lewin, K. (1946). *Action Research and minority problems*. Journal of Social Issues.
23. Likumi.lv. *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem*. Rīga. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303371-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitibas-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitibas-programmu-paraugiem> [Skatīts 2020. g. 17. oktobrī]
24. Luhmann, N. (1995). *Social Systems*. Stanford, California: Stanford University Press.
25. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: RaKa.
26. Mainka, S., Mallien, G. (2014). *Rhythmic Speech Cueing (RSC)*. Pieejams: <https://global.oup.com/booksites/content/9780199695461/13-Thaut-Chap13.pdf> [Skatīts: 2020. g. 22. novembrī]
27. Markus, D. (2003). *Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC.
28. Mārtinsone, K., Pipere, A., (2011). *Ievads pētniecībā*. Rīga: RaKa.
29. Miltiņa, I. (2008). *Skolotāja logopēda darba mape*. Rīga: RaKa.
30. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RaKa.
31. Miltiņa, I., Pastare, S., (1995). *Pirmie soļi logopēdijā*. Rīga: Izglītības attīstības institūts.
32. OECD, (2017). *Starting Strong 2017: Key OECD indicators on early childhood education and care*. Paris: OECD Publishing. Pieejams: <https://www.charlotte-buehler-institut.at/wp-content/uploads/2017/10/Starting-Strong-2017.pdf> [Skatīts: 19.12.2020.]

33. Omārova, S., (2001). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga.
34. Ozola, A., (2017). *Starptautiskā lasītprasmes novērtēšanas pētījuma IEA PIRLS 2016 pirmie rezultāti par 4. klašu skolēnu lasītprasmi Latvijā un pasaulē*. Rīga: LU. Pieejams: https://www.iea.nl/sites/default/files/2019-04/Latvian_PIRLS2016_national_report.pdf [Skatīts 2020. g. 20. decembris]
35. Patscheke, H., Degé, F., Schwarzer, G. (2016). *The Effects of Training in Music and Phonological Skills on Phonological Awareness in 4- to 6-Year-Old Children of Immigrant Families*. Journal: Front Psychology. Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5073325/> [Skatīts: 2020. g. 20. decembris]
36. Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme A., (2011). Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca. Jelgava, Jelgavas tipogrāfija. Pieejams: <https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/E-Gramatas/08-Vardnica.pdf> [Skatīts: 2020. g. 28. oktobris]
37. Svence, G., (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga.
38. Šternfelde, I., (2017). *Šķīvīšu motorikas attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem*. Rīga: Pētergailis.
39. Tamplin, J., Grocke, D. (2008). *A music therapy treatment protocol for acquired dysarthria rehabilitation*. Music Therapy Perspectives.
40. Tamplin, J. (2008). A pilot study into the effect of vocal exercises and singing on dysarthric speech. Australia.
41. Trainor, L., J., Austin, C., Desjardins, R., (2000). *Is infant-directed speech prosody a result of the vocal expression of emotion?* Psychological Science Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/12060527_Is_Infant-Directed_Speech_Prosody_a_Result_of_the_Vocal_Expression_of_Emotion [Skatīts; 2020. g. 29. oktobrī]
42. Tūbele, S., Vilka, I., (2016). Spēle – pirmsskolas vecuma bērnu fonemātiskās uztveres sekmēšanai. Rēzeknes tehnoloģiju akadēmija. Pieejams: <https://pdfs.semanticscholar.org/0696/97c690ce601a4b7ea6956e96957233e02d51.pdf> [Skatīts: 31.g. 31. oktobris]
43. Tūbele, S., (2008). *Disleksija vai lasīšanas traucējumi*. Rīga: RaKa.
44. Tūbele, S., Lūse, J., (2012). *Ja skolēns raksta nepareizi...* RaKa: Rīga.
45. Tužilkina, N., (2007). *Inovācijas skolotāja logopēda darbībā*. Rēzekne: RA.
46. Valeinis, V., (2007). *Ievads literatūrzinātnē*. Rīga: Zvaigzne ABC.
47. Valsts izglītības un saturs centrs. (2020). Standarti un vadlīnijas. Rīga. Pieejams: <https://www.visc.gov.lv/lv/standarti-un-vadlinijas> [Skatīts 2020. g. 18. oktobrī]

48. Vilka, I., (2012). *Fonemātiskās uztveres pilnveidošana pirmsskolas vecuma bērniem ar fonētiski fonemātiskiem traucējumiem*. Rīga: maģistra darbs
49. Анищенко, Е., С., (2008). *Логопедическая ритмика для развития речи дошкольников*. Москва: АСТ. Pieejams: http://pedlib.ru/Books/5/0194/5_0194-1.shtml#book_page_top [Skatīts 17.11.2020.]
50. Бехтерев, В., М., (1928). *Общие основы рефлексологии человека*. Москва. Pieejams:
http://elib.gnpbu.ru/textpage/download/html/%3Fbookhl%3D%26book%3Dbehterev_obsc_hie-osnovy-refleksologii_1928 [Skatīts: 2020. g. 27. oktobrī]
51. Винарская, Е., Н., (1987). *Раннее речевое развитие ребенка и проблемы дефектологии: Периодика раннего развития. Эмоциональные предпосылки освоения языка*. Pieejams: http://pedlib.ru/Books/5/0096/5_0096-165.shtml [Skatīts: 2020. g. 28. oktobris]
52. Волкова, Г., А., (2002). *Логопедическая ритмика*. Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. Pieejams: http://pedlib.ru/Books/1/0295/1_0295-4.shtml#book_page_top [Skatīts: 2020. g. 22. oktobrī]
53. Волкова, Г., А., (1994). *Методика психолого-логопедического обследования детей с нарушениями речи*. СПб.: Акцидент. Pieejams: http://pedlib.ru/Books/6/0091/6_0091-1.shtml [Skatīts: 2020. g. 25. oktobrī]
54. Гвоздев, А., Н., (2005). *От первых слов до первого класса. Дневник научных наблюдений*. Москва: КомКнига.
55. Гогоберидзе, А., Г., (2005) *Теория и методика музыкального воспитания детей дошкольного возраста*. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. Москва: Издательский центр «Академия». Pieejams: http://pedlib.ru/Books/2/0160/2_0160-1.shtml [Skatīts: 2020. g. 1.novembrī]
56. Жак-Далькроз, Э., (2006). *Ритм*. Москва.: Классика-XXI. Pieejams: http://pyatniskayadshi.ru/uploads/zhak_dalkroz_e_ritm.pdf [Skatīts: 2020. g. 29. oktobris]
57. Исенина, Е., И., (1983). *Психолингвистические закономерности речевого онтогенеза*. (Дословесный период). Иваново.
58. Лопухина, И., С., (2004). *Логопедия. Звуки, буквы и слова*. Москва: СПб.: КОРОНА.
59. Максаков А., И., (2005). *Воспитание звуковой культуры речи у дошкольников. Пособие для педагогов дошкольных учреждений*. Москва: Мозаика-Синтез. Pieejams: http://pedlib.ru/Books/2/0167/2_0167-1.shtml [Skatīts: 2020. g. 29. oktobris]

60. Протасова, Е., Ю., (2013). *Человек и язык в коммуникативном пространстве*. Красноярск: Сибирский Федеральный университет.
61. Рычкова, Н.,А., (1984). *Приемы обследования моторики у заикающихся детей дошкольного возраста*. Ж. "Дефектология". Ріеєјамс: http://defectus.ru/publ/kabinet_logopeda/metodicheskaja_kopilka/priemy_obsledovanija_motoriki_u_zaikajushhikhsja_detej_doshkolnogo_vozrasta/12-1-0-34 [Skatīts: 15.11.2020.]
62. Рычкова, Н.,А., (1987). *Логопедическая ритмика в системе коррекционной работы по преодолению заикания у детей дошкольного возраста*. Дефектология.
63. Филичева, Т., Б., Чиркина, Г., В., (1993). *Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада*. Москва. Ріеєјамс: http://pedlib.ru/Books/1/0146/1_0146-1.shtml [Skatīts: 2020. g. 25. oktobrī]
64. Филичева,, Т., Б., Туманова, Т., В., Чиркина, Г., В., (2008). *Программа логопедической работы по преодолению общего недоразвития у детей*. Москва: Просвещение.
65. Чижова, В., А., Королева, И., А., (2016). *Речевой ритм и структурирование языка*. Международный научно-исследовательский журнал. Ріеєјамс: <http://research-journal.org/wp-content/uploads/2016/07/7-2-49.pdf#page=120> [Skatīts 2020. g. 24. oktobrī]
66. Швачкин, Н., Х., (2002). *Возрастная психоллингвистика: Хрестоматия*. Учебное пособие. Ріеєјамс: http://pedlib.ru/Books/5/0435/5_0435-1.shtml#book_page_top [Skatīts: 2020. g. 25. oktobrī]

PIELIKUMI

PIELIKUMU SATURS

1. pielikums. Novērošanas protokols
2. pielikums. Bērna runas un valodas karte
3. Bērnu fonemātiskās uztveres pārbaudes kritēriji un rādītāji
4. pielikums. Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes uzdevumi
5. pielikums. Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols
6. pielikums. Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums
7. pielikums. MĀ fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols
8. pielikums. Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums
9. pielikums. DŽ fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols
10. pielikums. Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums
11. pielikums. AN fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols
12. pielikums. Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums
13. pielikums. MR fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols
14. pielikums. Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums
15. pielikums HA fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols
16. pielikums. Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums
17. pielikums. Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas plāns
18. pielikums. Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrojumus
19. pielikums. Motoro prasmju pārbaudes uzdevumi
20. pielikums. Motoro prasmju novērošanas protokols
21. pielikums. Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrinājumus
22. pielikums. Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrinājumus
23. pielikums. Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrinājumus
24. pielikums. Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrinājumus

25. pielikums. Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrinājumus

26. pielikums. Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrinājumus

27. pielikums. Anketas paraugs

28. pielikums. Metodiskais materiāls

29. pielikums. Eksperta anketas paraugs

30. pielikums. Eksperta novērtējuma tabulas paraugs

Novērošanas protokols

Vieta:

Laiks:

Mērķis:

Laiks	Logopēda darbība	Bērna darbība	Piezīmes

Bērna runas un valodas karte (Vilka, 2014)

ZIŅAS PAR RUNAS ATTĪSTĪBU

Bērna vārds, uzvārds _____ Tautība _____ Grupa _____ *

Sācis runāt līdz 2 gada vec. _____

* Sācis runāt pēc 2 gada vec. _____

* Izmaiņas runas attīstībā (pēc traumas...) _____

Runas paraugi

Runas temps N ĀTRS LĒNS Runas instrukciju izpratne (IZPROT / NEIZPROT)

Balsīgums (BALS. / NEBALS.) Prievārdi (LIETO / NELIETO)

Valodas gramatiskās uzbūves raksturojums

Fonemātiskā uztvere

Saistītās runas raksturojums

Skaņu pārbaude

	I	II		I	II		I	II		I	II
S			L			R			N		
Z			Ļ			F			Ņ		
C			J			V					
Dz			K			M			O		
Š			G			P			IE		

Ž			Ķ			B			EI		
Č			Ģ			T			AI		
Dž			H			D			UI		

Artikulācijas aparāta attīstība

NAV TRAUCĒJUMU TRAUCĒJUMI MAZINĀJUŠIES IR TRAUCĒJUMI

Lūpas – N * mazkustīga * parētiskas * īsa augšlūpas saitīte

Mēle – N * mazkustīga, īsa * glēva, saspringta * liela, masīva

Vajadzīgā pozīcijā: * notur ar grūtībām * nenotur * īsa zemmes saitīte.

Zobi – N * iztrūkst * vaļējais priekšējais sakodiens * vaļējais sānu sakodiens * progēnija * prognātija

Anatomiskā dzirde – N

Pirkstu, delnas, muskulatūras motorika

APMIERINOŠA NEVEIKLA VĀJA

Krāsas Zila _____ Sarkana _____ Zaļa _____ Dzeltēna _____

Skaits un skaitīšanas spējas _____

Hipermotorika	nav	izteikta	ir		
Runa	teikumi	vārdi	zilbes	skaņas	nav
Vārdu krājums	pietiekošs	nepieciešamais	ierobežots	niecīgs	nav
Teikumu konstrukcija	salikti	vienkārši	primitīvi	ar vienu vārdu	neveido
Fonēmu artikulācija	artikulē	apmierinoši artikulē	nepareizi artikulē	artikulē dažas	
Stostīšanās	nenovēro	reizēm	novēro		
Lasīšana	lasa, atstāsta	lasa teikumus	salasa vārdu	salasa zilbi	pazīst dažus burtus

2. pielikuma turpinājums

Attēla vērošana

Sagriezta attēla salikšana

„Kas attēlā nepareizi?”

Piezīmes

Logopēde:

Informācija vecākiem

Esmu informēts(a) un piekrītu, ka mans bērns pirmsskolas izglītības iestādē apmeklē logopēdiskās nodarbības _____

Vecāka paraksts:

Paraksta atšifrējums:

_____ DATUMS

Bērnu fonemātiskās uztveres pārbaudes kritēriji un rādītāji (Vilka, 2014)

Kritēriji	Rādītāji
Fonemātiskie priekšstati	1. Nevalodas skaņu atšķiršana
	2. Valodas skaņu atšķiršana
	3. Zilbju rindu atkārtošana
	4. Līdzīgi skanošo vārdu atkārtošana
Fonemātiskā analīze	5. Vārdu dalīšana zilbēs
	6. Pirmās skaņas izdalīšana
	7. Pēdējās skaņas izdalīšana
	8. Skaņu secības noteikšana vārdā
Fonemātiskā sintēze	9. Skaņu sapludināšana zilbē
	10. Zilbju sapludināšana vārdā
	11. Salikteņu veidošana
	12. Attēlu grupēšana

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes uzdevumi (Vilka, 2014)

1. Nevalodas skaņu saklausīšana un atšķiršana.
 - instrukciju izpratne – paņem bumbiņu, aizej un ieliec zilajā kastē!
 - logopēds uzliek audioierakstu, kur ir sadzīviskas skaņas bērnam jāatpazīst pareizi skaņas..
 - skaņu kastītes – (bērnam ir jāsameklē vienādi skanošie trauciņi).
 - ritma uztveršana un reproducēšana (plaukstu sišana).
2. Valodas skaņu saklausīšana un atšķiršana.
 - garā patskaņa saklausīšana vārdā (kad dzirdi garo patskani, sasit plaukstas).
 - pēc artikulācijas pazīmēm līdzīgi skanošo skaņu saklausīšana un atšķiršana (kad bērns dzird konkrēto skaņu, paceļ signālkartīti).
 - pēc skanējuma neiederīgās skaņas saklausīšana skaņu virknē (bērns nosauc neiederīgo skaņu).
3. Zilbju rindu atkārtošana:
 - precīzi atkārtot zilbju pārus.
 - precīzi atkārtot trīs zilbju rindu.
 - pēc skanējuma neiederīgas zilbes saklausīšana un atpazīšana.
4. Līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana (bērns atrod attēlu pāri).
5. Vārdu dalīšana zilbēs.
6. Pirmās skaņas izdalīšana.
7. Pēdējās skaņas izdalīšana.
8. Skaņu secības noteikšana.
9. Skaņu sapludināšana zilbē.
10. Zilbju sapludināšana vārdā.
11. Salikteņu veidošana (bērnam no diviem lietvārdiem jāizveido saliktenis).
12. Attēlu grupēšana (bērns pieliek attēlu pie atbilstīgā skaņas grafiskā apzīmējuma).

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols (Vilka, 2014)

Vārds, uzvārds:

Dzimšanas dati:

Izglītības iestāde:

Pārbaudes datums: (___ / ___)

Nevalodas skaņas saklausīšana un atšķiršana		2020. g. janv.	2020. g. nov.
1.	Audio ieraksts		
2.	Skaņu trauciņi		
3.	Ritma uztveršana		
Valodas skaņas saklausīšana un atšķiršana			
1.	Garā patskaņa saklausīšana vārdā		
2.	Līdzīgi skanošo skaņu saklausīšana un atšķiršana		
3.			
4.	Pēc skanējuma neiederīgās skaņas saklausīšana		
Zilbju rindu atkārtošana			
1.	Precīzi atkārtot zilbju pārus		
2.	Precīzi atkārtot trīs zilbju rindu		
3.			
4.	Pēc skanējuma neiederīgas zilbes saklausīšana un atpazīšana		
Līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana			
1.			
2.			
3.			
4.			
Vārdu dalīšana zilbēs			

1.			
2.			
3.			
4.			
Pirmās skaņas izdalīšana			
1.			
2.			
3.			
4.			
Pēdējās skaņas izdalīšana			
1.			
2.			
3.			
4.			
Skaņu secības noteikšana			
1.			
2.			
3.			
4.			
Skaņu sapludināšana zilbē			
1.			
2.			
3.			
4.			
Zilbju sapludināšana vārdā			
1.			
2.			
3.			
4.			
Salikteņu veidošana			
1.			
2.			

3.			
4.			
Attēlu grupēšana			
1.			
2.			
3.			
4.			

Vērtējuma līmeņi:

4 balles – uzdevumu veic patstāvīgi;

3 balles – uzdevumu veic ar palīdzību;

2 balles – uzdevumu veic ar grūtībām;

1 balle – uzdevumu nespēj veikt

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums (Vilka, 2014)

Kritēriji	Rādītāji	Punktu skaits 2020. g. janv.	Punktu skaits 2020. g. nov.
Fonemātiskie priekšstati	1. Nevalodas skaņu atšķiršana		
	2. Valodas skaņu atšķiršana		
	3. Zilbju rindu atkārtošana		
	4. Līdzīgi skanošo vārdu atkārtošana		
Fonemātiskā analīze	1. Vārdu dalīšana zilbēs		
	2. Pirmās skaņas izdalīšana		
	3. Pēdējās skaņas izdalīšana		
	4. Skaņu secības noteikšana vārdā		
Fonemātiskā sintēze	1. Skaņu sapludināšana zilbē		
	2. Zilbju sapludināšana vārdā		
	3. Salikteņu veidošana		
	4. Attēlu grupēšana		
		KOPĀ:	

Vērtējuma rādītāji:

45 – 48 punkti par visiem uzdevumiem – fonemātiskās uztveres traucējumi nav konstatēti;

36 – 44 punkti – fonemātisko traucējumu viegla pakāpe;

25 – 35 punkti – fonemātisko traucējumu vidēji smaga pakāpe;

– 24 punkti – fonemātisko traucējumu smaga pakāpe.

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols

Vārds, uzvārds: MĀ

Dzimšanas dati: 5 gadi

Izglītības iestāde:

Pārbaudes datums: (16.01. / 20.11.)

Nevalodas skaņas saklausīšana un atšķiršana			020. g. janv.	020. g. nov.
1.	Audio ieraksts	Lietus līst / motora skaņa	3	4
2.	Skaņu trauciņi	Ar zirņiem/ar mannu	3	4
3.	Ritma uztveršana	II / I – I – I / I – II	2	4
Valodas skaņas saklausīšana un atšķiršana				
1.	Garā patskaņa saklausīšana vārdā	Lupa – lūpa; puse – pūce; pile – pīle	2	3
2.	Līdzīgi skanošo skaņu	Ķ / Ģ; K / G	2	3
3.	saklausīšana un atšķiršana	K / T; B / P	2	3
4.	Pēc skanējuma neiederīgās skaņas saklausīšana	U – U – Ā E – E – N – E B – B – D – B	3	4
Zilbju rindu atkārtošana				
1.	Precīzi atkārtot zilbju pārus	KA – GA; / FA - VA	2	3
2.	Precīzi atkārtot trīs zilbju rindu	VA – VA – VĀ LU – LU – LŪ	3	4
3.		RE – LE – RĀ ĻE – ĻE - RA	2	3
4.	Pēc skanējuma neiederīgas zilbes saklausīšana un atpazīšana	RA – RA – AR VA – VA – AV DA – JA - DA	3	4
Līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana				
1.	PILE – PĪLE		3	4

2.	MATI – RATI	3	4
3.	LŪPA – LUPA	3	4
4.	NEĻĶE – PEĻĶE	3	4
Vārdu dalīšana zilbēs			
1.	SO – MA	2	4
2.	MĀ – JA	2	4
3.	CE – PU – RE	2	4
4.	ŠO – KO – LĀ – DE	2	3
Pirmās skaņas izdalīšana			
1.	SOMA	2	3
2.	ZĪLE	2	3
3.	MĀJA	2	3
4.	BUMBA	2	3
Pēdējās skaņas izdalīšana			
1.	OLA	1	2
2.	SUNS	2	2
3.	ĶEPA	1	2
4.	DĪĶIS	1	2
Skaņu secības noteikšana			
1.	OTA	1	3
2.	SULA	1	3
3.	VARDE	1	2
4.	CEPURE	1	2
Skaņu sapludināšana zilbē			
1.	K + A	1	3
2.	L + A	1	3
3.	M + U	1	3
4.	S + I	1	3
Zilbju sapludināšana vārdā			
1.	PĪ + LE	2	3
2.	LAP + SA	1	3
3.	LĀ + CIS	2	3

4.	SĪ + PO + LI	1	3
Salikteņu veidošana			
1.	ŪDENS + ZĀLES	2	3
2.	SAULES + RILLES	2	3
3.	LIETUS + SARGS	2	3
4.	BIEZS + PIENS	1	3
Attēlu grupēšana			
1.	LĀCIS / LAPSA	1	3
2.	CEPURE / CĀLIS	1	3
3.	ZĀBAKI / ZAĶIS	1	3
4.	MUŠA / MUCA	1	3

Vērtējuma līmeņi:

4 balles – uzdevumu veic patstāvīgi;

3 balles – uzdevumu veic ar palīdzību;

2 balles – uzdevumu veic ar grūtībām;

1 balle – uzdevumu nespēj veikt

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums

Kritēriji	Rādītāji	Punktu skaits 2020. g. janv.	Punktu skaits 2020. g. nov.
Fonemātiskie priekšstati	1. Nevalodas skaņu atšķiršana	3	4
	2. Valodas skaņu atšķiršana	2	3
	3. Zilbju rindu atkārtošana	3	3
	4. Līdzīgi skanošo vārdu atkārtošana	3	4
Fonemātiskā analīze	1. Vārdu dalīšana zilbēs	2	4
	2. Pirmās skaņas izdalīšana	2	3
	3. Pēdējās skaņas izdalīšana	1	2
	4. Skaņu secības noteikšana vārdā	1	2
Fonemātiskā sintēze	1. Skaņu sapludināšana zilbē	1	3
	2. Zilbju sapludināšana vārdā	2	3
	3. Salikteņu veidošana	2	3
	4. Attēlu grupēšana	1	3
		KOPĀ: 23	KOPĀ: 37

Vērtējuma rādītāji:

45 – 48 punkti par visiem uzdevumiem – fonemātiskās uztveres traucējumi nav konstatēti;

36 – 44 punkti – fonemātisko traucējumu viegla pakāpe;

25 – 35 punkti – fonemātisko traucējumu vidēji smaga pakāpe;

– 24 punkti – fonemātisko traucējumu smaga pakāpe.

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols

Vārds, uzvārds: DŽ

Dzimšanas dati: 5 gadi

Izglītības iestāde:

Pārbaudes datums: (16.01. / 20.11.)

Nevalodas skaņas saklausīšana un atšķiršana			2020. g. janv.	2020. g. nov.
1.	Audio ieraksts	Lietus līst / motora skaņa	3	4
2.	Skaņu trauciņi	Ar zirņiem / ar mannu	3	4
3.	Ritma uztveršana	I I / I – I – I / I – I I	3	4
Valodas skaņas saklausīšana un atšķiršana				
1.	Garā patskaņa saklausīšana vārdā	Lupa – lūpa; puse – pūce; pile – pīle	2	3
2.	Līdzīgi skanošo skaņu saklausīšana un atšķiršana	Ç / Ģ; K / G	2	4
3.		K / T; B / P	2	4
4.	Pēc skanējuma neiederīgās skaņas saklausīšana	U – U – Ā E – E – N – E B – B – D – B	3	4
Zilbju rindu atkārtošana				
1.	Precīzi atkārtot zilbju pārus	SA – ZA; / KA – LA	2	4
2.	Precīzi atkārtot trīs zilbju rindu	SA – SA – SĀ ZU – ZU – ZŪ	2	4
3.		RE – LE – RĀ ĻE – ĻE – RA	3	4
4.	Pēc skanējuma neiederīgās zilbes saklausīšana un atpazīšana	RA – RA – AR LA – LA – AL SA – ZA – SA	2	4
Līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana				
1.		PILE – PĪLE	2	3
2.		MATI – RATI	2	3

3.	LŪPA – LUPA	1	3
4.	NEĻĶE – PEĻĶE	1	3
Vārdu dalīšana zilbēs			
1.	SO – MA	2	4
2.	MĀ – JA	1	4
3.	CE – PU – RE	1	3
4.	ŠO – KO – LĀ – DE	1	3
Pirmās skaņas izdalīšana			
1.	SOMA	1	4
2.	ZĪLE	2	4
3.	MĀJA	1	4
4.	BUMBA	2	4
Pēdējās skaņas izdalīšana			
1.	OLA	1	3
2.	SUNS	1	4
3.	ĶEPA	2	4
4.	DĪĶIS	1	3
Skaņu secības noteikšana			
1.	OTA	1	2
2.	SULA	1	2
3.	VARDE	1	2
4.	CEPURE	1	2
Skaņu sapludināšana zilbē			
1.	S + A	1	3
2.	Z + A	2	3
3.	R + U	1	3
4.	Z + I	2	3
Zilbju sapludināšana vārdā			
1.	PĪ + LE	2	3
2.	LAP + SA	2	3
3.	LĀ + CIS	2	3
4.	SĪ + PO + LI	2	3

Salikteņu veidošana			
1.	ŪDENS + ZĀLES	2	4
2.	SAULES + BRILLES	2	4
3.	LIETUS + SARGS	2	4
4.	BIEZS + PIENS	2	4
Attēlu grupēšana			
1.	LĀCIS / LAPSA	2	3
2.	CEPURE / CĀLIS	2	3
3.	ZĀBAKI / ZAĶIS	2	3
4.	MUŠA / MUCA	1	3

Vērtējuma līmeņi:

4 balles – uzdevumu veic patstāvīgi;

3 balles – uzdevumu veic ar palīdzību;

2 balles – uzdevumu veic ar grūtībām;

1 balle – uzdevumu nespēj veikt

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums

Kritēriji	Rādītāji	Punktu skaits 2020. g. janv.	Punktu skaits 2020. g. nov.
Fonemātiskie priekšstati	1. Nevalodas skaņu atšķiršana	3	4
	2. Valodas skaņu atšķiršana	2	4
	3. Zilbju rindu atkārtošana	2	4
	4. Līdzīgi skanošo vārdu atkārtošana	2	3
Fonemātiskā analīze	1. Vārdu dalīšana zilbēs	2	3
	2. Pirmās skaņas izdalīšana	2	4
	3. Pēdējās skaņas izdalīšana	1	3
	4. Skaņu secības noteikšana vārdā	1	2
Fonemātiskā sintēze	1. Skaņu sapludināšana zilbē	2	3
	2. Zilbju sapludināšana vārdā	2	3
	3. Salikteņu veidošana	2	4
	4. Attēlu grupēšana	2	3
		KOPĀ: 19	KOPĀ: 40

Vērtējuma rādītāji:

45 – 48 punkti par visiem uzdevumiem – fonemātiskās uztveres traucējumi nav konstatēti;

36 – 44 punkti – fonemātisko traucējumu viegla pakāpe;

25 – 35 punkti – fonemātisko traucējumu vidēji smaga pakāpe;

– 24 punkti – fonemātisko traucējumu smaga pakāpe.

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols

Vārds, uzvārds: AN

Dzimšanas dati: 5 gadi

Izglītības iestāde:

Pārbaudes datums: (16.01. / 20.11.)

Nevalodas skaņas saklausīšana un atšķiršana			2020. g. janv.	2020. g. nov.
1.	Audio ieraksts	Lietus līst / motora skaņa	3	4
2.	Skaņu trauciņi	Ar zirņiem / ar mannu	3	4
3.	Ritma uztveršana	I I / I – I – I / I – I I	3	4
Valodas skaņas saklausīšana un atšķiršana				
1.	Garā patskaņa saklausīšana vārdā	Lupa – lūpa; puse – pūce; pile – pīle	2	3
2.	Līdzīgi skanošo skaņu saklausīšana un atšķiršana	Ķ / Ģ; K / G	1	3
3.		K / T; B / P	2	3
4.	Pēc skanējuma neiederīgās skaņas saklausīšana	U – U – Ā E – E – N – E B – B – D – B	2	4
Zilbju rindu atkārtošana				
1.	Precīzi atkārtot zilbju pārus	KA – GA; / KA - TA	2	3
2.	Precīzi atkārtot trīs zilbju rindu	KA – KA – KĀ GU – GU – GŪ	2	3
3.		TE – TE – RĀ ĶE – ĶE - GA	3	3
4.	Pēc skanējuma neiederīgās zilbes saklausīšana un atpazīšana	KA – KA – AK GA – GA – AG TA – GA - TA	3	4
Līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana				
1.	PILE – PĪLE		3	3
2.	MATI – RATI		3	3

3.	LŪPA – LUPA	3	3
4.	NEĻĶE – PEĻĶE	3	3
Vārdu dalīšana zilbēs			
1.	SO – MA	2	4
2.	MĀ – JA	2	4
3.	CE – PU – RE	1	3
4.	ŠO – KO – LĀ – DE	1	3
Pirmās skaņas izdalīšana			
1.	SOMA	2	4
2.	ZĪLE	1	4
3.	MĀJA	2	4
4.	BUMBA	1	4
Pēdējās skaņas izdalīšana			
1.	OLA	1	3
2.	SUNS	1	3
3.	ĶEPA	1	2
4.	DĪĶIS	1	2
Skaņu secības noteikšana			
1.	OTA	1	3
2.	SULA	1	3
3.	VARDE	1	2
4.	CEPURE	1	2
Skaņu sapludināšana zilbē			
1.	K + A	1	3
2.	L + A	1	3
3.	G + U	1	2
4.	T + I	1	3
Zilbju sapludināšana vārdā			
1.	PĪ + LE	1	4
2.	LAP + SA	1	4
3.	LĀ + CIS	1	4
4.	SĪ + PO + LI	1	3

Salikteņu veidošana			
1.	ŪDENS + ZĀLES	2	4
2.	SAULES + BRILLES	3	4
3.	LIETUS + SARGS	3	4
4.	BIEZS + PIENS	2	4
Attēlu grupēšana			
1.	LĀCIS / LAPSA	1	3
2.	CEPURE / CĀLIS	1	3
3.	ZĀBAKI / ZAĶIS	1	3
4.	MUŠA / MUCA	1	3

Vērtējuma līmeņi:

4 balles – uzdevumu veic patstāvīgi;

3 balles – uzdevumu veic ar palīdzību;

2 balles – uzdevumu veic ar grūtībām;

1 balle – uzdevumu nespēj veikt

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums

Kritēriji	Rādītāji	Punktu skaits 2020. g. janv.	Punktu skaits 2020. g. nov.
Fonemātiskie priekšstati	1. Nevalodas skaņu atšķiršana	3	4
	2. Valodas skaņu atšķiršana	2	3
	3. Zilbju rindu atkārtošana	3	3
	4. Līdzīgi skanošo vārdu atkārtošana	3	3
Fonemātiskā analīze	1. Vārdu dalīšana zilbēs	2	3
	2. Pirmās skaņas izdalīšana	2	4
	3. Pēdējās skaņas izdalīšana	1	2
	4. Skaņu secības noteikšana vārdā	1	2
Fonemātiskā sintēze	1. Skaņu sapludināšana zilbē	1	3
	2. Zilbju sapludināšana vārdā	1	4
	3. Salikteņu veidošana	3	4
	4. Attēlu grupēšana	1	3
		KOPĀ: 23	KOPĀ: 38

Vērtējuma rādītāji:

45 – 48 punkti par visiem uzdevumiem – fonemātiskās uztveres traucējumi nav konstatēti;

36 – 44 punkti – fonemātisko traucējumu viegla pakāpe;

25 – 35 punkti – fonemātisko traucējumu vidēji smaga pakāpe;

– 24 punkti – fonemātisko traucējumu smaga pakāpe.

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols

Vārds, uzvārds: MR

Dzimšanas dati: 5 gadi

Izglītības iestāde:

Pārbaudes datums: (16.01. / 20.11.)

Nevalodas skaņas saklausīšana un atšķiršana			2020. g. janv.	2020. g. nov.
1.	Audio ieraksts	Lietus līst / motora skaņa	3	4
2.	Skaņu trauciņi	Ar zirņiem / ar mannu	3	4
3.	Ritma uztveršana	I I / I – I – I / I – I I	3	4
Valodas skaņas saklausīšana un atšķiršana				
1.	Garā patskaņa saklausīšana vārdā	Lupa – lūpa; puse – pūce; pile – pīle	2	3
2.	Līdzīgi skanošo skaņu saklausīšana un atšķiršana	Ķ / Ģ; K / G	2	3
3.		K / T; B / P	2	3
4.	Pēc skanējuma neiederīgās skaņas saklausīšana	U – U – Ā E – E – N – E B – B – D – B	3	4
Zilbju rindu atkārtošana				
1.	Precīzi atkārtot zilbju pārus	SA – CA; / ZA - SA	3	4
2.	Precīzi atkārtot trīs zilbju rindu	SA – SA – SĀ ZU – ZU – ZŪ	3	4
3.		CE – CE – ZĀ ŠE – ŠE - CA	3	3
4.	Pēc skanējuma neiederīgas zilbes saklausīšana un atpazīšana	SA – SA – AS ZA – ZA – AZ CA – ZA - CA	3	3
Līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana				
1.	PILE – PĪLE		2	3
2.	MATI – RATI		2	3

3.	LŪPA – LUPA	2	3
4.	NEĻĶE – PEĻĶE	2	3
Vārdu dalīšana zilbēs			
1.	SO – MA	2	4
2.	MĀ – JA	2	4
3.	CE – PU – RE	2	3
4.	ŠO – KO – LĀ – DE	1	3
Pirmās skaņas izdalīšana			
1.	SOMA	2	4
2.	ZĪLE	1	4
3.	MĀJA	2	4
4.	BUMBA	1	3
Pēdējās skaņas izdalīšana			
1.	OLA	1	4
2.	SUNS	1	3
3.	ĶEPA	1	4
4.	DĪĶIS	1	3
Skaņu secības noteikšana			
1.	OTA	1	4
2.	SULA	1	3
3.	VARDE	1	3
4.	CEPURE	1	3
Skaņu sapludināšana zilbē			
1.	S + A	2	4
2.	Z + A	1	4
3.	C + U	1	4
4.	Z + I	1	3
Zilbju sapludināšana vārdā			
1.	PĪ + LE	1	4
2.	LAP + SA	1	4
3.	LĀ + CIS	1	4
4.	SĪ + PO + LI	1	4

Salikteņu veidošana			
1.	ŪDENS + ZĀLES	3	4
2.	SAULES + BRILLES	3	4
3.	LIETUS + SARGS	3	4
4.	BIEZS + PIENS	2	4
Attēlu grupēšana			
1.	LĀCIS / LAPSA	2	4
2.	CEPURE / CĀLIS	1	4
3.	ZĀBAKI / ZAĶIS	1	4
4.	MUŠA / MUCA	1	3

Vērtējuma līmeņi:

4 balles – uzdevumu veic patstāvīgi;

3 balles – uzdevumu veic ar palīdzību;

2 balles – uzdevumu veic ar grūtībām;

1 balle – uzdevumu nespēj veikt

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums

Kritēriji	Rādītāji	Punktu skaits 2020. g. janv.	Punktu skaits 2020. g. nov.
Fonemātiskie priekšstati	1. Nevalodas skaņu atšķiršana	3	4
	2. Valodas skaņu atšķiršana	2	3
	3. Zilbju rindu atkārtošana	3	3
	4. Līdzīgi skanošo vārdu atkārtošana	2	3
Fonemātiskā analīze	1. Vārdu dalīšana zilbēs	2	4
	2. Pirmās skaņas izdalīšana	2	3
	3. Pēdējās skaņas izdalīšana	1	3
	4. Skaņu secības noteikšana vārdā	1	3
Fonemātiskā sintēze	1. Skaņu sapludināšana zilbē	1	4
	2. Zilbju sapludināšana vārdā	1	4
	3. Salikteņu veidošana	3	4
	4. Attēlu grupēšana	1	4
		KOPĀ: 22	KOPĀ: 42

Vērtējuma rādītāji:

45 – 48 punkti par visiem uzdevumiem – fonemātiskās uztveres traucējumi nav konstatēti;

36 – 44 punkti – fonemātisko traucējumu viegla pakāpe;

25 – 35 punkti – fonemātisko traucējumu vidēji smaga pakāpe;

– 24 punkti – fonemātisko traucējumu smaga pakāpe.

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes rezultātu protokols

Vārds, uzvārds: HA

Dzimšanas dati: 5 gadi

Izglītības iestāde:

Pārbaudes datums: (16.01. / 20.11.)

Nevalodas skaņas saklausīšana un atšķiršana			2020. g. janv.	2020. g. nov.
1.	Audio ieraksts	Lietus līst / motora skaņa	2	4
2.	Skaņu trauciņi	Ar zirņiem / ar mannu	1	3
3.	Ritma uztveršana	I I / I – I – I / I – I I	2	3
Valodas skaņas saklausīšana un atšķiršana				
1.	Garā patskaņa saklausīšana vārdā	Lupa – lūpa; puse – pūce; pile – pīle	2	2
2.	Līdzīgi skanošo skaņu saklausīšana un atšķiršana	Ķ / Ģ; K / G	1	3
3.		K / T; B / P	1	3
4.	Pēc skanējuma neiederīgās skaņas saklausīšana	U – U – Ā E – E – N – E B – B – D – B	2	3
Zilbju rindu atkārtošana				
1.	Precīzi atkārtot zilbju pārus	TA – KA; / GA – BA	1	3
2.	Precīzi atkārtot trīs zilbju rindu	TA – TA – TĀ KU – KU – KŪ	2	3
3.		GE – GE – BĀ ĶE – ĶE – GA	1	2
4.	Pēc skanējuma neiederīgās zilbes saklausīšana un atpazīšana	TA – TA – AT KA – KA – AK GA – BA – GA	2	3
Līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana				
1.	PILE – PĪLE		1	2
2.	MATI – RATI		1	2

3.	LŪPA – LUPA	1	2
4.	NEĻĶE – PEĻĶE	1	2
Vārdu dalīšana zilbēs			
1.	SO – MA	1	3
2.	MĀ – JA	1	3
3.	CE – PU – RE	1	2
4.	ŠO – KO – LĀ – DE	1	2
Pirmās skaņas izdalīšana			
1.	SOMA	1	3
2.	ZĪLE	1	2
3.	MĀJA	1	3
4.	BUMBA	1	2
Pēdējās skaņas izdalīšana			
1.	OLA	1	2
2.	SUNS	1	2
3.	ĶEPA	1	2
4.	DĪĶIS	1	2
Skaņu secības noteikšana			
1.	OTA	1	2
2.	SULA	1	2
3.	VARDE	1	2
4.	CEPURE	1	2
Skaņu sapludināšana zilbē			
1.	S + A	1	2
2.	Z + A	1	2
3.	R + U	1	2
4.	Z + I	1	2
Zilbju sapludināšana vārdā			
1.	PĪ + LE	1	3
2.	LAP + SA	1	3
3.	LĀ + CIS	1	3
4.	SĪ + PO + LI	1	2

Salikteņu veidošana			
1.	ŪDENS + ZĀLES	1	3
2.	SAULES + BRILLES	2	4
3.	LIETUS + SARGS	2	4
4.	BIEZS + PIENS	2	3
Attēlu grupēšana			
1.	LĀCIS / LAPSA	1	3
2.	CEPURE / CĀLIS	1	3
3.	ZĀBAKI / ZAĶIS	1	3
4.	MUŠA / MUCA	1	2

Vērtējuma līmeņi:

4 balles – uzdevumu veic patstāvīgi;

3 balles – uzdevumu veic ar palīdzību;

2 balles – uzdevumu veic ar grūtībām;

1 balle – uzdevumu nespēj veikt

Fonemātiskās uztveres prasmju pārbaudes novērtējums

Kritēriji	Rādītāji	Punktu skaits 2020. g. janv.	Punktu skaits 2020. g. nov.
Fonemātiskie priekšstati	1. Nevalodas skaņu atšķiršana	2	3
	2. Valodas skaņu atšķiršana	2	2
	3. Zilbju rindu atkārtošana	2	3
	4. Līdzīgi skanošo vārdu atkārtošana	1	3
Fonemātiskā analīze	1. Vārdu dalīšana zilbēs	1	2
	2. Pirmās skaņas izdalīšana	1	2
	3. Pēdējās skaņas izdalīšana	1	2
	4. Skaņu secības noteikšana vārdā	1	2
Fonemātiskā sintēze	1. Skaņu sapludināšana zilbē	1	2
	2. Zilbju sapludināšana vārdā	1	3
	3. Salikteņu veidošana	2	3
	4. Attēlu grupēšana	1	3
		KOPĀ: 16	KOPĀ: 30

Vērtējuma rādītāji:

45 – 48 punkti par visiem uzdevumiem – fonemātiskās uztveres traucējumi nav konstatēti;

36 – 44 punkti – fonemātisko traucējumu viegla pakāpe;

25 – 35 punkti – fonemātisko traucējumu vidēji smaga pakāpe;

– 24 punkti – fonemātisko traucējumu smaga pakāpe.

Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas plāns

(sadalīts pa mēnešiem, pieļaujot nobīdi, atbilstīgi bērna spējām) (Vilka, 2014)

Mēnesis	Uzdevumi	Piezīmes
JANVĀRIS	<ul style="list-style-type: none"> • fonemātiskās uztveres pārbaude • nevalodas skaņu saklausīšana 	
FEBRUĀRIS	<ul style="list-style-type: none"> • nevalodas skaņu saklausīšana un diferencēšana 	
MARTS MAIJS	<ul style="list-style-type: none"> • zilbju saklausīšana, atpazīšana un diferencēšana • zilbju un vārdu saklausīšana, atpazīšana un diferencēšana 	
JŪNIJS SEPTEMBRIS OKTOBRIS	<ul style="list-style-type: none"> • vārda fonēmu saklausīšana, atpazīšana un diferencēšana 	
NOVEMBRIS	<ul style="list-style-type: none"> • salikteņu veidošana • attēlu grupēšana • fonemātiskās uztveres pārbaude 	

Motoro prasmju pārbaudes uzdevumi (Ričkova, 1987)

Vecums:

I. Mīmikas pārbaude

1. Pacelt uzacis (pārsteigums).
2. Nedaudz aizvērt plakstiņus.
3. Sasprindzināt acis (spoža saule).
4. Cieši aizvērt plakstiņus (kļūst tumšs).
5. Saspiest lūpas.
6. Savilkst lūpas taurītē.
7. Noapaļot lūpas (izrunāt skaņu "O").
8. Piepūst vaigus.
9. Parādīt zobus.

II. Artikulācijas pārbaude.

1. Brīvi atvērt un aizvērt muti.
2. Mute ir puspavērta, plaši atvērta, cieši aizvērta.
3. Veikt košļāšanas kustības.
4. Pārmaiņus piepūst – izpūst vaigus.
5. Zīmēt vaigos ar mēli, kad aizvērta mute.
6. Veikt lūpu kustības kā izrunājot patskaņus "I", "O", "U" (bez skaņas).
7. Viegli sakost mēles galu.
8. Veikt artikulācijas vingrinājumu "Pulkstenis".
9. Veikt artikulācijas vingrinājumu "Kaķis ir dusmīgs".
10. Klakšķināt mēli ("Zirgs").
11. Laizītu augšlūpu ar mēli.
12. Piesūkt mēli aukslējām.

III. Vispārīgo motoro prasmju pārbaude.

1. Nostāties uz pirkstgaliem 10 sekundes.
2. Lēkt uz katras kājas.
3. Vienlaicīgi ar abām rokām likt zirņu traukā.
4. Plati smaidīt.

IV. Sīkā pirkstu motorikas pārbaude.

1. Saspiest pirkstus dūrē.

2. Labās rokas pirksti sveicina kreisās rokas pirkstus.
3. Saspiest kopā abu roku pirkstus.
4. Veic darbības ar priekšmetiem:
 - aizpogāt pogas;
 - vilkt paralēlas un vertikālas līnijas (līdz 7 līnijām);
 - ieliekt 5 kastaņus kastē ar katru roku;
 - savērt krelles uz auklas.

V. Ritma izjūtas pārbaude.

Izplaudēt bērniem pazīstamu dziesmu ritmisko modeli:

1. "Kur tad nu tu bijī, āzīti mani"
2. "Velc pelīte saldu miegu"
3. "Kas dārzā, kas dārzā"
4. "Kur tu teci, gailīti mans"
5. "Aijā žūžū lāča bērni".

Vērtējuma līmeņi:

- 0 - uzdevums nav izpildīts;
- 1 - uzdevums tika izpildīts ar kļūdām;
- 2 - uzdevums tika izpildīts precīzi, atbilstoši normas prasībām.

Motoro prasmju novērošanas protokols (Ričkova, 1987)

Vārds, uzvārds _____

Dzimšanas datums _____ Vecums _____

Norādījumu izpilde:

1. Atdarināšana (apjoms, kvalitāte, kustību diferenciacijas pakāpe),

_____ žesti (dzīvespriecīgi, gausi, dabiski, rosinīgi, asi, gludi, dominējošie žesti)

2. Runas motorika (runas artikulācijas precizitāte, apjoms, kustīgums)

3. Kustības temps (ātrs, lēns, normāls). Ritms (precīzs, neprecīza ritma atveidošana, nespēja atveidot ritmu)

4. Statiskā koordinācija (labi notur pozīciju, ar grūtībām, neturas)

5. Dinamiskā koordinācija _____

6. Kustību vienlaicīgums _____

7. Mīmikas kustību precizitāte (sinkinēzes klātbūtne vai trūkums)

8. Smalkās pirkstu kustības (kustību diferenciacijas pakāpe, kvalitāte, temps, darbības ar priekšmetiem)

9. Vārda saskaņošana ar kustību (skaidra vārda un kustības kombinācija, vārds ir priekšā kustībai, atpaliek no tā, kustības un vārda koordinācijas trūkums)

10. Runas pavadošās kustības

11. Orientēšanās telpā

12. Muskuļu tonusa stāvoklis

13. Nogurums (noguruma pazīmes parādās ātri, lēni, spēja strādāt nepārtraukti)

14. Motorikas prasmes.

Vērtējuma rādījumi:

59 – 68 punkti par visiem uzdevumiem – motorā attīstība normas robežās;

38 – 58 punkti – vidēja kustības attīstības pakāpe;

– 37 punkti – zems motorās attīstības līmenis.

Runas motorikas vingrinājumi (Tamplin, Grocke, 2008)

1. Iesildīšanās vingrinājumi:

- aizvērt acis un sajukt krēsla atbalstu;
- ieelpot dziļi un izelpot no diafragmas;
- sasprindzināt muskuļus, piemēram, rokām, pēdām, kājām, sejai un tad atslābināt;
- lēnām piespiest zodu pie krūtīm un pēc tam atliekt galvu tā, lai seja ir vērsta pret griestiem;
- lēnām pagrieziet galvu pa labi un pēc tam pa kreisi;
- lēnām piespiest labo ausi pie labā pleca, tam kreiso ausi pie kreisā pleca;
- lēnām atvērt un aizvērt muti;
- pagriezt žokli uz vienu pusi, pēc tam uz otru pusi;
- izbāzt mēli ārā no mutes, pēc tam to virzīt uz augšu, uz leju un uz sāniem;
- dziļi ieelpot un pēc tam izelpot no diafragmas.

2. Mutes un elpošanas vingrinājumi:

- dziļi ieelpot un izelpot, bez balss skaņas;
- dziļi ieelpot un izelpojot, īsi, kontrolēti skaņu pārrāvumi;
- dziļi ieelpot un izelpojot, ilgi izteikt skaņas;
- dziļi ieelpot un izelpojot īsi, kontrolēti spēcīgi skaņu pārrāvumi;
- dziļi ieelpot un viegli izelpot;
- dziļi ieelpot un izelpot, noturot vienmērīgu skaņu plūdumu;
- dziļi ieelpot un izdziedāt zilbes paaugstinot balsi;
- dziļi ieelpot un izdziedāt zilbi pazeminot balsi;
- dziļi ieelpot un izdziedāt no 1 līdz 10 (augošā, dilstošā secībā), cik vien iespējams vienā elpas vilcienā;
- dziļi ieelpot un dziedāt zilbes, kuru skaļums palielinās;
- dziļi ieelpot un dziedāt zilbes, kuru skaļums samazinās.

3. Ritmzētās runas vingrinājumi:

- skandēt ritmiskas frāzes, kuru pamatā ir dabiska runa;
- skandēt frāzi pēc noteikta ritma;
- skandēt un ritmizēt skaņas, zilbes, vārdus, kas jāpilsveido.

Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrojumus

Nodarbībā piedalās: 1 – 5 bērni.

Bērna vecums: 5 gadi.

Nodarbības tēma: skaņu izruna un saklausīšana.

2. Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, pilnveidojot prasmi saklausīt skaņas vārdā un sākumā un ar ritma vingrinājumu palīdzību.

Nodarbības uzdevumi:

- attīstīt prasmi saklausīt skaņu vārda sākumā, beigās un vidū;
- fonemātiskās uztveres aktivizēšana;
- attīstīt ritma izjūtu un kustību koordināciju;
- attīstīt pirkstu sīko motoriku;
- attīstīt un nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru;
- rosināt redzes un dzirdes uzmanību, telpiskās orientācijas iemaņas.

Nodarbības gaita:

1. Bērns ienāk logopēda kabinetā, sasveicinās, pārrunā ar bērnu kā viņš jūtas, kā šodien klājas. Notiek logopēda un bērna sasveicināšanās ar pirkstu rotaļas palīdzību:

Zelta zvaigzne atspīdēja, (abu plaukstu pirksti veido zvaigzni)

Pa celiņu man ejot. (visi pirksti pēc kārtas sasveicinās)

Es iegāju istabā, (pirksti veido “jumtu”)

Zelta zvaigzne aiz durvīm. (pirksti pamīšus kustas – izplesti, savilkti)

2. Logopēds aicina bērnu veikt iesildīšanās vingrojumus, runas motorikas, mīmikas un elpošanas vingrojumus (20. pielikums).

3. Elpas vingrinājumi – bērns ieelpo caur degunu un izelpā izrunā:

Zilbes:

SA – SA – SA

Vārdus:

Saule, sula, sniegs, sols.

Divus vārdus:

Saule – Saule, sniegs - sniegs

Sula – sula, sols – sols

Trīs vārdi:

Saule – saule – saule sula – sula – sula

Ar skaņu S vārda vidū:

Pasaule, vasara, karuselis

Divus vārdus:

Pasaule – pasaule karuselis – karuselis vasara – vasara

Trīs vārdus:

Pasaule – pasaule – pasaule karuselis – karuselis - karuselis

Vasara – vasara – vasara

4. Logopēds pasaka vārda pirmo zilbi, bērns izveido vārdu ar doto zilbi.

Piemēram: logopēds: SA, bērns SA – LA. Nosaka pirmo, pēdējo skaņu vārdā, skaņas vietu vārdā, secību attiecībā pret citām skaņām.

5. Vingrinājums - savienot roku kustību ritmisko modeli ar runas ritmu.

Bērns sēž pretī logopēdam un atkārtot kustības – ar labās rokas plaukstu uzst sev priekšā uz grīdas, pēc tam pa labi no sevis, to pašu atkārtot ar kreiso roku. Vingrinājumu turpina, mainot piesitienu skaitu, ritmu un ātrumu.

6. Vingrojums – viena roka savilkta dūrē, otra izstiepti pirksti. Pamīšus maina plaukstu stāvokli.

7. Ritma vingrinājums ķermeņa kordinācijai, sīko pirkstu motorikai:

Man ir maza bumbiņa (sēž zemē un tur rokās bumbu)

Apaļa un cieta, (groza rokās bumbu)

Varu es to ripināt, (ripina no vienas rokas otrā)

Lūk, cik taisni ripo! (ripina logopēdam) (Šternfelde, 2017).

8. Rotaļa “Izlasi elpas rakstus!” Logopēds paceļ roku krūšu augstumā un vertikāli pavērš plaukstas delnu pret bērnu. Bērns ar salmiņa palīdzību uz logopēda plaukstas zīmē konkrētu burtu (Brice, 2019).

9. Rotaļa “Augšā un lejā”. Logopēdam ir divi krāsu apli, piemēram, sarkans un zaļš. Ja viņš paceļ sarkano apli, bērns sasit ritma kociņus virs galvas, ja zaļo apli, tad kociņus spēlē pret grīdu (Brice, 2019).

Nodarbības kopsavilkums: Par ko mēs šodien runājām? Ko tu jaunu uzzināji iemācījies, kas sagādāja grūtības.

Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrojumus

Nodarbībā piedalās: 1 – 5 bērni.

Bērņa vecums: 5 gadi.

Nodarbības tēma: Īso un garo patskaņu diferencēšana.

Nodarbības mērķis: diferencēt īsos un garos patskaņus.

Nodarbību skaits: 4 nodarbības

Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, diferencējot, īsos un garos patskaņus, ar ritma vingrinājumu palīdzību.

Nodarbības uzdevumi:

- pilnveidot prasmi diferencēt īsos un garos patskaņus;
- fonemātiskās uztveres aktivizēšana;
- attīstīt ritma izjūtu un kustību koordināciju;
- attīstīt pirkstu sīko motoriku;
- attīstīt un nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru;
- vingrināt verbālo atmiņu;
- aktivizēt uzmanību un domāšanu.

Nodarbības gaita:

1. Logopēds sasveicinās ar bērnu, pārrunā kā šodien klājas, ko labu jau padarījis, ko iemācījies. Logopēds paslavē bērnu par padarīto. Notiek logopēda un bērna sasveicināšanās ar pirkstu rotaļu:

Bērziņš auga trim lapām (rāda trīs pirkstus)

Liela ceļa maliņā: (ar plaukstām rāda kā vijas ceļš)

Tai vienā saule lēca, (ceļ labo roku gaisā, kustinot pirkstus)

Tai otrā norietēja (laiž kreiso roku lejā, kustinot pirkstus)

2. Logopēds aicina bērnu veikt iesildīšanās vingrojumus, runas motorikas, mīmikas un elpošanas vingrojumus (20. pielikums).

3. Īso un garo patskaņu diferencēšana

- logopēds sauc patskaņus, bērns sasit plaukstu vienreiz, ja patskanis ir īss, sasit plaukstu divreiz, ja patskanis ir garš;

- bērnam jāsameklē lietas apkārtņē, kas sākas ar konkrētu garo vai īso patskani;

- patskaņus izdzied ar pazīstamas dziesmas melodiju, piem., “Kur tu teci, gailīti manu”. Logopēds ar intonācijas palīdzību izceļ garos patskaņus: A A A – Ā Ā Ā – A, A A – Ā Ā.

- burtu maiņā pēc taustes bērns nosaka patskani. Izrunā skaņu un izdomā ar šo skaņu vārdu. Ar plaukstām izplaukšķina pa zilbēm izdomāto vārdu.

- Bērns dzied dziesmu: “Ā, O, Ū”. Ar degunu ieelpo un izelpā izdzied skaņas – Ā, O, Ū. Turpina, mainot zilbes: ĀO, OĀ, ĪO, Ā Ī, ĪŪ, ĪĀŪ, ŪĪĀ, utt.

4. Bērns ieelpo caur degunu un izelpojot skaita līdz 5, 6, 8, utt. Vingrinājumam pievieno roku pirkstu kustības, skaitot attiecīgā skaita pirkstus.

5. Vingrinājums ar bumbu. Logopēds bērna met bumbu un nosauc vārdu ar garu vai īsu patskani, bērnam jāatkārto vārds un jāmet atpakaļ bumba logopēdam. Pēc tam logopēds pasaka vārdu un bērnam jāizdomā vārds ar konkrēto patskani. Nosaka pirmo, pēdējo skaņu vārdā, skaņas vietu vārdā, secību attiecībā pret citām skaņām.

6. Vingrinājumi sīkai pirkstu motorikai – labā plauksta uz galda un pēc kārtas paceļ pa vienam pirkstam. Pēc tam maina rokas un beigās abas rokas noliek uz galda un ceļ reizē labās un kreisās rokas vienu pirkstu.

7. Ritma vingrinājums:

Pūšam, pūšam balonu (ievelk elpu, piepūš vaigus un izelpo)

Tādu lielu, apaļu (rāda ar rokām)

Atlido te odiņš mazs – īīī! (ar rādītājpirkstu zīmē gaisā oda lidojumu)

Pārplīst balons – tas nekas! (sasit plaukstas un izteiksmīgi atmet ar roku)

(Šternfelde, 2017).

8. Skaitīšanas rotaļa. Bērni ar logopēdu skandē: “Visi skaitīt mākam, nu tad sākam!” Logopēds ritmiski izsit kociņus un paceļ savus kociņus augšā par zīmi, kad skaitļa piemērs beidzies. Bērni atkārto piesitienus tik reižu, cik saklausījuši, vienlaikus izrunājot skaitļa vārdus, un paceļ arī savus kociņus gaisā (Brice, 2019).

Nodarbības kopsavilkums: Par ko mēs šodien runājām? Ko tu jaunu uzzināji iemācījies, kas sagādāja grūtības.

Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrojumus

Nodarbībā piedalās: 1 – 5 bērni.

Bērna vecums: 5 gadi.

Nodarbības tēma: vārdu dalīšana zilbēs un vārdu veidošana.

Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, dalot vārdus zilbēs un veidojot vārdus no zilbēm.

Nodarbību skaits: 4 nodarbības

Nodarbības uzdevumi:

- attīstīt prasmi dalīt vārdus zilbēs;
- attīstīt prasmi veidot vārdu no zilbēm;
- fonemātiskās uztveres aktivizēšana;
- attīstīt ritma izjūtu;
- attīstīt pirkstu sīko muskulatūru;
- attīstīt un nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru;
- attīstīt kustību koordināciju.

1. Logopēds sasveicinās ar bērnu, pārrunā kā šodien klājas, ko labu jau padarījis, ko iemācījies. Logopēds paslavē bērnu par padarīto. Notiek logopēda un bērna sasveicināšanās ar pirkstu rotaļu:

Tec, upīte, upītē, (ar rokām rāda upes līkločus)

Steidzies ātri jūriņā; (ar pirkstiem skrien pa kājām)

Jūriņā dziļš ūdens, (ar labo roku attēlo vilni)

Tur tev viegli nolīgot. (ar kreiso roku attēlo vilni)

2. Logopēds aicina bērnu veikt iesildīšanās vingrojumus, runas motorikas, mīmikas un elpošanas vingrojumus (20. pielikums).

3. Mutes un mēles vingrojumi – “Smaidiņš”, “Trubiņa”, “Zodziņš”, tīra ar mēli apakšējos un augšējos zobus.

4. Vingrinājums “Dusmīgais kaķītis” – plati atvērt muti un piespiest mēles galu pie apakšējiem priekšzobiem. Saglabājot mēles gala – apakšējo zobu slēgumu, celt mēles vidējo daļu uz augšu pret cietajām aukslējām. Saglabāt šo mēles pozīciju (kaķītis ir uzmetis kūkumu), skaitot līdz pieci (Miltiņa, 2005).

Saglabājot mēles pozīciju, bērns izrunā zilbes, papildus ar labo roku, pieliekot pie mutes, savēlķ dūrē pirkstus, un jūtot izrunāto gaisu, kas plūst no mutes, vienā ritmā ar izteiktajām zilbēm izpleš pirkstus.

CA – CE – CU

ACA – ECE – UCU

AC – EC – UC

ICI – UCU – OCO

5. Vingrinājums “Noķer burtu C!”. Bērns sēž ar muguru pret logopēdu.

Logopēds sauc burtus: C, Z, S, jauktā secībā, līdzko bērns izdzird burtu C, viņam jāsasit plaukstas.

6. Logopēds rāda priekšā ar roku kustībām, nosaucot skaņas, bērns savieno zilbē. Logopēds: C – A, bērns: CA.

7. Logopēds nosauc zilbi, bērns, turot rokā zīmuli, izklaudzina uz galda to pa skaņām. Logopēds: CA. Bērns C – A.

8. Pēc logopēda norādījumiem bērns izpilda vingrojumu: paskaties pa labi, pa kreisi, uz augšu, uz leju, uz priekšu, uz aizmuguri. Labo roku sānis, kreiso roku sānis, uz priekšu, uz leju, uz augšu, uz aizmuguri. Bērns nosauc, ko redz konkrētajā virzienā, nosauc vārdu pa zilbēm, izplaukšķina tās, nosaka zilbju skaitu vārdā. Saliedē zilbes vārdā.

9. Rokas sakrustotas, labā roka saķer degunu, kreisā labo ausi. Saplaukšķina rokas un maina – kreisā roka saķer degunu, labā kreiso ausi.

10. Ritma vingrinājums:

Mīcu, mīcu mīkliņu (ar dūrēm atdarina mīklas mīcīšanu)

Izcepu kūciņu, (plaukšķina ar plaukstām)

Mīksti kā pūciņu. (ar plaukstām glauda vaidziņus)

Izcepsim labi – ēdīsim abi, (rāda paceltu īkšķi, apķer viens otru)

Ņam, ņam, ņam! (ar rokām glauda vēderu)

Gardi gan! (ar rokām glauda vēderu) (Šternfelde, 2017).

11. Rotaļa “Ritma mīklas”

Bērnā priekšā novietoti attēli vai rotaļlietas ar dažādu vārdu ritmu. Logopēds ar ritma kociņiem izklaudzina kādas rotaļlietas vārda ritmu, bērns, ar kociņu palīdzību atkārtā ritma modeli un cenšas atminēt, kuras rotaļlietas nosaukuma ritmu ir izspēlējuši (Brice, 2019).

Nodarbības kopsavilkums: Par ko mēs šodien runājām? Ko tu jaunu uzzināji iemācījies, kas sagādāja grūtības. Mierīgi elpas vingrinājumi.

Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrinājumus

Nodarbībā piedalās: 1 – 5 bērni.

Bērna vecums: 5 gadi.

Nodarbības tēma: teikumu veidošana, to paplašināšana.

Nodarbību skaits: 4 nodarbības

Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, veicot teikuma uzbūves analīzi.

Nodarbības uzdevumi:

- pilnveidot prasmi noteikt vārdu skaitu, secību un vārda vietu teikumā;
- mācīt pārveidot vienkāršu nepaplašinātu teikumu paplašinātā teikumā;
- attīstīt ritma izjūtu un kustību koordināciju;
- attīstīt pirkstu sīko muskulatūru;
- attīstīt un nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru;
- veicināt redzes uzmanību un atmiņu.

1. Logopēds sasveicinās ar bērnu, pārrunā kā šodien klājas, ko labu jau padarījis, ko iemācījies. Logopēds paslavē bērnu par padarīto. Notiek logopēda un bērna sasveicināšanās ar pirkstu rotaļu:

Saules māte kalnā kāpa, (plaukšķina plaukstas)

Priekšautiņu pacēlusi; (šūpo kopā saliktas plaukstas)

Kur nolaida priekšautiņu, (šūpo plaukstas katru uz savu pusi)

Tur pabira sudrabiņš. (ar pirkstu galiem attēlo birdināšanu)

2. Logopēds aicina bērnu veikt iesildīšanās vingrojumus, runas motorikas, mīmikas un elpošanas vingrojumus (20. pielikums). Ritmiska soļošana.

3. Vingrojums savienot roku kustības ar runas ritmu. Roku pirkstu vingrinājumus papildina zilbes. Bērna katrs roku pirksts secīgi kustas pulksteņa virzienā un pretēji, kuru pavada zilbju skandēšana:

Īkšķis – PA – PA – PA

Zeltnešis – LA – LA - LA

Rādītājpirksts – TA – TA – TA

Mazais – Ma – MA - MA

Vidējais – KA – KA – KA

4. Logopēds nosauc vārdu, bērns saplaukšķina plaukstas tik reižu, cik vārdā zilbes. Logopēds pasaka teikumu, bērns saplaukšķina plaukstas, cik teikumā vārdu. Pēc tam

uzdevumu pilda otrādi: logopēds saplaukšķina plaukstas divas reizes, bērns pasaka vārdu ar divām zilbēm, vēlāk logopēds saplaukšķina trīs reizes, bērns pasaka teikumu ar trim vārdiem.

5. Logopēds runā teikumu, kurš bērnam jāizliek no vārdu modeļiem (sloksnītēm). Teikums tiek vairākkārtīgi paplašināts.

Spīd saule. Cik vārdu teikumā?

Debesīs spīd saule. Kāds ir jaunais vārds? Cik vārdu teikumā?

Debesīs spīd spoža saule. Kāds ir jaunais vārds? Cik vārdu teikumā?

Zilajās debesīs spīd spoža saule. Kāds ir jaunais vārds? Cik vārdu teikumā?

6. Nosaka vārdu skaitu, secību un vārda vietu teikumā.

7. Ar labo roku parādi labo aci, ausi, celi, to pašu atkārtoti ar kreiso roku. Vingrojumus veic pamīšus saucot vingrojumus ar labo un kreiso roku. Bērns raksturo, kas atrodas pa labi, pa kreisi, priekšā vai aiz mugurē bērnam. Virs bērna un zem bērna.

8. Ritma vingrinājums:

Maza, maza ābelīte (notupjās)

Pieci zelta āboli (kustina piecus pirkstus)

Uzpūta vējiņš (pūš, rokas pie mutes pieliktas)

Nopurināja (purina rokas un visu ķermeni) (Šternfelde, 2017).

9. Rotaļa "Sajūti burtu un saliec burtu"

Bērns ar logopēdu apsēžas uz grīdas, viens aiz otra. Logopēds uz bērna muguras uzzīmē burtu, bērns uzzīmē šo burtu ar ritma kociņiem gaisā. Logopēds uz bērna muguras uzzīmē ciparu, bērns izklausina atbilstošo skaitu (Brice, 2019).

Nodarbības kopsavilkums: Par ko mēs šodien runājam? Ko tu jaunu uzzināji iemācējies, kas sagādāja grūtības. Logopēds paslavē bērnu par aktīvu darbību. Veic nomierinošus elpas vingrinājumus.

Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrinājumus

Nodarbībā piedalās: 1 – 5 bērni.

Bērna vecums: 6 gadi.

Nodarbības tēma: skaņas R automatizēšana.

Nodarbību skaits: 4 nodarbības

Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, automatizējot skaņu R. .

Nodarbības uzdevumi:

- nostiprināt skaņas R artikulāciju;
- aktivizēt skaņas R izrunu zilbēs;
- attīstīt prasmi veidot teikumus, kur vārdos ir skaņa R;
- attīstīt ritma izjūtu un kustību koordināciju;
- rosināt pirkstu sīkās muskulatūras darbību;
- nostiprināt artikulācijas aparāta muskulatūru, sagatavot to skaņas R pareizai izrunai;
- pilnveidot intonācijas prasmes, pārvaldot runu pie dažādas balsis intensitātes.

Nodarbības gaita:

1. Logopēds sasveicinās ar bērnu, pārrunā kā šodien klājas, ko labu jau padarījis, ko iemācījies. Logopēds paslavē bērnu par padarīto. Notiek logopēda un bērna sasveicināšanās ar pirkstu rotaļu:

Rudens nāca, lapas bira, (māj ar rokām, ar pirkstiem rāda kā birst lapas)

Saule gāja raudādama; (ar atdarina iešanu)

Smagi šņāca egļu meži, (izpleš visus pirkstus)

Pilni saules asariņu. (īkšķis “sasveicinās” ar visiem pirkstiem)

2. Logopēds aicina bērnu veikt iesildīšanās vingrojumus, runas motorikas, mīmikas un elpošanas vingrojumus (20. pielikums). Ritmiska soļošana.

3. Vingrinājums “Plaukšķini kā es”. Logopēds parāda kādu ritmu izplaukšķināt ar rokām, ar plaukstām uz kājām, ar kājām, bērns atkārto.

4. Bērns nosauc zilbes, noteiktā ritmā, pēc logopēda dota mutiska parauga.

RA – RA – RA RE – RE – RE RO – RO – RO

RI – RI – RI RU – RU – RU

Šo pašu vingrinājumu veic atkārtoti, tikai tagad pirmo zilbi izceļ ar balss palīdzību, pēc tam atkārti vingrinājumu, izceļot otro zilbi un trešo. Lai uzsvērtu izcelto zilbi, to nosaucot, bērns sasit plaukstas.

5. Uzdevums – bērns nosauc zilbes. Pirmajā vingrinājumā zilbe ar garo patskani ir sākumā. Otrajā vingrinājumā beigās, bet trešajā vingrinājumā garais patskani ir pa vidu. Lai uzsvērtu zilbi ar garo un īso patskani, bērns sasit plaukstas, nosaucot zilbi ar garo patskani, bet nosaucot zilbi ar garo patskani, bērns uzsit pa ceļiem.

Zilbes:

RĀ – RA – RA RŪ – RU – RU

RĪ – RI – RI RĒ – RE – RE

RA – RA – RĀ RU – RU – RŪ

RI – RI – RĪ RE – RE – RĒ

RA – RĀ – RA RU – RŪ – RU

RI – RĪ – RI RE – RĒ – RE

6. Vingrojums izmantojot ķermeņa atbalstu, atkārtojot zilbes. Logopēds nosauc vārdu un bērns sper tik soļus uz priekšu, cik nosauktajā vārdā zilbju. Un pēc tam uzdevumu veic pretēji – logopēds bērnam uzdod uzdevumu: “Sper trīs soļus uz priekšu!”, “Sper divus soļus uz priekšu!” utt. Bērnam jāatceras vārds no tik zilbēm, cik soļu viņam lūdzta spert. Ejot uz priekšu, bērns izrunā zilbes, lai katrs solis atbilstu vienas zilbei.

7. Ritma vingrojums:

Spoži sprēgā svecītes, (kustina paceltu roku pirkstus)

Tā kā tu, tā kā es, (rāda pretimstāvošo un uz sevi)

Skaļi sprēgā svecītes (berzē plaukstas vienu pret otru)

Tā kā tu, tā kā es (rāda uz pretimstāvošo un uz sevi)

Tu un es, tu un es, (rāda uz pretimstāvošo un uz sevi)

Divas brīnumsvecītes (rāda no abu roku pirkstiem izveidotu sirsniņu)

(Šternfelde, 2017).

8. Rotaļa “Jautrās karotītes”. Bērnam rokās divas karotītes, sākoties mūzikai, logopēds uzsāk karotīšu spēlēšanu, veidojot ritma modeli. Sākumā bērns vēro, pēc tam atkārti. Logopēds pēc brīža maina ritma veidu (Brice, 2019).

Nodarbības kopsavilkums: Par ko mēs šodien runājam? Ko tu jaunu uzzināji iemācījies, kas sagādāja grūtības.

Fonemātiskās uztveres pilnveidošanas nodarbība, izmantojot ritma vingrinājumus

Nodarbībā piedalās: 1 – 5 bērni.

Bērna vecums: 5 gadi.

Nodarbības tēma: skaņu B un P diferencēšana.

Nodarbības mērķis: Nodarbības mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri, veicot lūpeņu izrunas korekciju.

Nodarbību skaits: 4 nodarbības

Nodarbības uzdevumi:

1. Nostiprināt skaņu B un P pareizu izrunu.
2. Aktivizēt pirkstu sīko muskulatūru.
3. Diferencēt skaņas B un P zilbēs, vārdos, teikumos, izmantojot ritma vingrinājumus.
4. Aktivizēt fonemātisko uztveri.
5. Veicināt redzes uzmanību, atmiņu.
6. Radīt bērnam emocionālu pārdzīvojumu.

Nodarbības gaita:

1. Logopēds sasveicinās ar bērnu, pārrunā kā šodien klājas, ko labu jau padarījis, ko iemācījies. Logopēds paslavē bērnu par padarīto. Notiek logopēda un bērna sasveicināšanās ar pirkstu rotaļu:

- | | |
|---|---|
| Pele baltām biksiņām, | (ar plaukstām sit pa kājām) |
| Draugus kopā pulcēja. | (māj ar plaukstām) |
| Draugiem putru dalīja: | (imitē putras vārīšanu) |
| Lapsai podiņā, | (ar abu roku pirkstiem veido riņķi) |
| Briedim bļodiņā, | (ar pirkstiem veido bļodiņu) |
| Pelītei cibiņā, | (ar katras rokas pirkstiem veido riņķi) |
| Bet balodim iebakstīja ribiņā (logopēds pakutina bērnu) | |

2. Logopēds aicina bērnu veikt iesildīšanās vingrojumus, runas motorikas, mīmikas un elpošanas vingrojumus (20. pielikums). Bērns pilda mēles vingrojumus “Zirdziņš”, “Sēnīte”, “Bungas”, bērns pieliek roku pie mutes, lai pārbaudītu vējiņu. Mēle aiz augšējiem priekšzobiem un bērns izrunā vienlaicīgi divas skaņas “DZ”.

3. Vingrinājums “Noķer P un B”. Logopēds sauc skaņas P, B, bērns izdzirdot skaņu P, sasit plaukstu, izdzirdot skaņu B, piesit kāju. Logopēds sauc zilbes un vārdus, bērns pie konkrētā vārda sasit plaukstu vai piesit kāju.

4. Logopēds kārto uz galda kartītes, bērnam ir jāuzliek burts **P** vai **B**, nosaucot redzamo. Pēc izrunātā vārda tūlīt nosaukt vārdu ar pretējo līdzskani. Uzdevuma pārbaude.

Pūta (būda)	Bērt (pērt)	Bumba (pumpa)	Lapa (laba)
-------------	-------------	---------------	-------------

Sadala vārdus pa skaņām, veido vaļējās un slēgtās zilbes. Veido vārdus, tos iekļauj teikumā.

5. Salīdzināt skaņas “P” un “B” pēc artikulācijas un skanējuma. Uzdevuma pārbaude.

6. Uzdevums – bērns sauc redzamos burtus, lasa zilbes, vārdus un vārdu savienojumus. Papildus pievienojot roku kustības. B saplaukšķina plaukstu, P – ar plaukstām uzsit pa ceļiem.

Burti:

B – P – P – B – B – B – B – P – B – P – B.

P – b – p – b – p – p – p – b – b – b.

Zilbes:

BA – BU – PE – BU – PA – PI – BE – BO – PA – PU – BI.

AB – IB – UB – EP – OB – IP – UB – AP – UP – OP.

be – pu – ba – bo – pe – pi – pa – bu – pe – bi – po.

ep – ip – up – ab – ob – ib – ob – ap – eb – op – ub.

Vārdi:

BITE, PLŪME, NABA, APLIS, BRIEDIS, PALDIES, DABA, BUMBIERIS, PIPARS, RIBA.

bize, piens, zebra, rubenis, rūpnīca, bārda, peldēt, darbs, bumba, papīrs, dreb.

Vārdu savienojumos:

BĒDĪGA PĪLE, PELĒKS BALODIS, BAILĪGA PELE, PLĀNAS BIZES, BRŪNI BURTI, PIPAROTS PLOVS.

Strīpainā zebra, palaidnīgs briedis, bargs pērkons, pelēkas bumbas, brīnumaina doma.

7. Sekmēt burtu P un B pielietojuma apguvi. Dinamiskā pauze. Logopēds noskaita tautasdziesmu. Notiek pārruna par tautasdziesmas saturu. Tad seko tautasdziesmas kopā runāšana, izmantojot skanošos instrumentus.

Mana balta māmuliņa

Mani baltu audzināja:

Pienu ēdu, pienu dzēru,

Pienā muti nomazgāju.

8. Rotaļa “Brīnumkociņš”. Bērns ar logopēdu skandē: “Viens, divi, trīs, uzmanies, brīnumkociņš nāk!” un viens otram dod “brīnumkociņu”. Pie kura paliek rokās “brīnumkociņš”, tas nosauc vārdu, kas sākas ar skaņu P vai B, vārdu, kurā ir skaņa P vai B. Īpašības vārdu ar skaņu P vai B. Dzīvnieku, dārzeņu, ogu u. c., kurā ir skaņa P vai B (Brice, 2019).

Nodarbības kopsavilkums: Par ko mēs šodien runājām? Ko tu jaunu uzzināji iemācījies, kas sagādāja grūtības.

Anketas paraugs

Cien. Skolotāji logopēdi! Esmu Rainida Segliņa, aicinu Jūs aizpildīt šo anketu. Apkopotie viedokļi tiks izmantoti maģistra darba pētnieciskajā daļā, par ritma vingrinājumu lietderīgumu bērna fonemātiskās uztveres pilnveidē. Jūsu viedoklis ir ļoti nozīmīgs. Anketas aizpildīšana aizņems 5 min. Paldies!

1. Kāds ir Jūsu darba stāžs, strādājot par skolotāju logopēdu:
 - līdz 5 gadi;
 - 6 – 15 gadi;
 - 16 – ... gadiem.
2. Ar kāda vecuma bērniem jūs strādājat?
 - pirmsskolas;
 - sākumskolas;
 - pamatskolas;
 - cits _____
3. Cik bieži Jūs savā praksē izmantojat ritma vingrinājumus?
 - izmantoju regulāri (gandrīz katrā nodarbībā);
 - izmantoju periodiski (reizi 1 – 2 mēnesī);
 - izmantoju reti (reizi 1 – 2 mēnešos);
 - neizmantoju.
4. Lūdzu, norādiet kāda veida ritma vingrinājumus Jūs izmantojiet logopēda nodarbībās: _____
 - ritmizēto runu (dzejoļu, skaitāmpantu, tautasdziesmu skandēšana);
 - runas rotaļas (skaņu, zilbju, vārdu, teikumu skandēšana);
 - ritma rotaļas (rotaļas ar ritma elementiem);
 - ritmizēšana (plaukšķināt, klauvēt, veikt piesitienus u.tml.).
5. Ar kādu mērķi Jūs izmantojat ritma vingrinājumus logopēda nodarbībās?

6. Kā Jūs domājat, ko iegūst bērns, pilnveidojot runu ar ritma vingrinājumu palīdzību?

7. Lai īstenotu ritma vingrinājumus nodarbībās, vai Jūs sadarbojaties ar citiem izglītības iestādes pedagogiem, t. sk. mūzikas un sporta pedagogiem?

Jā _____

Nē _____

Paldies par sadarbību!

Metodiskais materiāls

Ritma vingrinājumi fonemātiskās uztveres pilnveides uzdevumos

(pārbaudes uzdevumi apkopoti balstoties uz S. Tūbeles, B. Brices, I. Miltiņas,

I. Vilkas, Aniščenkova materiāliem)

1. Nevalodas skaņu saklausīšana un atšķiršana

- saklusa un nosauc sadzīvē dzirdamas skaņas;
- bērns apskata priekšmetus, klausās to radītajās skaņās, mēģina neskatoties nosaukt dzirdēto skaņu: papīra burzīšana, ūdens pārļiešana, pupiņu bēšana, zīmēšana u. c.
- saklusa un nosauc audioieraksta skaņas – policijas mašīnas sirēna, lietus, zvaniņa skaņa, bērnu smiekli u. c.
- skaņu kastītes – bērns atpazīst vienādi skanošās kastītes;
- dziedot maina balss skanējumu (augstu – smalki, zemu – rupji), bērns atkārto;

2. Valodas skaņu saklausīšana un atšķiršana

- garā patskaņa saklausīšana vārdā – pedagogs sauc vārdu, kad bērns dzird garo patskani, sasit plaukstas;
- pēc artikulācijas pazīmēm līdzīgi skanošo skaņu saklausīšana un atšķiršana (kad bērns skaņu rindā dzird konkrēto skaņu, uzsit pa galda virsmu);
- pēc skanējuma neiederīgās skaņas saklausīšana skaņu virknē (bērns nosauc neiederīgo skaņu, piemēram – vanāns, kanāns, banāns, manāns, lanāns, banāns).

3. Zilbju rindu atkārtošana

- zilbju pāri: sa – za, pa – ba, fa – va, ta – da;
- zilbju rinda: La – la – lā, jā – jā – ja, pā – pa – pa, ma – mā – ma.

Pievieno roku kustības – izplaukšķina zilbes, izsit ar ritma kociņiem vai skaņu trauciņiem.

4. Līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana

Pedagogs sauc vārdu, bērns atkārto, parāda konkrēto attēlu: pile – pīle, mati – rati, lūpa – lupā, neļķe – peļķe. Pievieno roku kustības – izplaukšķina zilbes, izsit ar ritma kociņiem vai skaņu trauciņiem.

5. Vārdu dalīšana zilbēs

Vārdu zilbes izplaukšķina ar plaukstām, uzsit pa citām ķermeņa daļām, izmanto skanošos instrumentus. Skandējot, maina balss intonāciju, atkārto klusā vai skaļāk, čukstus.

6. Ritma modeļa uztveršana un atdarināšana

- vienkāršs ritms: I – I – I, I I (plaukstu sišana);

- sarežģīts ritms: I I – I I, I – I I (plaukstu sišana).

Pedagogs dzied kopā ar bērnu un ritmiski soļo vai plaukšķina, lai bērns saklausu ritmu. Ritms paliek ar vien ātrāks, roku kustībām tiek pievienotas kāju uzsitieni vai ritmiskie kociņi).

7. Klausīties, atkārtot un ritmiskas skandēt dzejoli "Ceļam māju"

Tuk, tuk, tuk (*ar kulakiem atdarina sišanu, īkšķis pacelts*)

Tuk, tuk, tuk

Āmurs klauz.

Tuk, tuk, tuk, (*plaukšķina plaukstas*)

Tuk, tuk, tuk,

Uzcelsim mēs māju (*rokas veido jumtu*)

Ar augstiem griestiem (*paceļ rokas uz augšu*)

Ar lieliem logiem (*saliec elkoņus, vienu plaukstu noliek uz otras, attēlojot logu*)

Tuk, tuk, tuk (*ar kulakiem atdarina sišanu, īkšķis pacelts*)

Tuk, tuk, tuk

Āmurs apklusā.

Jaunā māja gatava, (*paceļ rokas uz augšu, atdarinot jumtu*)

Mēs tajā dzīvosim! (*berzē plaukstas*).

8. Skaitīšanas rotaļa

Bērni ar logopēdu skandē: "Visi skaitīt mākam, nu tad sākam!" Logopēds ritmiski izsit kociņus un paceļ savus kociņus augšā par zīmi, kad skaitļa piemērs beidzies. Bērni atkārtoti piesitienus tik reižu, cik saklausījuši, vienlaikus izrunājot skaitļa vārdus, un paceļ arī savus kociņus gaisā.

9. Rotaļa "Atmini vārdu!"

Bērnam priekšā novietoti attēli vai rotaļlietas ar dažādu vārdu ritmu. Logopēds ar ritma kociņiem izklausina kādas rotaļlietas vārda ritmu, bērns, ar kociņu palīdzību atkārtoti ritma modeli un cenšas atminēt, kuras rotaļlietas nosaukuma ritmu ir izspēlējuši

10. Rotaļa "Uzzīmē mani!"

Bērns ar logopēdu apsēžas uz grīdas, viens aiz otra. Logopēds uz bērna muguras uzzīmē burtu, bērns uzzīmē šo burtu ar ritma kociņiem gaisā. Logopēds uz bērna muguras uzzīmē ciparu, bērns izklausina atbilstošo skaitu.

Ritma vingrinājumi fonemātiskās uztveres pilnveidei

"Divas skudras" (iesildīšanās vingrojums, pašmasāža)

Bērns veic pašmasāžu ar pirkstu galiem, atdarinot iešanu – uz rokām, kājām, krūtīm)

Skudriņa pa taku iet

Tipu, tapu, tipu tapu

Kuš! Kuš! Kuš! Kuš!

Skudriņa pa taku iet!

“Cepam pīrāgus” (mēles vingrinājumi)

“Mīcām mīklu” (*pārvieta mēli, pieskaroties vienam vaigam, pēc tam otram*).

“Mīkla grib “skriet” pāri bļodas malām. Nelaižam viņu ārā!” (*ar spēku spiež mēli pie starp lūpām un velk to atpakaļ mutē*).

“Taisām pankūkas” (*noliek platu mēli uz apakšlūpas*).

“Liekam vidū pildījumu” (*mēles sāni tiek pacelti uz augšu*).

“Cepam pīrāgus” (*piepūš vaigus un lēnām, ar skaņu “puuhhhhhh” izpūš gaisu*).

“Pīrāgs gatavs! Garšīgs!” (*aplaiža lūpas ar mēli*) (Lopuhina, 2004).

“Stārķis” (līdzsvara izjūtas attīstība, muskuļu tonusa normalizēšana)

Stārķis paceļ vienu kāju, pēc tam otru (*stāv uz vienas kājas tad uz otras, cenšoties saglabāt līdzsvaru*).

Stārķis izpleš spārnus (*izpleš rokas uz sāniem, turpina stāvēt uz vienas kājas*).

Rotaļas ritma izjūtas attīstībai

“Lidojums Kosmosā” (elpas un balss attīstība)

Logopēds: “Lai varētu lidot Kosmosā, kas mums vispirms jāizdara. Pareizi, jāielej raķetē degviela”.

“Shhhhhhhhh...” (*ar roku kustībām rāda, kā lej bākā degvielu*).

Logopēds: “Degvielu esam ielējuši. Kāpjam raķetē? Atveram durvis.”

“AaaaaA” (*sākumā klusi un arvien skaļāk*). Ar roku kustībām atver durvis.

Logopēds: “Durvis ir atvērtas. Kāpsim raķetē? Labi. Esam iekāpuši. Durvis palika vaļā. Aizvērsim?”

“Ahhh” (*sākumā skaļi, pāriet uz klusāku*). Ar roku kustībām aizver durvis.

Logopēds: “Pārbaudām, vai rācija strādā.”

“Uuuuu” (*no skaļāka uz klusāku*) Groza roku delnas, imitējot pogu griešanu.

Logopēds: “Degviela ielieta? Durvis aizvērtas? Rācija strādā? Ieslēdzam motoru?”

“Rrrrrrr ...”. Rokas plaukšķina pa ceļiem, ar vien ātrāk, ātrāk.

Logopēda: “Un Lidojam Kosmosā!”

“Piuuuu!” Rokas paceļ gaisā (Lopuhina, 2004).

“Ezis” (attīsta reakcijas ātrumu, runas dzirdi)

Mūzikai skanot, bērns soļo, kad mūzika neskan, bērns apstājas un apskauj sevi ar rokām. Atskanot mūzikai, bērns atkal soļo.

"Sasaldēts" (reakcijas ātrums, radošo spēju attīstība)

Skatot ātrai mūzikai, bērni skrien pa apli, attēlojot dzīvniekus. Tiklīdz mūzika apklust, bērni sastingts, ieņemot pozu, kas atspoguļo šī dzīvnieka tēlu. Bērni mēģina uzminēt, kādu zvēru bērns attēlo.

"Tur atnāca Liela diena" (kustību un runas, ritma izjūtas attīstība)

Tuk, tuk, tuk, (atdarina klauvēšanu, plaukšķina)

Tuk, tuk, tuk,

Kas tur klusi klauvē? (pieliek roku pie auss)

Tur atnāca Liela diena, (ar plaukstu pamāj)

Pie pašām namdurvīm (ar roku rāda, aicinot pie sevis) (latviešu tautasdziesma).

"Slepenais kods" (tempa un ritma izjūtas attīstība)

Logopēds izklauszina vienkāršu ritmu (piemēram, 2 lēni un 2 ātri) un aicina bērnu atkārtot šo "slepeno kodu". Kad uzdevums izpildīts bez kļūdām, tas tiek izspēlēts ar pašdarinātiem mūzikas instrumentiem. Piemēroti ir instrumenti, kas var izsist ritmiskus sitienus. Pēc tam logopēds izklauszina ar rokām ritmu, bērns to atkārti ar instrumenta palīdzību (Lopuhina, 2004).

"Spogulis" (koordinācija telpā)

Darbs pāros. Viens no bērniem rāda kustību, otrs bērns atkārti redzēto.

Eksperta anketa

Vārds, uzvārds: _____

Pedagoģiskā darba stāžs: _____

Zinātniskais grāds: _____

1. Par vērtējamo jautājumu eksperts informāciju guvis (vajadzīgo pasvītrot):
 - monogrāfijās;
 - mācību grāmatās;
 - mācību līdzekļos;
 - rakstos un metodiskajos ieteikumos.
2. Savu viedokli par vērtējamo jautājumu eksperts pamato (vajadzīgo pasvītrot):
 - ar pētījumiem dotajā jomā;
 - ar pedagoģisko pieredzi.
3. Eksperts vērtējamo jautājumu (vajadzīgo pasvītrot):
 - pārzina pilnībā;
 - pārzina galvenos aspektus;
 - pārzina daļēji.

Ritma vingrinājumu novērtējums

Katru apgalvojumu novērtēt 5 ballu skalā, kur:

- 5 – pilnīgi piekrītu,
- 4 – lielākoties piekrītu,
- 3 – daļēji piekrītu,
- 2 – lielākoties nepiekrītu,
- 1 – pilnīgi nepiekrītu.

Eksperta novērtējuma tabula

Apgalvojums	Novērtējums ballēs	Novērtējuma komentārs
Apgalvojums		
Bērni labprāt iesaistās vingrinājumu izpildē		
Bērni ir ieinteresēti		
Ritma vingrinājumi ir saprotami un izpildāmi		
Pilnveidota redzes un dzirdes uzmanība		
Uzlabojies artikulācijas aparāta kustīgums		
Paplašinājies vārdu krājums		
Uzlabojusies runas precizitāte un saprotamība		
Uzlabojusies verbālā atmiņa		
Pilnveidojusies pirkstu sīkā motorika		
Pilnveidojusies kustību koordinācija		
Pilnveidojusies ritma izjūta		

Dokumentāra lapa

Maģistra darbs "Ritma vingrinājumu izmantošana fonemātiskās uztveres pilnveidei 5 – 6 gadus veciem bērniem" izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Rainida Segliņa

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Mg. Paed. Egija Laganovska _____ .202_.

Recenzente: Prof., Dr. Paed., Sarmīte Tūbele _____

(zinātniskais grāds, akadēmiskais nosaukums, vārds, uzvārds)

Darbs iesniegts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē ____ .202_.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Evija Bogdana _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

____ .202_ . Protokola Nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: _____

(vārds, uzvārds, paraksts)

Maģistra darbs “Ritma vingrinājumu izmantošana fonemātiskās uztveres pilnveidē 5 – 6 gadus veciem bērniem”

izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: _____ _____.2021.

(zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē
20.01.2021.

ŠIS DARBS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR
LAIKA ZĪMOGU.